

298

TIDSKRIFT

FÖR

FOLKUNDERVISNINGEN

UNDER MEDVERKAN AV

ÖVERDIREKTÖREN B. J:SON BERGQVIST,
KANSLIRÅDET K. E. SANDBERG, REKTORN C. O. ARCADIUS
OCH T. F. BYRÅCHEFEN J. FRANZÉN M. FL.

UTGIVEN

AV

J. F. BJÖRNSTÅHL
SEMINARIEADJUNKT

TRETTIONDETREDJE ÅRGÅNGEN

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

PAPPER FRÅN LESSEBO

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1914
[140480]

INNEHÅLL.

	Sid.
Utdrag ur »Berättelse om vad i rikets styrelse sedan sista lagtima riksdags sammanträde sig tilldragit»	1
De nya fordringarna för inträde vid folkskoleseminarierna. Av C. O. AR- CADIUS	13
Om Fysikundervisningen vid folkskoleseminarierna. (Forts.) Av B. SAND- STRÖM	26
Pedagogiska tänkare i Sverige under Frihetstiden. Av TN	39
Ålems pedagogi. Av GIDEON SANDAHL	56
Litteratur	69
Pedagogiska tänkare i Sverige under Frihetstiden. (Forts.) Av TN	73
Skolbibliotek. Av MARIE LOUISE GAGNER	85
Om Fysikundervisningen vid folkskoleseminarierna. (Forts.) Av B. SANDSTRÖM	95
Reflexioner över ett kapitel ur en historisk lärobok. Av O. JOHNSON	105
Ålems pedagogi. (Forts.) Av GIDEON SANDAHL	110
Litteratur	126
Pedagogiska tänkare i Sverige under Frihetstiden. (Forts.) Av TN	139
Om Fysikundervisningen vid folkskoleseminarierna. (Forts.) Av B. SAND- STRÖM	161
Reflexioner över ett kapitel ur en historisk lärobok. (Forts.) Av O. JOHNSON	167
De skriftliga proven i biologi vid Skara folkskoleseminarium år 1914. Av J. VR.	175
Ett försök med geometriundervisningen enligt arbetsprincipen. Av ERIC CASTEGREN	184
Ålems pedagogi. (Forts.) Av GIDEON SANDAHL	187
Litteratur	194

Till redaktionen insänd litteratur.

Redogörelse för småskoleseminariet i Linköping läsåret 1913—1914.
Svenskt Arkiv för Pedagogik utgivet av BERTIL HAMMER. Band II, h. 1 och 2 1914.
Läsning för Svenska folket. H. 3. 1914.
Lärobok i kemi för realskolan av TOM MOLL. II. Sjätte klassens kurs.
Förteckning över lärare och lärjungar vid Folkskoleseminariet i Kalmar och dess övningsskola vid början av läsåret 1914—1915.
Ped. Tidskrift. H. 9 och 10.
Illustrerad tidskrift. H. 17—20.
Tidskrift utgiven av Pedagogiska Föreningen i Finland. H. 5, 6. 1914.
Den Danske Realskole. H. 14—17.
ELFVING. Anteckningar i Räknetodetik.

Meddelande från redaktionen.

Då några av de artiklar, som införts i de första häftena, varit mera omfattande och till följd därav dessa häften blivit större än vanligt, hava häftena 3 och 4 sammanförts till ett dubbelhäfte.

Utdrag ur »Berättelse om vad i rikets styrelse sedan sista lagtima riksdags sammanträde sig tilldragit».

Folkundervisningskommittén.

Genom nådigt beslut den 13 juli 1906 tillsatte Kungl. Maj:t en kommitté med uppdrag att, efter verkställd granskning av gällande bestämmelser rörande organisationen av och planen för folkskoleseminarierna i riket ävensom av övriga i omedelbart samband därmed stående föreskrifter rörande folkundervisningen, avgiva det utlåtande och de förslag, vartill nämnda granskning kunde föranleda. Genom särskilda nådiga beslut den 23 november och den 21 december 1906 hänsköts frågan om utarbetande av ny normalplan för undervisningen i rikets folk- och småskolor till kommitténs behandling. Genom nådigt beslut den 12 januari 1909 erhöll kommittén i uppdrag att avgiva yttrande angående frågan om en omorganisation i praktisk riktning av vårt folkbildningsväsen samt inkomma med förslag till de åtgärder, som kommittén i sådant avseende kunde finna erforderliga, och genom nådig remiss den 31 augusti 1910 överlämnades frågan om en ombildning av folkskoleinspektionen till kommittén. Därjämte har kommittén erhållit vissa smärre uppdrag.

Vid 1913 års början bestod kommittén av rektorn, numera undervisningsrådet H. M. Dahlgren, Uppsala, såsom ordförande jämte tio ledamöter, nämligen riksdagsmannen L. J. Jansson i Djursätra, kyrkoherden C. R. Sundell i Östra Eneby, seminarieadjunkten Hedwig Sidner i Stockholm,

bruksdisponenten E. J. Ljungberg i Falun, kanslirådet H. Tigerschiöld i Stockholm, föreståndaren för kemisk-växtbiologiska anstalten inom Norrbottens län fil. d:r P. Hellström i Luleå, riksdagsmannen, överläraren, numera undervisningsrådet N. O. Bruce i Arlöv, rektorn, numera undervisningsrådet Alfr. Dalin i Huskvarna, folkskoleinspektören, numera t.f. byråchefen J. Franzén i Södertälje och folkskol-lärarinnan Elin Lundewall i Falun, av vilka ledamöter kyrkoherden Sundell på av honom gjord underdånig ansökan befriats från deltagande i kommitténs behandling av frågor, som icke röra kristendomsundervisningen. Efter därom gjord underdånig anhållan har fil. d:r P. Hellström den 28 juni 1913 blivit från ledamotskapet i kommittén entledigad.

Kommittén har in pleno varit samlad från och med den 7 januari till och med den 20 juni samt från och med den 11 augusti till och med den 13 december. Vissa av kommitténs ledamöter hava enligt uppdrag varit sysselsatta med arbete för kommitténs räkning även på andra tider. Efter den 13 december pågår kommitténs arbete inom två olika utskott. Under året hava hållits sammanlagt 99 plenisammanträden och 106 utskottssammanträden.

Sedan kommittén den 13 februari 1912 till Kungl. Maj:t avlämnat sitt den 20 december 1911 dagtecknade betänkande och förslag rörande folkskoleseminarierna och därefter under år 1912 varit sysselsatt huvudsakligen med frågorna om folkundervisningsväsendets centrala ledning och om folkskoleinspektionen, har kommittén under de första månaderna av innevarande år fortsatt och slutfört sitt arbete med betänkande och förslag rörande sagda frågor.

Efter det kommittén den 20 december 1912 avslutat realbehandlingen av sitt betänkande angående folkundervisningsväsendets centrala ledning, har kommittén till och med den 21 januari 1913 varit sysselsatt med slutredigeringen och tryckningen av nämnda betänkande. Sistnämnda dag avlämnade kommittén detsamma till Kungl. Maj:t.

Jämsides med det nu nämnda arbetet beträffande folkun-

dervisningsväsendets centrala ledning har arbetet med betänkandet rörande folkskoleinspektionen fortgått. En del redaktionsarbete har därvid under år 1913 utförts av ett tidigare tillsatt arbetsutskott, vilket bestått av ordföranden, fröknarna Lundewall och Sidner samt herrar Bruce, Dalin och Franzén. Realbehandlingen av betänkandet rörande folkskoleinspektionen avslutades den 30 januari 1913, varefter slutredigeringen och tryckningen pågingo till den 14 därpå följande februari, vilken dag betänkandet avlämnades till Kungl. Maj:t.

I sammanhang med frågan om folkskoleinspektionen har kommittén behandlat den genom nådig remiss den 31 augusti 1910 till kommittén överlämnade frågan om de kommunala folkskoleinspektörernas fastare anställning. Den 3 april 1913 avgav kommittén särskilt yttrande till Kungl. Maj:t angående denna fråga.

Kommitténs huuvsdskliga arbete under år 1913 har gällt frågorna om ny normalplan för undervisningen i rikets folk- och småskolor samt om fortsättningsskolan.

Den förstnämnda av dessa frågor hade tidigare förberetts av ett utskott, bestående av fröken Lundewall samt herrar Bruce, Dalin och Franzén. Detta utskott har under år 1913 fortsatt sitt arbete. Frågan om normalplanen har därjämte behandlats dels av kommittén i dess helhet, dels av ett arbetsutskott (ordföranden, fröknarna Lundewall och Sidner, herrar Bruce, Dalin och Franzén). Sistnämnda utskott har genom kommitténs beslut den 13 december 1913 erhållit i uppdrag att fortfarande intill första plenarsammanträdet år 1914 utföra redaktionsarbete rörande normalplanen.

På framställning av kommittén har chefen för ecklesiastikdepartementet den 11 september 1913 anmodat professorn i dogmatik och moralteologi vid universitetet i Uppsala E. M. Billing, lektorn i modersmålet och filosofisk propedeutik vid högre realläroverket å Norrmalm i Stockholm K. F. N. Beckman samt professorn i växtbiologi vid nämnda universitet J. R. Sernander att i mån av behov biträda kommittén

vid utarbetande av förslag till ny normalplan för undervisningen i rikets folk- och småskolor. Likaledes har chefen för ecklesiastikdepartementet på framställning av kommittén den 8 oktober 1913 anmodat teckningsläraren K. H. Segerborg i Stockholm, översten C. H. Norlander i Lund och gymnastikinspektisen Elin Falk i Stockholm att i sagda avseende i mån av behov biträda kommittén. Av de nämnda sakkunniga hava herrar Billing, Segerborg och Norlander samt fröken Falk vissa tider under år 1913 deltagit i kommitténs arbete.

Frågan om fortsättningsskolan har dels förberetts av det sistnämnda arbetsutskottet, dels behandlats av kommittén i dess helhet. Den 13 december uppdrog kommittén åt ett särskilt fortsättningsskoleutskott, bestående av ordföranden, fröknarna Lundewall och Sidner samt herr Tigerschiöld och kommitténs andre sekreterare herr Holmwall att intill första plenarsammanträdet år 1914 utföra redaktionsarbete rörande nu nämnda fråga. En historik över fortsättningsskolan i vårt land har utarbetats av herr Franzén och en redogörelse för fortsättningsskolorna i Storbritannien av fröken Sidner. Dessutom har folkskolläraren Alb. Thorell i Göteborg på uppdrag av kommittén lämnat en redogörelse för fortsättningskolorna i Tyskland och i Österrike.

Kommittén har för avsikt att åter upptaga sitt plenararbete omkring den 7 januari 1914. Dess arbete har nu fortskridit så långt, att såväl betänkandet om normalplanen som betänkandet om fortsättningsskolan delvis föreligger i tryck (korrektur), och kommittén hyser förhoppning att kunna avsluta realbehandlingen av dessa betänkanden under loppet av nästkommande februari månad.

Från och med det kommittén började sitt arbete år 1906 intill den 1 december år 1913 hava sammanlagda kostnaderna för kommitténs arbete enligt uppgift från statskontoret uppgått till omkring 360,500 kronor.

Såsom kommitténs sekreterare har folkskoleinspektören J. Franzén tjänstgjort under hela året. Därjämte har amanuen-

sen i kungl. ecklesiastikdepartementet fil. d:r B. Knös tjänstgjort såsom sekreterare särskilt för frågan om folkundervisningsväsendets centrala ledning från och med den 1 till och med den 21 januari och folkskoleinspektören P. Holmwall särskilt för frågan om fortsättningsskolan från och med den 9 oktober.

Sakkunniga för beredande av frågan om ändrade bestämmelser angående klockarinstitution.

Genom skrivelse den 1 februari 1912 har chefen för ecklesiastikdepartementet, på grund av nådigt bemyndigande, kallat landshövdingen Karl Rydin och hovrättsrådet i Göta hovrätt K. J. Ekman att, i egenskap av sakkunniga, inom departementet biträda med beredande av frågan om ändrade bestämmelser rörande klockarinstitutionen, särskilt vad angår vissa med nämnda institution förenade löneförmåner. Arbetet påbörjades omedelbart och har, efter landshövding Rydins i september 1912 timade frånfälle, fortsatt av hovrättsrådet Ekman ensam. Såsom kameralt biträde vid utredningen har sedan den 1 mars 1912 varit anställd amanuensen i kammarkollegium Harald Skoglund.

Arbetet har omfattat, jämte nödiga förberedelser för ärendets behandling i dess helhet, särskild utredning rörande de klockarna på lön anslagna boställenas natur och tillkomst m. m. Under år 1912 insamlades för denna utredning material angående samtliga klockarboställen inom Malmöhus, Kristianstads, Blekinge och Hallands län, för vilka län i kammarkollegium och kammararkivet förvarade, boställena rörande handlingar genomgått och avskrifter därav verkställt, särskilt av den s. k. Lunds stifts landebok av år 1569, krono- och kyrkojordeböcker samt 1670 och 1671 års jordrevnings- och skattlägningsprotokoll, ävensom av kammarkollegii viktigare beslut i där anhängiggjorda mål, varjämte

akterna till ifrågavarande mål och kammararkivets konceptmemorial hava genomgåts.

Under år 1913 har arbetet för frågans beredning fortskridit med insamlandet av material — huvudsakligen utdrag ur kronans jordeböcker — för Stockholms, Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Jönköpings, Kalmar, Kronobergs, Skaraborgs, Västmanlands, Örebro och Värmlands län. Härjämte har det under föregående år insamlade materialet efter forskningar i kammarkollegium och kammararkivet kompletterats och bearbetats. För inhämtande av vissa för frågans behandling erforderliga upplysningar från de lokala myndigheterna äro under utarbetande frågeformulär, som under våren 1914 torde komma att utsändas till vederbörande i de län, där den kamerala utredningen längst fortskridit.

En av riksdagens justitieombudsman den 23 maj 1912 gjord underdånig framställning rörande frågan om kostnad för syn å klockarbol har genom nådig remiss den 29 maj samma år överlämnats för att tagas i övervägande vid fullgörandet av ifrågavarande sakkunnigeuppdrag.

Vad arbetet i dess helhet beträffar, torde den anbefallda utredningen rörande de med klockarinstitutionen förenade löneförmånerna icke kunna under år 1914 slutföras, men möjligen kan den antagas hava mot slutet av året fortskridit så långt, att ett preliminärt förslag rörande frågans lösning i hela dess omfattning kan uppgöras.

De av uppdraget föranledda kostnaderna för statsverket belöpa sig vid 1913 års slut till sammanlagt 6,449 kronor 60 öre.

Lärarelönenämnden.

Genom nådigt beslut den 5 juli 1912 har Kungl. Maj:t uppdragit åt en utredningsnämnd att efter verkställd undersökning framlägga förberedande förslag till ny löne- och pensionsreglering för lärarpersonalen dels vid rikets allmänna läroverk — därvid även frågan om kvinnors anställ-

ning i utsträckt omfattning vid dessa läroanstalter borde tagas i betraktande — dels vid folkskoleseminarierna, dels vid folk- och småskolorna, dels ock, i den mån förhållandena därtill föranledde, vid med förutnämnda skolor närbesläktade läroanstalter. Genom nådigt beslut den 10 oktober 1913 uppdrog Kungl. Maj:t vidare åt nämnden att, sedan det arbete, som anförtratts åt nämnden genom ovannämnda nådiga beslut, slutförts, verkställa erforderlig utredning och avgiva förslag rörande löneförhållandena vid statsunderstödda enskilda läroanstalter.

Till ordförande i nämnden har Kungl. Maj:t förordnat kanslirådet P. E. Lindström, Stockholm, samt till medlemmar ledamoten av Riksdagens andra kammare, lektorn J. F. Nyström, Stockholm, läroverksadjunkten A. Holkers, Göteborg, ledamoten av Riksdagens första kammare, läroverksadjunkten O. Olsson, Göteborg, teckningsläraren K. H. Segerborg, Stockholm, seminarieadjunkten Anna Elisabet Sörensen, Falun, ledamoten av Riksdagens första kammare, överläraren, numera undervisningsrådet N. O. Bruce, Arlöf, folkskolläraren S. Nylund, Stockholm, folkskollärarinnan Matilda Persson, Sonstorp samt småskollärarinnan Anna Olsson, Kolbäck. Genom nådigt beslut den 19 december 1913 har Kungl. Maj:t på gjord ansökan entledigat Bruce med utgången av år 1913 från förordnandet som ledamot i nämnden.

Nämnden har under år 1913 varit samlad från och med den 10 januari till och med den 21 juni samt sedan den 1 augusti. Dess sista sammanträde under året ägde rum den 22 december. Under de tider av året, då nämnden i sin helhet ej varit samlad, hava subkommittéer varit verksamma för förberedande av vissa ärenden.

Med anledning av från ecklesiastikdepartementet remitterade framställningar avgav nämnden den 13 januari 1913 utlåtande angående provisorisk lönereglering för vissa lärare vid allmänna läroverk, högre lärarinneseminariet och statens folkskoleseminarier. Därefter har nämnden verkställt utredning och fattat preliminära beslut dels rörande kvinnors

anställning vid vissa statens skolor, dels rörande avlöning och pension för manliga och kvinnliga lärare vid allmänna läroverk, högre lärarinneseminariet, statens folkskoleseminarier, kommunala mellanskolor, högre folkskolor samt folk- och småskolor.

Bland de hithörande frågor, som nämnden på grund av lämnat uppdrag och med föranledande av till nämnden överlämnade framställningar behandlat, må nämnas följande:

grunder för beräkning av kvinnliga lärares löner, avlöningsbelopp för lärare vid nyssnämnda skolor, beräkning av tjänstår för uppflyttning i högre lönegrad, avlöningstillägg för lärare, som äro familjeförsörjare, avlöningstillägg för lärare vid provårsläroverk och högre lärarinneseminariet, ortstillägg för lärare vid allmänna läroverk och folkskoleseminarier i vissa delar av riket, folkskollärares och småskollärares bostadsförmåner, pensionsålder och pensionsbelopp, beräkning av tjänstår för erhållande av pension, pensionsrätt för vid den allmänna folkundervisningen anställda lärare i övningsämnen, statsbidrag för avlöande av lärare vid kommunala mellanskolor, högre folkskolor samt folk- och småskolor.

För närvarande är nämnden sysselsatt med att utarbeta förslag till erforderliga ändringar i reglementet för folkskollärarnas pensionsinrättning och förslag till reglemente för småskollärarnas pensionsanstalt.

För utförande av de för nämndens arbete erforderliga matematiska beräkningarna hava efter medgivande den 4 mars 1913 av chefen för ecklesiastikdepartementet såsom sakkunniga varit tillkallade docenten E. Stridsberg, Stockholm, och lektorn E. Göransson, Stockholm, vilka till sitt förfogande haft erforderligt antal biträden. Ifrågavarande beräkningar äro ännu ej slutförda.

I fråga om det inom nämnden utförda statistiska arbetet har meddelats, att under senare delen av år 1912 utarbetats och utsänts frågeformulär rörande lärarnas utbildnings-, anställnings-, avlönings- och familjeförhållanden m. m. till

ett antal av omkring 26,000. De på grund härav inkomna uppgifterna hava under år 1913 varit föremål för granskning och bearbetning. Vidare hava verkställts olika statistiska undersökningar till stöd för nämndens pågående arbete. För utrönande av anställningssättet för lärare och lärarinnor vid småskolor m. fl. hava uppgifter infordrats och bearbetats. För närvarande pågår den slutgiltiga bearbetningen av det först insamlade materialet. För bearbetande av infordrade uppgifter hava varit anställda tidvis ända till 10 statistiska biträden.

Beträffande de kostnader, som nämnden från början av sitt arbete till den 1 januari 1914 medfört för statsverket, uppgå de under denna tid för nämnden utanordnade medlen approximativt till 93,400 kronor, därav expensmedel (för bestridande av kostnader för det statistiska arbetet m. fl. för nämnden erforderliga utgifter) 35,500 kronor. Av sistnämnda belopp beräknas vid slutet av år 1913 återstå omkring 3,200 kronor.

Sakkunniga för utredning rörande undervisningsstatistikens ordnande.

Jämlikt nådigt bemyndigande tillkallade chefen för ecklesiastikdepartementet den 27 september 1913 för att inom departementet biträda vid verkställande av utredning rörande undervisningsstatistikens ordnande överdirektören J. L. Widell, Stockholm, byråchefen K. V. V. Key-Aberg, Stockholm, kyrkoherden i Östra Eneby pastorat C. R. Sundell, rektorn A. E. Åström, Stockholm, och t. f. folkskoleinspektören O. T. Huldén, Kristianstad.

De sakkunniga avlämnade den 3 december 1913 betänkande i ämnet.

Sakkunniga för biträde vid utarbetande av stadga och undervisningsplan för folkskoleseminarierna.

Jämlikt nådigt bemyndigande tillkallade chefen för ecklesiastikdepartementet den 19 augusti 1913 seminarieriktorn C. O. Arcadius, Växjö, seminarieriktorn G. Danell, Stockholm, och läraren vid folkskoleseminariets i Göteborg övningsskola L. G. Sjöholm, Göteborg, för att inom departementet biträda vid den bearbetning av folkundervisningskommitténs förslag till ny stadga och undervisningsplan för folkskoleseminarierna, som funnes behöfelig med anledning av vederbörande myndigheters över nämnda förslag avgivna utlåtanden samt 1913 års Riksdags beslut i ämnet.

Såsom särskilda sakkunniga för deltagande i behandlingen av olika med ämnet sammanhängande detaljfrågor har chefen för ecklesiastikdepartementet under arbetets lopp jämlikt nådigt bemyndigande tillkallat:

för deltagande i behandlingen av frågor, som röra lärrinnesseminarier, seminarieadjunkten Anna Elisabet Sörensen, Falun;

för deltagande i behandlingen av frågor, som röra fysisk uppfostran, villkoren med avseende på kroppsbeskaffenhet och hälsotillstånd för intagning såsom elev vid seminarium samt seminarieläkares skyldigheter och avlöning, provinsialläkaren G. Törnell, Norrtälje, medicine licentiaten Karolina Widerström, Stockholm, och medicine licentiaten F. Clason, Uppsala;

för deltagande i behandling av frågor, som röra enklassiga och treklassiga seminariekurser, seminarieföreståndarinnan Anna Bergström, Göteborg;

för deltagande i behandling av frågor, som röra undervisningsplanen för biologi och hälsolära, professorn J. R. Sernander, Uppsala.

Därjämte hava utlåtanden rörande olika undervisningsämnen efter chefens för ecklesiastikdepartementet meddelade tillstånd inhämtats från följande personer:

läroverksrådet, lektor J. A. Ahlberg, Stockholm, rörande kristendomskunskap; rektor L. O. S. Josephson, Stockholm, rörande matematik och fysik; seminarieadjunkterna L. T. Larsson, Lund, och L. Werring, Växjö, rörande matematik; läroverksadjunkten S. H. Samuelsson, Uppsala, rörande geografi; seminarieadjunkten S. Mårtensson, Göteborg, rörande biologi och hälsolära samt kemi; docenterna S. B. Brisman, Stockholm, och E. F. K. Sommarin, Lund, rörande ekonomilära; teckningslärarna K. H. Segerborg, Stockholm, och A. Goës, Göteborg, rörande teckning; musikläraren C. O. Holmberg, Göteborg, och sånglärarinnan Anna Bergström, Stockholm, rörande musik; folkskolläraren J. A. Strandberg, Nykvarn, seminarielärarinnan Elisabet Karolina Tingvall, Falun, och direktören G. Lind, Stockholm, rörande trädgårdsskötsel, samt slöjdinspektören Hj. Berg, Stockholm, slöjdinspektören H. Hallén, Göteborg, och överläraren M. Dahlström, Näås, rörande slöjd.

De sakkunniga sammanträdde den 20 augusti 1913 och voro sedan dess oavbrutet i verksamhet. Först utarbetades förslag till ändrad lydelse av de paragrafer i gällande seminariestadga, som rörde inträdesprövningar, vilket ledde till kungl. kungörelsen den 11 september 1913. Stadga och undervisningsplan för folkskoleseminarierna föreligga i korrektur, likaledes föreskrifter för ettåriga seminariekurser med tillhörande undervisningsplan samt föreskrifter för treåriga seminariekurser. Därjämte föreligger skriftligt förslag till undervisningsplan för treåriga seminariekurser. Formulär till läkareredogörelse angående inträdessökande, tabellariska uppgifter rörande elevernas deltagande i eller befrielse från gymnastikundervisningen, hälsoregister för seminarieelever och för barn i seminariets övningsskola, statistisk redogörelse för sjukdomsfall bland eleverna och plan för seminarieläkarens årsredogörelse föreligga likaledes i korrektur, och formulär till betyg, matriklar, diariier och längder äro i det närmaste färdiga. Skriftliga förslag till bestämmelser rörande villkoren i fysiskt hänseende för in-

tagning i seminarierna att utfärdas såsom cirkulär till seminarierna äro färdiga. Likaledes är förslag utarbetat till förordning om undervisningsprov vid folkskoleseminarium för ämneslärare efter genomgånet provår. Motivering till föreslagna förändringar i folkundervisningskommitténs förslag till stadga och undervisningsplan är jämväl utarbetad.

Sakkunniga hava dessutom avgivit utlåtande angående styrelsens för Uppsala enskilda läroverk ansökan om rätt för elever, som genomgått läroverkets seminarieklasse, att vinna inträde i fjärde klassen av folkskoleseminarierna. De kostnader, ifrågavarande uppdrag medfört för statsverket, uppgå till

arvoden, resekostnader och traktamentsersättning	kr. 4,795:50
ersättning för minskade löneförmåner »	2,924:34
ersättning för skriftliga utlåtanden »	540:—
löpande utgifter »	460:—

Summa kr. 8,719:84

Sakkunniga för verkställande av viss utredning rörande omorganisation av dövtumundervisningsväsendet.

På grund av erhållet nådigt bemyndigande har chefen för ecklesiastikdepartementet den 24 november 1913 tillkallat inspektören över dövtumundervisningen P. F. S. Nordin, Vänersborg, och dövtumläraryn L. J. E. Jungner, Manilla, för verkställande av förberedande utredning rörande väckt fråga om omorganisation av dövtumundervisningsväsendet i riket.

De sakkunniga ämna påbörja sitt arbete under loppet av januari 1914.

De nya fordringarna för inträde vid folkskoleseminarierna.

Genom den kungliga kungörelsen den 12 september 1913 hava nya villkor för inträde vid folkskoleseminarierna blivit bestämda. I väsentliga delar överensstämman de med de förslag, som framlagts av folkundervisningskommittén i dess den 20 december 1911 avgivna betänkande, och det är därför anledning vänta, att i huvudsak samma bestämmelser komma att införas i den nya stadga för folkskoleseminarierna, som under detta års lopp kommer att utfärdas av Kungl. Maj:t. En förordning, vilken den vara må, lämnar naturligtvis utrymme för olika tolkningar och olika tillämpningar. Särskilt måste detta vara fallet med en stadga, som skall tillämpas å inträdessökande med så olika förbildning som den, vilken kan meddelas i en mindre folkskola och i ett högre läroverk. Då begävnings för studier och anlag för lärarkallet är av högre värde för det utbildningsarbete, som skall bedrivas å seminariet, än inpluggade kunskaper, är det av nöden, att de lärare, som skola förrätta inträdesprövningen, hava för sig klargjort den måttstock, efter vilken de skola bedöma de inträdessökande, på det att de misstag, som under alla förhållanden äro oundvikliga, må bli så få som möjligt, och de unga män och kvinnor, som vid tävlingen fått företrädet, icke blott i intellektuellt utan även i moraliskt avseende må bli goda ämnen till lärare och lärarinnor för svenska barn. Det har därför synts lämpligt att i denna tidskrift bringa de nya inträdesprövningarna på tal icke blott av nyssnämnda anledning utan ock med anledning av de skiljaktigheter, som kunna förefinnas mellan

folkundervisningskommitténs förslag och de nu meddelade bestämmelserna i fråga om inträde vid seminarium.

Innan kunskapsfordringarna behandlas, skola några ord nämnas om de allmänna inträdesvillkoren.

Folkundervisningskommittén hade, som bekant, föreslagit den kyrkliga kvalifikationen för inträde så beskaffad, att den inträdessökande skulle vara »döpt medlem av svenska kyrkan och efter där åtnjuten konfirmationsundervisning behörigen förklarad berättigad till konfirmation och nattvardsgång», såsom riksdagens första kammare och en stor minoritet av dess andra kammare år 1910 formulerat detta villkor. Men sedan chefen för ecklesiastikdepartementet antagit den med hänsyn till att de frikyrkliga medlemmarna av riksdagen uttalat sig för den formulering, som godkänts av andra kammarens majoritet vid samma riksdag, »att vara medlem av svenska kyrkan», och riksdagen avslagit den motion, som gick ut på godkännande av kommitténs förslag och det förslag till riksdagsskrivelse i ämnet, som reservationsvis framställt inom statsutskottet, hade regeringen tydligen intet annat att göra än att förordna, att för inträde i seminarium skall fordras att vara kyrkoskriven medlem av svenska kyrkan, vilket motsvaras av grundlagens föreskrift, att den, som har åliggande att meddela undervisning i kristendom, skall bekänna den rena evangeliska läran. Det bliver nu en ansvarsfull uppgift för seminarierna att fostra sina lärjungar så, att de i anda och sanning, och icke endast i juridiskt avseende bliva medlemmar av svenska kyrkan och vilja såsom ungdomens lärare tjäna såväl det kyrkliga som det borgerliga samfundet.

Beträffande den lägsta inträdesåldern hade folkundervisningskommittén föreslagit en höjning för kvinnliga inträdessökande. Motivet för detta förslag var dels den fysiska ömtåligheten hos yngre flickor, dels önskvärdheten därav, att eleverna, sedan de slutat sin skolgång och innan de inkomma på seminariet, under någon tid ägna sig åt praktisk verksamhet. Båda dessa omständigheter tala lika mycket för

höjning av inträdesåldern för ynglingar som för den föreslagna höjningen för flickor, och då kommittén med hänsyn till de ekonomiska olägenheterna för de värnpliktiga underlåtit att föreslå en höjning av inträdesåldern för ynglingar över lag, väcker höjningen för flickorna stora betänkligheter ur rättvisans synpunkt, i synnerhet som den värnpliktstjänstgöring, som ålegat flertalet av manliga folkskollärare, torde komma att användas som skäl för högre avlöning åt dem än åt deras kvinnliga kamrater. Men därtill kommer en annan omständighet. Den af folkundervisningskommittén föreslagna bestämmelsen är så rent formell, att den icke på minsta sätt garanterar, vare sig att flickorna äro fysiskt starkare eller att de äro mera övade i praktiska göromål, om de icke erhålla inträde förrän ett år senare, än hittills varit möjligt. Den fysiska beskaffenheten kontrolleras endast genom en omsorgsfull läkareundersökning och den praktiska övningen endast av intyg om sådan övning. Om inträdesåldern höjes, utan att därjämte sådana garantier föreskrivas, så är det ganska troligt, att det mellankommande året användes antingen till pluggläsning på inträdesfordringarna eller också — kanske därjämte — till något förvärvsarbete såsom kontors- eller butiksflicka, sömmerska eller dylikt, allt med ringa båtnad för den kroppsliga och praktiska utvecklingen men med förlust av ett år för det effektiva utbildningsarbetet. Ordnat arbete med rationell kroppsvård och under hygieniska förhållanden, sådana som böra vara rådande på ett seminarium, skulle göra detta år tillbragt såsom seminarieelev fruktbringande för den personliga utvecklingen och för yrkesutbildningen.

Då de nu utfärdade provisoriska bestämmelserna om inträdesfordringarna icke göra någon ändring i hittills gällande föreskrifter om inträdesåldern, så är det att hoppas, att den definitiva stadgan kommer att bibehålla samma bestämmelser, men att därtill fogas föreskrift dels om särskild undersökning genom seminarieläkaren av sådana inträdessökande, män såväl som kvinnor, vilka vid ingången av det år,

då inträde önskas, ännu icke fyllt sjutton år, dels om skyldighet för inträdessökande flickor att förete intyg om i skolkök genomgången kurs i huslig ekonomi eller på annat sätt förvärvat förfarenhet i husliga göromål. Någon större svårighet för erhållande av den nämnda övningen i husliga göromål, vilken skulle vara av stort värde både för seminarieelevens personliga del och för seminarieundervisningens anknytning till det praktiska livet, kan icke finnas, då skolköskurser överallt äro anordnade vid de kvinnliga elementarskolorna, vid städernas och andra större samhällens folkskolor, vid folkhögskolor och i statsunderstödda fristående skolköskurser och då tillfälle alltid bör finnas för en flicka att i ett hem under någon längre sammanhängande tid ägna sig åt husligt arbete.

I folkundervisningskommitténs förslag finnes såsom villkor för inträde i högre klass angivet att hava uppnått ett års högre ålder än den, som berättigar till inträde i första klassen. Då de nya inträdesbestämmelserna tills vidare blott gälla första klassen, har med det nämnda villkorets bestämmande fått anstå, till dess helt ny stadga utfärdas.

I de provisoriska bestämmelserna rörande inträdessökandes fysiska beskaffenhet ha begagnats samma ordalag som i den hittills gällande seminariestadgan. Detta beror naturligtvis därpå, att de förslag, som enligt folkundervisningskommitténs yrkande i betänkandet I:1 sid. 289 av särskilt tillkallade sakkunniga representanter för seminarierna och läkarvetenskapen borde utarbetas till formulär för läkarredogörelse rörande de inträdessökande och till bestämmelser i fråga om villkoren i fysiskt hänseende för intagning i seminarium, ännu icke blivit färdiga, då den kungl. kungörelsen utfärdades. Men sedan sådana sakkunniga varit tillkallade under förlidna november och december månader, hava vi att vänta dels formulär till läkarredogörelser såsom bilagor till den nya stadgan för seminarierna, dels anvisningar för seminarieläkare och seminariekollegier angående den kroppsbeskaffenhet och det hälsotillstånd, som bör anses icke

utgöra hinder för framgångsrikt bedrivande av arbetet i seminariet eller menligt inverka på medlärlingar eller göra sökanden olämplig för lärarkallet.

Då något nu skall nämnas angående kunskapsfordringarna, torde dessförinnan böra anmärkas, att då de bestämmelser rörande inträdesexamen, som innehållas i Kungl. kungörelsen av den 12 september 1913, endast avse första klassen, inga förändringar i den hittills gällande stadgans föreskrifter beträffande inträde i högre klasser ännu äro vidtagna, varför studenter även under läsåret 1914—1915 utan inträdesprövning kunna upptagas i seminariets fjärde klass eller därmed sidoställd avdelning och inträdessökande, som avlagt sådan examen, som fordras för behörighet till adjunktsbefattning vid folkskoleseminarium eller godkänd examen inför teologisk fakultet eller avgångsexamen från högre lärarinneseminarium, även under vårterminen 1914 kan vinna inträde i seminarium för att med befrielse från övriga lektioner deltaga i tredje och fjärde klassens praktiska övningar.

Såsom allmän synpunkt vid tillämpandet av den kungl. kungörelsens fordringar å insikter och färdigheter för vinnande av inträde i första klassen bör beaktas, vad folkundervisningskommittén anført å sid. 50 och 51 i B: 1 av sitt betänkande I, nämligen dels att inträdesfordringarna böra ställas så höga, att nuvarande kursen i första seminarieklassen göres obehövlig och utrymme beredes för kursernas utsträckning i lika mått, som om man med bibehållande av nuvarande kurser i de fyra seminarieklasserna till dessa klasser fogat en femte, dels att inträdesfordringarna så bestämmas, att det för personer, som ej åtnjutit annan skolundervisning än den i folkskolan erhållna, blir möjligt att genom självstudier inhämta vad som fordras utöver folkskolekursen. Man måste således tillse, att de elever, som intagas å seminariet, äro i besittning av sådana kunskaper och färdigheter, att de på fyra år kunna tillägna sig de väsentligt ökade lärokurserna, fastän timtalet för

undervisningen i de flesta ämnena blivit minskat. Å andra sidan få i inträdesprövningen inga insikter och färdigheter fordras, som de inträdessökande icke på egen hand kunna inhämta annat än på ett mindre tillfredsställande sätt. Då anvisningar och råd skola meddelas åt sådana, som ämna söka inträde vid seminarium, böra således inga böcker nämnas, som fordra en lärares ledning för att kunna på tillfredsställande sätt tillgodogöras, och inga andra förberedelsekurser rekommenderas än sådana, som kunna meddelas av vilken folkskollärare som helst med de hjälpmedel, som finnas i en vanlig folkskola på landet.

I kristendomskunskap fordras först och främst, att det djupare inträngande i enskilda delar av bibeln, som skall ske under seminariekursen, är före inträdet förberett av genom läsning vunnen förtrogenhet med den heliga boken. Utom själva bibeln kan till exempel första delen av Bergmark och Sörensens Guds verk läsas. Denna läsning är ock ägnad att giva den kännedom om bibliska historien i fullständigare framställning, som bör vara inhämtad före inträdet på seminariet. Noggrannare kännedom om Lukas evangelium bör inhämtas genom uppmärksam och med eftertanke verkställd läsning på egen hand, och prövningen av de resultat, denna läsning lämnat, bör giva ganska goda upplysningar om den personliga utveckling, som den inträdessökande uppnått. Såsom handböcker för bibelstudiet torde kunna rekommenderas Fr. Flodman, lärobok i bibelkunskap och S. Lundqvist, anteckningar till den bibliska historien.

Kännedom om några av kyrkans största personligheter under tiden till och med reformationen kan erhållas genom läsning i andra delen av ovannämnda bok av Bergmark och Sörensen. Den inträdessökande kan där läsa om Polykarpus, Justinus, Augustinus, Ansgar, Franciskus, Birgitta, Martin Luther och Olaus Petri.

»Insikt i den kristna tros- och sedeläran på grundval av Luthers lilla katekes och i överensstämmelse med kursen för folkskola Litt A.» är i sak samma inträdesfordran, som

av folkundervisningskommittén angavs med orden: »god insikt i Luthers lilla katekes och den antagna utvecklingen med därtill hörande bibelspråk». Innan någon handledning i den kristna tros- och sedeläran, som motsvarar kyrkomötets år 1903 och 1908 gjorda framställning, blivit utarbetad och godkänd, bör den av kungl. maj:t år 1878 stadfästa katekesutvecklingen ligga till grund för folkskolans undervisning i den kristna tros- och sedeläran och god insikt i denna begäras av dem, som söka inträde vid seminarium. Med innehållet av styckena böra de inträdessökande vara förtrogna, utan att de därför behöva kunna uppläsa dem ordagrant utan till. Bibelspråken, såväl som Luthers lilla katekes, böra däremot icke blott till sitt innehåll utan även till sin form vara inlärdade och förstådda.

Den bekantskap med svenska kyrkans psalmbok, som fordras av de inträdessökande, torde enklast kunna provas på det sätt, att de få redogöra för och helt eller delvis uppläsa några psalmer, som hänföra sig till den kristna kyrkans högtider, till bönen, till morgon och afton samt till de yttersta tingen.

I modersmålet fordras liksom i kristendomskunskap, att de inträdessökande visa sig innehava sådan kunskap och färdighet, att de, som mottagits i seminariet, icke behöva synnerligen mycket sysselsättas med formella saker utan kunna ägna sig åt det nya undervisningsinnehåll, som ingår i kursen. Med rättstavning och interpunktion kan tiden icke upptagas på seminariet. De inträdessökande måste därför i prövningen ådagalägga säkerhet i rättskrivning och interpunktering av icke alltför lätt dikterad text med även mindre vanliga svenska ord och vanliga lånord av utländsk härkomst. För interpunkterings skull måste satsläran vara praktiskt inhämtad, något som sker bäst genom flitiga övningar i satslösning. Även kännedom om formlära behöves för rättskrivningens skull. Carl Rebbes svenska språklära för realskolan torde kunna rekommenderas såsom lämplig förberedelsebok.

Vid färdigheten i välläsning behöver jag ej uppehålla mig. Återgivningsfärdigheten bör prövas ej blott på text, som blivit högt uppläst, utan även på sådan, som de inträdessökande fått läsa tyst var och en för sig.

Den skriftliga återgivningen av en muntlig framställning har bibehållits såsom inträdesprov alternativt med skriftlig redogörelse för ett bland flera uppgivna ämnen. Det förra provet har företrädare genom det tillfälle det giver till noggrann jämförelse mellan de sökande. Det senare giver tillfälle att ådagalägga ordförråd, smak samt förmåga att gruppera och ordna ett innehåll. Samma prov bör dock kunna göras med återgivning av en muntlig framställning, blott denna har ett innehåll, däri en huvudsak framträder för den uppmärksamme åhöraren, till vilken en förständig upptecknare kan hänföra sin återgivning. Redogörelsen för ett ämne kan vara sämre som prov, då ett flertal inträdessökande kunna hava erhållit en rätt mekanisk drill i behandling av alla slag av sådana ämnen, som kunna givas i en inträdesprövning.

En nyhet i inträdesprövningen till seminariet är fordran på bekantskap med svensk litteratur från 1800- och 1900-talen, förvärfvad genom läsning av några av de främsta författarnas viktigaste verk. Folkundervisningskommittén hade ej föreslagit någon sådan fordran. Däremot hade hälften av seminariekollegierna samt seminarielärarmötet i Växjö uttalat sig för tilläggande av en fordran av detta slag. Onekligt är, att om timantalet för modersmålsundervisningen bliver så minskat, som föreslaget är, den reala undervisningen i ämnet behöver stöd icke blott av säkra formella färdigheter utan ock av någon förtrogenhet med vårt lands litteratur. Möjligheten av framställandet av en sådan fordran är icke given genom den blotta läsfärdigheten, som finnes i den krets av ynglingar och flickor, ur vilken de blivande seminarieeleverna framgå. Den beror på förefintligheten i denna krets av en andlig kultur, som giver förutsättning för att kunna uppfatta och njuta litteratur-

alster av högre rang än äventyrsberättelser och revykupletter. Folkskolan, dess överbyggnader och folkhögskolorna göra väl numera sitt till för att bereda jordmännen för en sådan kultur, men ännu torde det återstå mycket, innan uppfattning av och kärlek till litteratur av bästa och ädlaste slag är mera allmänt för handen. Farligt skulle det vara, om preparandkurserna alltför hårdhänt toge fatt på instuderingen av »de främsta författarnas viktigaste verk». Det skulle kunna föra därtill, att de inträdessökande fattade avsmak för den goda litteraturen såsom svårbegriplig och tråkig. Bäst är utan tvivel, om de, som förbereda sig för inträde genom besökande av en preparandkurs eller genom självstudier, från saker, som äro dem bekanta från folkskolan, övergå till mera obekanta och svårfattliga. Fastän detta torde vara obestridligt, är det ganska svårt att giva råd beträffande lämpliga författare, lämpliga stycken och lämplig ordning för läsningen. Dock synes det, som om prosastycken av Selma Lagerlöf, Viktor Rydberg och Strindberg, sådana som finnas i häftena 1, 3 b och 8 av Rodhe-Thomé-Zimmerdahls Läsebok »Ur vår tids litteratur», kunde läsas först, därefter häftet 4 av ovannämnda läsebok innehållande valda dikter av Fröding och 16 dikter av Geijer, vidare Runebergs Fänrik Ståls sägner (60-öresupplagan) och de av Snoilskys Svenska bilder, som finnas i häftet 10 av samma läsebok, slutligen några dikter av V. Rydberg (ovannämnda häfte 3 b), Tegnér's Fritjofs saga (50-öresupplagan), delar av Heidenstams Karolinerna i häftet 2 och dikter av Karlfeldt i häftet 5 av nämnda läsebok. I Ruben G:son Bergs »Moderna svenska författare» meddelas ock ett lämpligt urval av litterära alster, men det är icke så rikhaltigt som det ovannämnda.

I räkning och geometri såväl som i naturkunnighet sträcka sig inträdesfordringarna icke utöver vad som meddelas i en god folkskola Litt A. Skälet därtill är naturligtvis det, att självstudier icke anses kunna på tillfredsställande sätt i dessa ämnen bedrivas utöver folkskolans lärokurs.

De böcker, som för förberedelse i dessa ämnen böra rekommenderas äro därför sådana, som användas i goda folkskolor, t. ex. Larsson-Lundahls räknebok för folkskolan n:r 1, Fr. och Hj. Bergs geometri för folkskolan n:r 1, och Berg-Lindén-Kjellbergs lärobok i naturkunnighet för folkskolan n:r 1.

Däremot böra i historia och geografi självstudier kunna med framgång idkas. I författningen pekas uttryckligen på de läroböcker, som användas i realskolan. Sådana äro t. ex. Carl Grimbergs Sveriges historia för realskolan samt Ernst Carlsons och Emil Fagerlunds skolgeografi, 1:a kursen. Då 6:e realskoleklassens kurs i Sveriges statsförfattning och utvidgad kurs i tiden efter 1809 samt översikt av den allmänna geografien icke fordras, är inträdesfordran i dessa ämnen uttryckligen angiven såsom motsvarande, vad som meddelas och inhämtas i realskolans fem lägre klasser. Den stomme av minneskunskaper, som icke kan undvaras i dessa ämnen, bör vara väl inhämtad före inträdet. Men för att bliva en god seminarieelev bör den inträdessökande hava tillägnat sig dessa kunskaper med ett förstånd och ett intresse, som äro förutsättningar för ett fördjupat studium av dessa ämnen på seminariet.

Inträdesprovet i teckning bör icke åsyfta att utröna den sökandes mer eller mindre mekaniskt inhämtade färdighet utan hans fallenhet och förmåga att uppfatta formen hos ett enkelt föremål. Man bör därför underlåta att fästa avseende vid sättet huru formen hos det föremål, som avtecknas, återges, men så mycket mer vid den sökandes förmåga att se och hans bemödande att angiva allt vad han sett, det må sedan hava lyckats eller icke.

I välskrivning bör den sökande vara så väl övad, att övningar icke under seminarietiden behöva ske för annat än inhämtande av sättet för undervisningens i ämnet bedrivande i folkskolan.

Provet i sång angives i förordningen uttryckligen böra endast gå ut på utrönande av förefintligheten av musikaliskt

gehör. Man kan således väl tänka sig möjligheten av att en sökande, som saknar sångröst, får ådagalägga renheten av sitt gehör medelst prov på fiol eller genom vissling eller ock på det sätt, att han avgiver omdöme om höjdförhållandet mellan förespelade eller föresjungna toner.

I slöjd kommer timtalet för undervisningen på seminariet att minskas, och nya slöjdarter komma att införas. Det är därför väl befogat, att inträdesprov fordras. Om den inträdessökande ynglingen äger färdighet i olika slag av sågning, hyvling, borrar, täljning, stickning med stämjärn, huggning, urholkning och sammansättning genom spikning och fogning samt kan rätt hålla och föra de härtill behövlige verktygen, så kan man enligt kommitténs åsikt antaga, att en årskurs i träslöjd med 4 timmar i veckan kan inbesparas. Dessa färdigheter kunna av de inträdessökande inhämtas i en folkskola, där slöjdundervisning bedrives, eller hos en kunig snickare.

Undervisningen i kvinnlig slöjd skall för framtiden omläggas så, att tiden icke upptages med nybörjarövningar utan undervisningen bygges på redan före inträdet förvärfvad färdighet och föres fram till en för eleverna själva och icke blott för det blivande skolarbetet värdefull insikt och färdighet (Folkundervisningskom. betänkande I, b 2, sid. 253). Grunden för lärarinneutbildningen skall därför vara lagd före inträdet i seminariet, och de sökande skola ådagalägga, att de inhämtat den färdighet i handarbete, som i folkskolan kan meddelas åt flickor. Provet kan enligt kommitténs anvisning ske dels genom uppvisning av förut förfärdigade arbeten, verifierade genom intyg därom att den inträdessökande genomgått kurs i slöjd, dels genom prövning av färdigheten i linnesömnad och stickning.

Av samma skäl, som anförts beträffande handarbete, bör även den grundläggande färdigheten i hushållsgöromål av kvinnliga elever vara inhämtad före inträdet i seminariet. Därtill kommer även ett annat skäl, som talar för fordran på förfarenhet i husliga göromål. Flickor, som oavbrutet sys-

selsätta sig med studier från genomgången av barndomsskolan till inträdet i lärarinneseminarium, löpa faran att taga skada till sin kroppsliga utveckling och erhålla även en sådan ensidighet i sin själsliga läggning, att de icke bliva fullt lämpliga uppfostrarinnor för folkskolans barn. Genom sin brist på närmare förtrogenhet med det praktiska livets fordringar bliva de i viss mån obehändiga i sitt förhållande till barnen och deras föräldrar. Det har därför framställts förslag om fordran på ett års kroppsligt arbete i hem och hushåll av de inträdessökande flickorna. I den nyss utkomna kungl. kungörelsen om de för nästa läsår gällande inträdessofordringarna finnes ej någon bestämmelse i den angivna riktningen intagen. Men det är troligt, att i den nya seminariestadgan kommer något sådant att finnas. Åtminstone torde ett stadgande komma att meddelas, att inträdessökande flickor skola förete intyg om förfarenhet i husliga göromål, antingen då denna förvärvats medelst genomgången kurs i skolkök eller på annat sätt.

Beträffande anordningen av proven finnes en nyhet i de nu utfärdade bestämmelserna, vilken dock flerstädes varit i bruk under många år. Det är provning medelst frågor, som framställas till skriftligt besvarande.

Från några håll hava betänkligheter mot detta slag av provning framställts, i förmening att det personliga intryck, som åstadkommes genom den muntliga provningen skulle vara av högre värde än den formella kunskap och färdighet, som ådagaläggas av de provande genom angivna skriftliga svar. Härvid får dock bemärkas, att muntlig provning fortfarande användes i stor utsträckning, att skriftlig provning förut är påbjuden i rätt- och uppsatsskrivning och alltid använd i räkning, att de provande böra få tillfälle att visa sina anlag och sin förmåga från så många sidor som möjligt, att erfarenheten från utlandet så väl som från redan använt förfarande vid inträdesprovning här hemma talar för användning av detta provningssätt vid sidan av andra och slutligen att befogenhet lämnats de provande att

använda detta tillvägagångssätt, i den mån de finna det ändamålsenligt.

Det är intet tvivel, att framför all formell färdighet och alla minneskunskaper bör hos den, som skall bliva elev vid ett seminarium sättas den personlighetsgrund, som utgöres av gudsfruktan, sedligt allvar och begåvning för andligt arbete. I förordningen har detta också framhållits genom bestämmelsen att till elev må kunna antagas inträdessökande, som är underkänd i ett av examensämnen, såvida han blivit godkänd i kristendomskunskap, modersmålet och matematik eller, vad finsk- och lapsktalande beträffar, i kristendomskunskap och matematik samt tillika ådagalagt utmärktare begåvning i det hela eller genom tjänstgöringsbetyg styrkt sig äga god fallenhet för lärarkallet. Men även vid bestämmandet av vitsordet godkänd bör synpunkten mera vara andlig mogenhet än inpluggad kurskunskap. Icke blott vid sådana seminarier, där en huvuddel av de inträdessökande utgöres av ungdom, som icke genomgått annan skola än ogynnsamma former av folkskola, bör provningen göras med uppmärksamheten mera fäst på ändamålet än på de formella riktlinjer, som en stadga måste uppdraga.

C. O. Arcadius.

Om fysikundervisningen vid folkskoleseminarierna.

AV B. SANDSTRÖM.

(Forts.)

II. Stoffurvalet.

Då här förut uppvisats, att fysikundervisningens framtida ställning vid folkskoleseminarierna icke är kommensurabel med dess ställning vid läroverken, torde seminariernas fysikundervisning i flera avseenden böra skilja sig från läroverkens. Metoden torde bliva densamma, enär i stort sett endast en metod finnes, experiment och elevlaborationer.

Stoffurvalet torde däremot gestalta sig olika. Lärostoffet för realskolans fysikundervisning lämpas efter lärjungarnas intellektuella mognad och blir därigenom mycket enkelt, och gymnasiets fysikundervisning präglas av en ganska hög grad av vetenskaplighet. Som motto för stoffurvalet för seminariernas fysikundervisning bör sättas vad kommittén säger om kemien: »Man bör utvälja sådant, som har allmänna betydelse i naturen eller finner tillämpning i tekniken».

Om lärostoffet i fysik uttalar sig kommittén i huvudsak sålunda: »— särskilt beaktande förtjänar sådant, som anknyter sig till undervisningen i andra ämnen eller i allmänhet är ägnat att stärka intressen, som seminarieundervisningen i sin helhet äsyftar att främja. Så t. ex. torde fysikens lära om tonerna närmare erbjuda sig till upptagande i ett seminarium än i ett allmänt läroverk med hänsyn till den betydelse, musiken äger i folkskollärarens bildning; skioptikonet och mikroskopet, som äro viktiga

verktyg för skolundervisningen, förtjäna en noggrannare behandling än exempelvis de buktiga speglarna eller Galileis kikare; det fysikaliska studiet av syn- och hörsel förnimmelserna är ägnat att stödja viktiga delar av elevernas psykologiska insikter — — —.» Med dessa ord har kommittén gillat och godkänt utilitetsprincipens tillämpning i fysikundervisningen. I enlighet härmed torde också kommittén, fastän den icke nämner något därom, godkänna en fordran på att modern teknik må finna plats bland lärostoffet.

Ganska tidigt i fysikstudiet böra kroppars allmänna egenskaper förekomma. De egenskaper hos kroppar, som kallas elasticitet och hållfasthet, utgöra numera en liten vetenskap för sig, detta tack vare byggnadstekniken. Det vore därför lämpligt att i anslutning till dessa egenskaper behandla något spörsmål om byggnadsmaterial och byggnadskonstruktioner. Arkimedes princip tillåter ganska intressanta tillämpningar på båtar och luftballonger; lufttryckets lagar reglera pumptekniken; dessa tekniska tillämpningar äro visserligen redan införda i fysikundervisningen, men det torde dock vara fördelaktigt att något närmare ingå på vissa tekniska detaljer. Detta torde också vara fallet med avseende på de enkla maskinerna, vilka också i allmänhet behandlas ganska grundligt. — Geostatiken med dess abstrakta kraftbegrepp och lagar för krafterns sammansättning och upplösning, liksom dess jämviktsbegrepp torde behöva flerfaldiga praktiska tillämpningar för att rätt förstås. Vid Folkskoleseminariet i Göteborg har i klass I under vårterminen 1913 som tillämpning härför upptagits seglingens teori och praktik, jämviktsvillkor för ett järnvägstågs rörelse i en kurva m. fl. exempel. Dessa problem intresserade eleverna i mycket hög grad, och flertalet av eleverna visade sig också kunna lösa uppgifterna. — En praktisk tillämpning på den elementära värmelärans olika områden är de olika metoderna för centraluppvärmning, vilka böra behandlas med stor bredd och utförligt. — Ang-

Modern teknik.

maskiner-, gas- och bensinmotorer ha redan av kommittén förordats att upptagas bland lärostoffet. I samband härmed bör också behandlas lokomotiv-, automobil- och flygmaskinteknik.

De mångfaldiga tekniska användningar elektrolysen erbjuder äro i allmänhet i våra läroböcker i fysik något omnämnda. På detta kapitel torde det vara lämpligt att demonstrera det tekniska förfaringssättet vid galvanostegi och galvanoplastik. Polarisationsströmmarnas tekniska tillämpning, ackumulatorerna, användas i ganska stor utsträckning. Något exempel på deras användning och studiet av en anläggning med ackumulatordrift vore här på sin plats. — Den elektriska strömmens värmeverkningar komma allt mer till praktisk användning. Glödlampstekniken har under de senare åren tagit jättesteg framåt, bågjustekniken likaså, elektriska kokapparater användas numer ganska allmänt; en elektrisk kokapparat bör finnas i seminariets fysiska samlingar och komma till användning i undervisningen. — Centraluppvärmning med elektrisk ström har också på senare åren försökts och bör därför upptagas bland fysikundervisningens lärostoff.

De utan jämförelse till sina verkningar betydelsefullaste av den moderna teknikens skilda områden äro ovannämnda med flera elektrotekniska användningar, betingade av det billiga och enkla sätt för frambringande av elektrisk starkström, som induktionsströmmarna möjliggöra. Elektromotorer och strömgeneratorer böra därför komma till allsidig behandling. Icke blott den allmänna principen utan även skilda konstruktioner böra demonstreras: Grammes ring och Siemens induktor, serie-, shunt- och compounddynamon och dessas olika egenskaper och användning, växelströmgeneratorer såväl för en- som flerfasig ström, strömtransformatorer, växelströmsmotorer o. s. v. — En kraftstation bör också studeras, elektricitetsverket likaså. Olika energifördelningssystem böra behandlas, likströmssystem, växelströmssystem, parallellsystem och treledarsystem.

Säkerhetsapparater, ledningars isolering och montering, inom- och utomhusanläggningar böra studeras med seminariets anläggning som typ. Härvid torde vara lämpligt att något nämna om den lagstiftning, som gäller för elektriska anläggningar. — Vidare böra i bruk varande mätinstrument studeras, wattmätare, ampère- och voltmetrar. Elektrisk spårvägs- och järnvägsdrift bör behandlas noggrant. — Telefonanläggningar liksom anordningar för gnisttelegrafering och olika system därav böra också vara ett tacksamt kapitel i undervisningen. — Studiet av de vanligaste musikinstrumenten torde giva en konkret uppfattning av akustikens lagar och lämpar sig, liksom kommittén redan påpekat, särskilt vid ett seminarium. — Fotometriens användning i belysningstekniken bör icke förbigås; de optiska instrumentens praktiska användning giver dem en framskjuten plats bland lärostoffet.

Vid behandling av tekniska tillämpningar på fysikens olika områden är det icke tillfyllest att endast demonstrera anordningarna och förklara dessa med tillhjälp av fysikens lagar.

Olika konstruktioner skola jämföras också med avseende på kostnader och prisbillighet. Siffror skola användas såvitt möjligt, vissa statistiska uppgifter angående teknik i allmänhet skall meddelas, industriella anläggningar jämföras i avseende på omfattning och organisation; tekniska termer böra komma till flitig användning.

Den experimentella metoden bör naturligtvis även i avseende på det tekniska lärostoffet i alla de fall detta är möjligt komma till användning. — Vissa delar torde däremot lämpa sig för den föredragande läroformen, och i så fall kan uppgiften med fördel lämnas åt en elev, som håller föredrag över ämnet, varefter diskussion och interpellation böra få förekomma.

Här nämnda principer för stoffurvalet få icke undan- Den vetenskapli-
skymma den vetenskapliga synpunkten; tvärtom torde det ga syn-
vetenskapliga härigenom kunna komma till sin rätt. Det tek- punkten.

niska lärostoffet torde som bakgrund fordra den största vetenskapliga princip, som någonsin framkommit, energi-principen; icke så att denna skall meddelas som en dogm för att sedan tjäna som bevis för vissa fysikaliska förhållanden, utan den skall så småningom framgå ur erfarenhetssatserna och av dessa erhålla sin formulering för att sedan ytterligare bekräftas av tekniska rön och erfarenheter.

Översikts-
kurser. Det positiva program, som ovan framlagts för stoffurvalet, torde förefalla väl vidlyftigt, isynnerhet då man tager i betraktande den korta tid, som är beräknad för fysikundervisningen vid seminarierna. Men det är icke vetandebredd utan kunskapsdjup, som bör eftersträvas i undervisningen. Vid utväljandet av lärostoff bör icke blott synpunkten: hur mycket skall medtagas? anslås, utan med samma allvar och intresse bör läraren söka besvara frågan: vad och hur mycket skall uteslutas? För att vinna tid för noggrannare studium av vissa fysiska företeelser torde man därför mera översiktligt kunna behandla andra områden.

Elektrostatiken upptager ett allt för stort rum i fysikundervisningen med hänsyn till dess ringa praktiska värde. Hur dåligt utrustad en läroanstalt än är i avseende på undervisningsmateriel för fysik, nog är den försedd med elektricitetsmaskin, elektriska pendlar, glas- och lackstänger o. s. v., och då kan det mycket väl hända, att läroanstalten i fråga är i fullkomlig saknad av det allra enklaste måttband eller metermätt. Den centrala plats i fysikundervisningen, som elektrostatiken hittills haft och fortfarande har, är otillbörlig. Elektrostatiken bör därför behandlas mycket översiktligt och åt detta kapitel bör anslås endast några få lärotimmar.

Elektrostatiken står icke i något nära samband med någon annan viktig del av fysiken, egendomligt nog icke ens med elektrodynamiken. Den uppfattning av elektriska företeelser, som elektrostatiken bibringar eleverna, torde snarare

försvåra än underlätta studiet av elektrodynamiken. — I elektrostatiken förklaras dock lättast potentialbegreppet, men härför erfordras endast ett mycket enkelt experiment.

De buktiga speglarnas ringa betydelse hänvisar åt dem en mera undanskymd plats bland lärostoffet, likaså torde den högre optiken om ljusets natur, interferens- och bryningsfenomen, polarisation och dubbelbrytning tillbörligt tillgodoses genom en endast översiktlig behandling.

Vissa delar av fysiken, som böra förekomma i undervisningen även i andra ämnen, torde i fysikundervisningen icke behöva upptagas till allsidigt stadium. Härvid är dock en överenskommelse mellan vederbörande lärare angående uppdelning och förfarande nödvändig för att härutinnan undvika planlöshet.

Meteorologien t. ex. tillhör även geografin; härvid torde det rent experimentella, observationerna, de fysiska lagarna och instrumenten tillhöra fysikstudiet, däremot vindförhållanden, synoptiska kartor och klimatologien tillhöra geografin. — Elektrolysen och dess teori skall enligt kursplanen behandlas i kemiundervisningen redan i de två lägre klasserna, och elektriciteten i sin helhet först i III klassens fysikundervisning. Den moderna kemien är ju grundad på den elektrolytiska dissociationsteorien, och det är därför nödvändigt att elektrolysen i kemiundervisningen studeras grundligt. Det torde därför vara möjligt att i III klassens fysikkurs taga vederbörlig hänsyn till och på lämpligt sätt i tidsvinstens intresse utnyttja dessa hos eleverna redan befintliga kunskaper i elektrokemi.

III. Laborationerna i fysikundervisningen.

Två metoder för elevlaborationernas utnyttjande i undervisningen förefinnas. För det första torde härvid böra eftersträvas att låta en laboration inleda behandlingen av ett område; laborationerna böra så vitt möjligt ordnas i serie

Lärostoff
tillhö-
rande
annat
ämne.

med undervisningen. Den konkreta uppfattning, som en laboration bidrar att giva eleven, gör vid den påföljande teoretiska och sammanfattande behandlingen i klassundervisningen, denna för elever mera givande och vida mer begriplig. — För det andra är det möjligt att ordna laborationerna bredvid eller parallellt med undervisningen i klassen. I så fall utgöra laborationerna tillämpningar eller repetition av den genomgångna kursen.

Enligt dessa två metoder kan man indela laborationsuppgifterna i två kategorier: 1. De laborationsuppgifter, som genom sin natur äro lämpliga för seriekoppling med undervisningen, och 2. de vilkas allmänna karaktär av rena tillämpningar på fysiska lagar hänvisar dem till parallellkoppling med undervisningen. — Vissa delar av fysiken lämpa sig bättre för elevlaborationer än andra. Statiken och värmeläran giva ett stort antal enkla och instruktiva laborationsuppgifter. På elektrodynamiken kan man väl också finna ett tämligen stort antal uppgifter, fastän dessa torde bliva något komplicerade och även erfordra vidlyftiga apparatanordningar. Akustiken giver knappast någon lämplig uppgift för laboration och optiken ett fåtal, likaså dynamiken. Magnetism och statisk elektricitet giva nog åtskilliga enkla laborationsuppgifter, men å andra sidan äro dessa fysikens delar av så ringa betydelse bredvid den övriga kursen, att det i tidsvinstens intresse torde vara lämpligt behandla dessa delar endast i klassundervisningen och således utan laborationer. Laborationerna i undervisningen ha till uppgift att främja förståendet av den utstakade fysikkursen. Laborationsuppgifterna böra därför väljas med omsorg; endast de uppgifter, som stå i omedelbart samband med lärostoffet kunna anses lämpliga. — Härmed meddelas en förteckning över lämpliga laborationsuppgifter, av vilka en del givits under de vid folkskoleseminariet i Göteborg läsåret 1912—1913 anordnade fysiklaborationerna. Förfaringssätten för uppgifterna äro hämtade ur olika läro- och laborationsböcker, till vilka hän-

visas. Dessa äro C. A. Mebius, Fysik I, fjärde upplagan, II och III andra upplagan. (Mebius I, II, III.) C. A. Mebius, Fysiska laborationer för gymnasiet. (Mebius Lab.) Ivar Jonsson, Praktisk Handbok vid fysikundervisningen i real-skolan, förra och senare delen (Jonsson I och II.). T. E. Aurén, Fysikaliska laborationsuppgifter för gymnasiet, första och andra delen (Aurén I och II); Moll, Lärobok i fysik I, II, III, IV, V (Moll I, II, III, IV, V).

Laborationsuppgifter.

1. Förhållandet mellan en cirkels omkrets och diameter Mebius I § 6.
- 2*. Vägning » » § 19, 20, 22.
- 3*. Bestämning av en fast kropps specifika vikt (granit) » » § 30.
- 4*. Bestämning av en vätskas specifika vikt (eter) » » § 31.
5. Bestämningar av en elasticitets- och hållfasthetsgräns hos en koppartråd.
- †6*. Arkimedes princip » » § 39, 40.
- 7*. Bestämning av luftens specifika vikt » » § 55.
8. Förfärdigande av en barometer » » § 60.
- †9*. Boyles lag
10. Uppmätning av trycket i en gasledning med vattenmanometer » » § 68.
- †11*. Kraftparallelogrammen » III § 1.
12. Bestämning av tyngdpunktens läge » I § 76.
- †13*. Hävstångslagen » » § 80.
- †14*. Lagen för lutande planet » » § 83.
15. Prövning av en termometers fixa punkter » » § 93.

* Har givits som uppgift under elevlaborationerna vid folkskoleseminariet i Göteborg.

† Serieordnad uppgift.

3—140480. Tidskr. f. folkundervisning, 1914.

Värme-lära.

- 16*. Bestämning av mässings längdut-
vidgningskoefficient Mebius Lab. § 1.
17. Färgtermoskop » I § 96.
18. Bestämning av smältpunkt (paraffin) » » § 101.
19. » » kokpunkt (sprit) . . » » § 108.
- †20*. » » daggpunkt med till-
hjälp av en blank aluminium-
bägare, absolut och relativ fuk-
tighet Moll II.
- 21*. Bestämning av koppars specifika
värme Mebius I § 126.
- 22*. Bestämning av isens smältvärme . » » § 127.
- 23*. » » vattnets ångbild-
ningsvärme » » § 129.
24. Bestämning av en lågas temperatur Jonsson » § 72.
- †25*. » » mekaniska värme-
ekvivalenten Auren I
- Elektro- 26. Förfärdigande av ett kromsyrelement
dynamik. 27. Förnickling
28. Uppmätning av strömstyrka med
kopparvoltametern Mebius Lab.
- †29. Verkan av en fast magnet på en
rörlig ström » II § 57.
30. Bestämning av en tangentbussols
konstant » Lab.
31. Jämförelse mellan två elements
elektromotoriska krafter . . . » »
32. Bestämning av potentialdifferens i
en strömledning.
33. Bestämning av ledningsmotstånd med
Wheatstones brygga » »
- †34. Joules lag Mebius Lab.
- †35. Induktionsströmmar Jonsson I.

* Har givits som uppgift under elevlaborationerna vid Folkskoleseminariet i Göteborg.

† Serieordnad uppgift.

36. Bestämning av släpfriktionens stor-
lek Mebius III § 7. Dynamik.
- †37*. Pendeln » » § 8.
- †39. Den fria fallrörelsen » » § 11.
40. Fotometri » » § 36. Optik.
- †41. Ljusets brytning i en planparallell
platta » » § 28.
42. Bestämning av linsers brännvidd . » » § 30.
43. Ordande av linser till a) mikroskop,
b) astronomisk kikare, c) terre-
sterkikare, d) teaterkikare, e) ski-
optikon » » § 35.

De flesta föreslagna laborationsuppgifter torde icke be-
höva taga mer än en timme i anspråk, förutsatt att la-
borationsövningen är väl och ändamålsenligt ordnad. Vid
de allmänna läroverken äro laborationerna ordnade på
dubbeltimmar och frivilliga, varför där knappast är av
nöden att spara med tiden. Vid folkskoleseminarierna där-
emot, där laborationerna skola inrymmas på undervisnings-
timmar, är sparsamhet med tiden absolut nödvändig. Vid
folkskoleseminariet i Göteborg ha laborationsuppgifterna
i regel medhunnits på en timme; schemat har upptagit endast
en veckotimme fysik för klasserna II, III och IV, varför i
dessa klasser det varit av vikt att medhinna uppgiften
på denna undervisningstimme. Endast i undantagsfall har
den matematiktimme, som enligt praxis följer omedelbart
efter fysiktimmen i seminariets schema, använts för full-
bordande av laborationsuppgift. I klass I däremot har
fysiken haft dubbeltime; där har dock oftast icke mer än
en timme använts för en laborationsuppgift.

Vid de allmänna läroverkens frivilliga lärjungelaboratio-
ner förfäres oftast så, att två elever arbeta tillsammans ^{delning.}

* Har givits som uppgift under elevlaborationerna vid Folkskoleseminariet i Göteborg.

† Serieordnad uppgift.

med en och samma uppgift och bilda en laborationsgrupp. Grupperna numreras inom klassen. Indelningen i grupper om två elever har i praktiken visat sig mycket förmånlig. Av tre samarbetande elever blir en oftast endast åskådare, och en enda elev kan vid en del uppgifter icke ensam utföra arbetet. Grupper om två elever har också använts vid Folkskoleseminariet i Göteborg. Gruppbildningen har lämnats åt eleverna själva; härigenom vinnes den största homogeniteten inom grupperna, vilket naturligtvis bör eftersträvas. Vid udda antal har icke grupp om tre elever tillåtits, utan en elev har laborerat ensam; om uppgiften icke kunnat lösas av en enda, har läraren biträtt, där två laboranter erfordrats.

Antal samtidigt arbetande grupper. Vid de allmänna läroverken anses maximiantalet samtidigt arbetande laborationsgrupper vara 8 å 9. Med det normala lärjungeantalet 30 pr klass, och således 15 laborationsgrupper i klassen, måste vid läroverken under laborationerna arbetas med halv klass, för såvitt alla klassens lärjungar deltaga häri. Detta möjliggöres också där genom särskilda laborationstimmar. Vid folkskoleseminariet i Göteborg har under förflutet läsår laborationerna ordnats med *hela* klasser, med minst 11 och högst 15 grupper. Erfarenheten härifrån visar, att det icke blott är möjligt, utan även att det icke vållar några egentliga svårigheter. — För att underlätta undervisningen med laborationer har kommittén föreslagit arbete med delad klass att förekomma i viss utsträckning och särskilt betonat att I klassens fysikkurs bör studeras på mindre avdelning. Till arbetet med delad klass och till de frivilliga laborationerna för ämnesgruppen fysik och kemi har kommittén föreslagit 6 extra lärartimmar, varav minst 3 torde tillkomma fysikundervisningen. Förutsatt att till I klassens kurs anslås 1 veckotimme, vilket innebär att studiet med delad klass här skall användas i hela sin utsträckning, återstår endast 2 extratimmar att fördelas mellan de två högsta klassernas fysikundervisning och de frivilliga laborationerna. Under rubriken »de fri-

villiga elevlaborationerna» i denna uppsats behandlas även det för dessa erforderliga timantalet, som föreslås till 1 veckotimme. En extra lärotimme återstår således att placera på de två högsta klassernas schema. Detta stöter på svårigheter, därför att dessa klassers timplan kommer att upptaga 2 fysiktimmar vardera, och det för ett rationellt ordnande av undervisningen med delad klass fordras lika många extratimmar, som det finnes undervisningstimmar. Ett försök till lösning av svårigheten är, att i den klass av de båda högsta, vars kurs mest kräver undervisning med delad klass, i så fall med skäl elektricitetsläran i III klassen, ordna undervisning med delad klass i full utsträckning endast under en av läsårets terminer och icke alls under den andra terminen. På så sätt blir den återstående extra lärotimmen utnyttjad. Att ordna undervisning med delad klass varannan vecka under hela läsåret i en klass är också ett försök till lösning av nämnda svårighet, men torde ställa sig obekvämare än det förra förslaget. Man skulle också kunna tänka sig att de båda högsta klasserna delade den återstående extratimmen, så att klasserna fingo två extra timmar varannan vecka under var sin termin eller också två extra timmar varje vecka under en halv termin vardera.

Förutsatt att kommitténs förslag om ordnande av undervisning med delad klass blir gällande för folkskoleseminarierna, kommer undervisning med laborationer att därmed betydligt underlättas. Enligt vad som förut är nämnt om laborationsuppgifter, torde de flesta laborationerna förekomma på kursen i klass I, där enligt kommittén fysikundervisningen bör bedrivas med delad klass. Elektricitetslärans stora antal lämpliga laborationsuppgifter skulle väl utan olägenhet kunna bearbetas under vårterminen i klass III, där arbetet med delad klass, enligt vad förut nämnts, kan ordnas. På så sätt skulle endast optikens och dynamikens få laborationsuppgifter i klass IV bearbetas med hel klass, för så vitt icke genom

lärarens eget åtagande det skulle bliva möjligt anordna undervisning med delad klass under detta fåtal laborationer. Praktiskt taget bör man således kunna förutsätta, att undervisningen i laboratoriet i regel kan ordnas med delad klass. Det normala antalet elever pr klass anses väl vara 30, och med 2 elever i varje laborationsgrupp bör klassen delas i två delar om 14 och 16 elever eller 7 och 8 grupper respektive. Det största antalet samtidigt arbetande laborationsgrupper skulle således vara 8.

(Forts.)

Pedagogiska tänkare i Sverige under Frihetstiden.

Av TN.

Tillståndet vid början av 1720-talet.

Av gammalt avsåg den allmänna barn- och folkundervisningen inpräglade av huvudgrunderna i den kristna läran; undervisningen vid de offentliga skolorna, trivialskolorna och gymnasierna, att lära barn och ungdom att i tal och skrift någorlunda behärska den tidens kulturspråk latinet samt att hos dem inpräglade den rena läran, varvid det lades särskild, att icke säga uteslutande, vikt på noggrann formulering.

Enligt 1648 års skolordning, som i verkligheten synes föga modifierats av den från 1693, ägnades i trivialskolan, i viss mån motsvarande vår tids realskola, av veckans 44 lärotimmar 30 åt latin, därav i de 3 lägre klasserna minst 6 åt grammatiken, åt katekes och dogmatik med inräknande av morgonandakten 9 à 6, åt sång och musik 6. Av de fullständiga gymnasiernas 7 lektorer undervisade 2 i kristendomskunskap, 1 i grekiska — huvudsakligen nya testamentet —, 2 i latin, således 5 i prästbildningsämnen.

Lärarna, som i skolan voro klass-, och å gymnasiet ämneslärare, hade gemenligen mycket begränsad förbildning, väsentligen av teologisk art, då det var sed att vid gymnasierna, liksom i övrigt ofta vid universitetet, en lärare för att erhålla bättre utkomst övergick från ett ämne till ett annat för att omsider, såvitt möjligt, hamna i den teologiska lektionen eller i en kyrkoherdebeställning. Universitetsexamen fordrades icke av dem — de enda sådana prov, som fun-

nos den tiden, voro präst- och magisterexamen —, väl däremot av gymnasiernas lektorer samt skolornas rektorer och konrektorer att hava 2 à 3 år vistats vid ett universitet, av skolornas kolleger ej ens detta. Tillsättningen berodde i väsentlig grad av biskopen, för kollegerna av rektor. Tillsynen övades av stiftschefen, i stiftsstaden direkt, annanstädes å hans vägnar av stadens kyrkoherde. Lönerna voro med undantag av dem för teologie lektorerna knappa, för kollegerna ytterligt knappa, då de i regel erhöilo dem genom kringgång i vissa för ändamålet anslagna socknar. Följden härav blev naturligen, att de för sitt uppehälle måste skaffa sig biinkomster genom enskild undervisning och som predikobiträden.

Läroböckerna voro på latin och hämtades i regel från utlandet.

Skolarbetet bestod mest i jämte latinstudierna, mekaniskt inlärande av grammatik, logik, katekes och dogmatik, kunskapen blev i ordets egentliga betydelse ordkunskap.

Resultatet av bildningsmödan kunde under sådana förhållanden icke bliva glädjande. Folkets kristendoms kunskap betecknar den utmärkte prostén Nils Grubb i Umeå såsom ytterst underhållig. Talade man med dem om praktiska ting, visade de moget omdöme, men gällde det Guds ord, lät det som hade de icke haft något förstånd; de kunde icke ur buden leta ut vad synd var, ej heller hade de något begrepp om innebörden i bot och bättring; de kunde icke giva redigt svar på de enklaste frågor, utom det lilla de lärt utantill, men alls icke förstått. I fråga om skolorna klagades ideligen vid Uppsala universitet över omogenheten hos de lärjungar, som kommo dit från skolor och gymnasier. Jesper Svedberg önskade 1702 att studenter kunde få lära sig räkna och skriva läslig stil; de brev han finge smakade visserligen något av Terentius, men kråkfötterna voro nästan omöjliga att dechifrera; Lunds juridiska fakultet, vars dekanus var den pedagogiskt synnerligen klarsynta f. d. lektorn Arvid Moller, påstod 1719, väl något överdrivet, att

till och med hos dem, som besökt akademien, bestod för största hopen lärdomen i brutet latin och några definitioner, därmed de varken kunde gagna sig eller andra.

Skolorna besöktes mest av fattigt folks barn; burgna föräldrar, i synnerhet adelsmän, höllo privatlärare och sände sedan barnen tillsammans med deras lärare direkt till universitetet, om de skulle inhämta fylligare insikter.

När efter Karl XII:s bortgång omsorgen om rikets välfärd lades i riksdagens händer, ämbetsmän och borgare tillvällade sig dominerande inflytande och intresset samlade sig kring rikets inre utveckling i såväl materiell som intellektuell kultur, blev också undervisningsväsendet föremål för mycken omtanke och många förslag. Det önskades, att skolans ämneskrets måtte vidgas, så att den lämpades såväl för den enskildes som närings- och statslivets behov, så att även de burgna måtte finna lämpligt att sätta sina barn i den offentliga skolan, varav både de och denna borde kunna draga fördel; det önskades, att undervisningssättet måtte förbättras, lämpas efter barnanaturen och även avse själskrafternas utveckling, i samband därmed på sina håll ordentlig lärareutbildning, upphörande av lektorernas övergång från ett ämne till ett annat samt skäliga lärarlöner, att sällning av skolbarn och studerande ungdom måtte ske, så att skolan icke behövde tyngas av en barlast, som onödigt och gagnlöst nötte bort sin tid, ja under ett visst skede talades mycket om en noggrann begåvningsprövning av helst alla barn och all ungdom, åtminstone dem som studerade, så att man kunde undvika intelligensproletariat och underhålliga ämbetsmän, men näringarna erhålla nödigt antal ämnessvenner. Det önskades bättre och lämpligare kvalificerad tillsyn över undervisningsanstalterna, präster na vore ofta mindre skickade härför, i synnerhet om de föga eller alls icke ägnat sig åt undervisning.

Den tiden hade således också sin »bottenskolfråga», fast den då gällde närmast gymnasiet, och i samband härmed utspann sig ett livligt meningsutbyte om språkbildningen,

dess allmänna betydelse, tiden för dess begynnande och dess omfattning.

Av skedets pedagogiska teoretiker träda i förgrunden i början av 1720-talet den utmärkte läraren och fina tänkaren filos. professorn, sedermera biskopen i Lund *Andreas Rydelius*, förfäktaren av d. v. skolas vidgande till gemensamhetskola för all studerande ungdom m. m. den vidsynte superintendenten i Karlstad I. Bröms samt i viss mån, nämligen i fråga om folkets kristendomsundervisning och den enskilde studentens planläggande och utförande av sina universitetsstudier, prosten Nils Grubb i Umeå, på 1730-talet Rydelius lärjunge Olof Dalin, visserligen icke för någon originalitet men därför att han genom »Argus» spridde sin lärares tankar till en större allmänhet, på 1740-talet en annan lärjunge till Rydelius Gustaf Ruder genom sina förslag till allmän begåvningsprövning och lektor *Erik Eklund* i Strängnäs för sin väl genomtänkta »Uppfostringslära» samt omedelbart därefter Linnés hängivne samtida, Abobiskopen, hattpolitikern, naturkunnighetsentusiasten och utilitaristen, en filantropinist före filantropinerna, *Johan Brovallius*, samt som kritiker av de båda senares tankar och förslag d. v. superintendenten i Kalmar, sedermera ärkebiskopen *Magnus Beronius*.

1. Andreas Rydelius.

Han föddes i Linköping den 24 aug. 1671, erhöi sin första undervisning av fadern, som blev kyrkoherde i Fornåsa, genomgick sedan Linköpings trivialskola och gymnasium samt kom i sitt 18:e år till Uppsala. Här hade han till lärare den utmärkte kartesianen J. Bilberg, som han jämte några andra ynglingar följde till Örebro, då denne 1693 blivit kyrkoherde där, för att kunna fortfarande få njuta av hans förträffliga undervisning. Under Bilbergs ledning förvärvade han gedigen filosofisk bildning jämte fin känsla för stilistisk skönhet. Till Lund kom han på kanslerns kal-

lelse år 1699 som privatdocent och meddelade under 8 år framåt enskild undervisning i nästan samtliga ämnen, inklusive teologi. År 1707 blev han föreståndare (prost) vid kommunitetet — hemmet för fattiga studenter — år 1710 professor i teoretisk filosofi.

Han skall ha varit av medelmåttig växt, något undersåsig. »Ur hans ögon lyste den snillets och tankekraftens eld, som han icke kunde dölja bakom de outplånliga dragen av fromhet och godhet.» Hans levnadssätt var ytterst tarvligt, hans dräkt enkel och av inhemskt tyg. Sina studenter besökte han ofta på deras kamrar, gjorde sig underättad om deras studier och övriga förhållanden samt övade en frikostig välgörenhet mot många obemedlade flitiga ynglingar, men var oblidkeligt sträng mot de lättjefulla och mot dem, som gjorde sig skyldiga till råhet och våldsamhet, något som den tiden icke var sällsynt. Redan från början av sin lärareverksamhet tillvann han sig också ungdomens obegränsade förtroende och varmaste tillgivenhet. Då pesten år 1710 härjade och universitetet var nästan upplöst, följde en trogen lärjungeskara honom, där han ute på landet flyttade från by till by. Då Karl XII en gång åhörde hans föreläsning, skall han ha frågat, om icke i detta ämne ett lärt verk kunde utgivas på modersmålet, fäderneslandet till heder. Så utkom hans »Nödiga förnuftsövningar», om vilka den officielle censorn yttrade 1721: »Jag räknar det bland de lärdaste och grundligaste skrifter, som i detta stycke på vårt modersmål någonsin framkommit. Särdeles önskvärt vore, att de som äro ungdomens handledare ville härav hämta det myckna, som kan tjäna till en god och redig metod.»

År 1737 blev det omtryckt samt delvis ånyo 1765 och 1766. Att det övade mycket inflytande på dem, som från slutet av 1730-talet eftersträvade en för tidens förhållanden och krav lämpligare anordning av undervisningsverket, är tydligt nog. Den filosofiska lärostolen innehade han i 20 år, blev därefter teologie professor och fyra år senare bi-

skop, dog 1 maj 1738, ogift, enligt vad det sades, emedan Bilbergs dotter, med vilken han varit förlovad, rycktes bort, innan han fick råd att bilda eget hem.

Nödiga förnuftsövningar är en stor volym i 4:o om 458 sid. utom företalet. Avsikten med sitt arbete angiver förf. vara att söka giva ungdomen ledning att rätt bruka sitt förstånd för att taga sig till vara för oriktiga omdömen med därav följande orätt handlingssätt.

Boken består av sex avdelningar: 1. Allmän inledning. 2. Översikt över själens olika »verkstäder», d. v. s. de olika kunskapsområdena, deras omfattning och betydelse. 3. De yttre redskapen som behövas för dem, de bästa böckerna i varje ämne. 4. De inre redskapen, själens olika gåvor eller verksamhetssätt (kort psykologi) samt det gagn man kan draga av denna insikt. 5. Olika anledningar till felaktiga omdömen och slutsatser — den för en nutida läsare mest intressanta delen av arbetet, vilken dock icke kan här beröras. 6. Kort tankelära (logik).

I den allmänna inledningen behandlas uppfostrans innebörd och mål.

Allmänt inses, att grundvalen så för den enskildes som samhällets välfärd är en god uppfostran ej blott till sunt förstånd utan ock till verklig dygd. »Jag håller intet förnuftsverk högre än det som åsyftar sinnets förbättring och ingen konst för större än den att föra ungdomen till sådan dygd, som har förnuftet till vägvisare, tungan till tolk och hjärtat till boställe. — Si det är en rätt information, om ordet skall förstås som det bör och beteckna vad det skall, arbetet att giva ett ungt förstånd och en ung vilja dess rätta skepnad.»

Uppfostran skall således omfatta hela människan, vara sådan som man senare benämnt harmonisk.

I ett annat arbete framhåller han, att man kan skilja på en trefaldig uppfostran: en allmän och olärd, en lärd och filosofisk, en lärd och teologisk. Den första grundas på vana och exempel, det är hemmets och livets; kommer

därtill någon lärdom, men sann, klar och solid, och en sådan både kan och bör tillkomma, då blir den praktiska grundvalen fastare. Här syftar han väl närmast på kristendomsundervisningen.

De själsgåvor vi äga äro inbillningskraft (varmed menas både föreställningsförmåga och fantasi), minne, förstånd och vilja. De tre första kunna kallas väglysande, den fjärde vägledande. Men skall man kunna gå en väg, måste man se den. Av de väglysande är förståndet främst, de båda andra väsentligen dess tjänare, inbillningskraften för att skaffa förståndet förråd till dess tankar, rådslag och omdömen, minnet för att vara dess skattkammare, dess protokollsbok. Ingen kan kallas klok och lärd, blott emedan han minnes mycket, om han icke genomträngt det med fantasi och förstånd, så att han kan reda ut det, förklara och försvara det. Av mycken läsning blir man ej vis, väl däremot av mycken eftertanke.

Alla dessa själsgåvor böra utvecklas så, att de hjälpa människan att döma rätt, att skaffa sig en klar uppfattning av sina naturliga gåvor och brister och av Gud. De frukter vi skörda av en sådan insikt äro vår viljas förbättring, vårt levernes förbättring och Guds äras vidgande. Härtill kan varje kunskapsgren bidra, om den behandlas rätt.

Viljan leder fram på vägen. Det gäller att genom ihärdig uppmärksamhet på sig själv, ständigt och allvarligt öva sig att handla i överensstämmelse med vad som inses vara rätt och gott, så att man såväl i sin verksamhet som sitt umgänge ådagalägger vad »Konunga och Hövdingastyrelse kallar mannavett».

Sedan han i fjärde avd. under många träffande liknelser och åskådliggörande jämförelser behandlat de särskilda själsgåvorna, varvid han särskilt framhåller »sensus intimus», den religiöst sedliga förnimmelsen, söker han ådagalägga det gagn, man bör kunna hava av denna insikt.

Hos alla framträda under utvecklingstiden de särskilda själsgåvorna med helt olika kraft. Under barnaåren är min-

net och den passiva inbillningskraften starkast, längre fram utvecklas den aktiva inbillningskraften mer och mer, minnet blir däremot mindre mottagligt men får i gengäld större kraft att bevara vad det förvärvar; ju mer ungdomsåren tilltaga, dess mer utvecklas tankeförmågan, medan minnet och inbillningskraften träda tillbaka, något som likväl ersättes därigenom att minnet underhjälpes av logiska föreställningsförbindelser, den aktiva inbillningskraften av omörets och slutledningsförmågans tillväxt.

Denna utvecklingsgång bör nog iakttagas vid ämnesvalet för undervisningen på de särskilda skolstadierna, så att kunskapsstoffet bjudes i vederbörlig ordning.

Under barnåren bör man tillgodogöra sig minnets livlighet och styrka, därigenom att pilten då får inpräglade sådant som väsentligen är minnessak. Hit hör först och främst det kunskapsstoff, som huvudsakligen består av enskildheter: grundstyckena av de språk som anses nödiga att småningom inläras — vid en förständig språkundervisning bör man i förstone spara på regler och mestadels innöta ord och fraser — samt det förnämsta av kronologi, historia, geografi och genealogi, ävensom kärnspråk ur bibeln eller från vise män. Härtill komma därjämte grunderna av aritmetik och geometri med åskådning som grundval och inövning som medel; uppgifterna skrivas, resp. ritas på tavlan, läraren leder samtalsvis barnen att fatta tillvägagångssätt och tankegång och präglar så in det genom idelig upprepning. Härvid kan så småningom även den konstruerande inbillningskraften uppövas.

Inbillningskraften är dels känslöbetnad (ardens), dels företrädesvis belysande (lucens); den förra framträder tidigare än den senare. Därför böra poesi och eloquens (läsning av författare, övning i skriftlig och muntlig framställning av dels efterbildande, dels självständig art) drivas under uppväxten. De högre grenarna av matematiken (matem. geografi, astronomi o. d.) kräva i hög grad den belysande inbillningskraften, böra därför uppskjutas.

Förståndet har två sidor: skarpsinnighet och djupsinnighet (ratio subordinata och architectonica). Det förra samarbetar i hög grad med inbillningskraften och bör därför övas samtidigt med denna under studium av naturkunnighet (människokroppen, hälsolära, kemi) samt vissa för det praktiska livet nödiga och nyttiga kunskapsgrenar: ekonomi, statskunskap, umgängesskick. Det djupsinniga förståndet jämte »innersta sinnet» böra från de tidiga barnåren med försiktighet utvecklas genom undervisning i kristendoms-kunskap, sjäslära, sedelära och enkel förståndslära, detta i början genom enkla, lättfattliga exempel, på »historisk väg» som han kallar det; först i den mån förståndet utvecklas, må man bjuda systematisk utredning och bevisföring.

Vid all undervisning gäller det att väcka intresse och uppmuntra lärjungen. Genom enkel och klar framställning och vänligt samtal måste man låta honom märka, att allt är begripligt, fast somligt icke är så lätt, somligt mycket svårt att fatta; man bör också visa honom det gagn han kan hava av sin kunskap. Icke får man bli otålig, om han icke strax kan fatta, än mindre låta sin otålighet gå ut över barnet, allra minst gripa till bannor och stryk. Härigenom bringas lärjungen blott i förvirring, kanske rent av till förtvivlan; i alla händelser kan det lätt väckas leda för allt vad skola och undervisning heter.

Vid den speciellt uppfostrande undervisningen, den genom kristendom och närsläktade ämnen, gäller det i början att verka först och främst genom föredöme, förmaningar och på känslan riktade sedliga föreskrifter, med vilka barnet »strax i sin vår bör liksom besås». Förnufts-skäl må komma sedermera, tillsvidare räcker det med föräldrars och lärares auktoritet. Härigenom tillmötesgår man också ett rent behov hos barnet, det behöver stöd, önskar stöd. Därför beror skolans uppfostrande inflytande i högsta grad på lärarens personlighet. Först och främst skall han vara sedligt oförvitlig. »Den späda åldern är som en apa, den

söker efterlikna vad den ser andra göra. Lärare som äro moraliskt underhaltiga bliva därför till skada, hur kunskapsrika de sedan må vara.» Han måste med uppriktig kärlek omfatta lärjungen och ej lämna något tillfälle obegagnat att med vänligt och lockande samtal frammana hans genkärlek; ty då lärjungen älskar sin lärare, följer han gärna dennes föreskrifter och sätter tro till hans ord. Tillfällen kunna komma, då hårda medel måste tillgripas, då loja eller lögnaktiga sinnen måste rättas, trotsiga böjas; men äga skall ske med lugnt sinne och läraren göra allt för att väcka blygsel och ånger.

I fil. fak:s, d. v. s. Rydelii, utlåtande i skolfrågan till kanslikollegiet år 1721 utvecklar han sina tankar angående undervisningen delvis något närmare, ehuru det i »Förnuftsövningarna» skisserade ämnesurvalet i vissa stycken icke fullföljes, nämligen i fråga om matematiken, naturkunnighetsgrenarna och ekonomien.

Den gångna tidens minnesdressyr hade väckt många gensagor. Rydelius framhåller, att missbruket icke får upphäva bruket. Fast ovannämnda kunskapsstoff hänger helt och hållet på minnet och bör inpräglas under barndomen. Försummas detta då, måste man antingen längre fram med stor möda, förtret och tidsspillan söka taga skadan igen eller ock nödgas sakna åtskillig insikt, som man väl behövt; i vilket fall som helst »kommer man att ångra en sådan mödolös metod». Men minnet skall naturligtvis icke belastas med annat stoff än som framdeles i livet behöves, ej heller med sådant som kräver större mognad för att uppfattas, ex. distinktioner och definitioner, varjämte alltid bör iakttagas, att vad som skall nedläggas i minnet dessförinnan, i den mån ske kan, utredes.

Redan i lägsta klassen önskas undervisning i biblisk historia samt i profanhistorien och geografi, detta i samband med latinundervisningen. Här föreslås en liten läsebok i samtalsform, som borde innehålla en kort och intresseväckande framställning (»rolig berättelse») om jordens fyra hu-

vuddelar, Europa, Asien, Afrika och Amerika, historiens indelning i stora perioder samt de fyra stora monarkierna (den assyriska, persiska, grekiska och romerska, vilken senare efter den tidens uppfattning alltjämt fortlevde i det romerska riket) samt deras gränser i de olika världsdelarna. För att åskådliggöra detta önskade han dels en stor väggkarta (»generaltavla»), där avgränsningen skarpt framträdde, dels en väggtabell, som med stora bokstäver (och siffror) angäve de historiska perioderna. Den bibliskt historiska avdelningen borde innehålla en framställning av de största Guds verk och märkligaste skickelser, avfattad på barnsligt sätt och »tamquam aliud in agendo» (så att personerna framställdes i handling). Och skulle läraren, heter det, härav få tillfälle att under kärleksfullt samtal väcka sina små lärjungars intresse och i tid öppna deras ögon att se och med vördnadsfull beundran uppfatta Guds omvårdnad. I de följande klasserna borde därefter historien och dess tjänare geografin behandlas fylligare, period efter period.

Förståndsutvecklingen skulle ske bl. a. genom undervisning dels i kristendom, dels i tänkelära.

Enligt gällande skolordning skulle barnen inhämta Luthers lilla katekes i första klassen, i andra (Svebilii) katekesutveckling jämte en samling bibelspråk (på latin), i tredje påbörja dogmatiken på latin. I fråga om första klassen hade R. ingen invändning, men angående andra och tredje yttrar han sig sålunda: »Spörsmålen över katekesen borde icke barnen såsom papegojor läsa utantill, utan kan läraren därav taga ämne till att uttolka saken för dem vidare och sedan flitigt fråga och låta dem med egna ord efter sitt lilla förstånd svara på var och en punkt. Om de uti meningen fela något, så kan han det rätta och med vänlighet visa dem, huru de vart och ett stycke rätteligen skola förstå. Med orden bör han ännu inte vara så noga.» Bibelspråken borde vara få och läsas på svenska, den kate-

ketiska undervisningen fortsätta även i tredje klassen, så att ämnet finge ordentlig tid.

Logik påbörjades redan i skolan, i högsta klassen, således med 14- à 15-åringar. Detta ansåg han för tidigt, mer plågsamt så för lärare som lärjungar än gagneligt. Däremot borde läraren redan från början öva sina lärjungar att tänka riktigt, »draga slutsatser av sitt och andras tal och giva akt på, om däri förekomme några motsägelser. — Så kunde ett ungt förnuft småningom tillvänjas att tänka och tala sunt, så att man icke vid akademien finge så många oartiga huvud att nappas med, som antingen blott med stort besvär eller omöjligen stå till att omskapa.»

För att underlätta uppfattningen önskade han att även på gymnasiet de särskilda ämnena behandlades enkelt och rättfram på modersmålet. »Vi tro det vara en stor orsak till vetenskapernas sena begrepp hos ungdomen, att de på ett så mörkt och vidlyftigt sätt varda uttolkade, nämligen med långa latinska deklamationer och icke med tarvliga och vänliga samtal och förhör. Det är ingen fara att disciplerna ju ändå kunna lika väl lära att förstå och tala en rad latin, dels därigenom att de alltid läsa latin, dels genom talövningar och små diskussioner.»

Önskligt fann han ock, att gymnasieungdomen måtte i någon mån få lära sig studera på egen hand. »Förfarenheten visar, att ynglingar aldrig kunna göra något märkligt framsteg i språk, i historien eller annat minnesverk, förrän man förmår dem att med lust läsa någon författare för sig själva, ty den vanliga explikationen eller föreläsningen går mäktigt sent.» Därför borde icke hela dagen upptagas av offentliga lektioner, utan någon tid lämnas ledig till privat övning. Härvid vore dock oefftergivligt, att lärarna fordrade noggrant besked om vad eleverna inhämtat.

I korthet sagt påyrkade han således, att skolans läroämnen borde inträda i psykologisk ordning, att undervisningen borde lämpas efter barnens utveckling, i regel ske

på modersmålet, såvitt möjligt äga rum samtalsvis samt ha till ett huvudsyfte de särskilda själskrafternas successiva utveckling, särskilt omdömesförmågens, varjämte den mogna ungdomen borde vänjas att i någon mån arbeta självständigt.

Undervisningen bör ske på rätt sätt, men inga andra böra åtnjuta den offentliga undervisningen än de, som därtill hava anlag. Därav står sig både den enskilde och samhället bäst. Visserligen förefinnas de omnämnda själsgåvorna, i någon mån åtminstone, hos alla barn, men de utvecklas under uppväxten i helt olika grad. Föräldrar böra därför så tidigt som möjligt söka komma underfund med sina barns begåvning, dess riktning och omfång, och därefter i samråd med insiktsfulla män lämpa barnens levnadskall. Ingen är så klenk utrustad, att han icke duger till något, fast långt ifrån alla äro lämpade till krävande uppgifter. De samhälleliga uppgifterna äro emellertid av mångahanda slag; för somliga kräves begåvning i en riktning, för andra i en annan, och så vist är det ordnat, att det alltid finns tillräckligt förråd av tjänliga begåvningar för envar befattning. Blev dessa blott så fördelade på de olika värven, som naturen tilldanat dem, så skulle man finna att allt ginge jämnt ihop. — Här lyser tanken på »ståndscirkulationen» fram.

Dessa allmänna antydningar i »Förnuftsövningarna» utvecklas närmare i fakultetsutlåtandet.

Här kräves en stark sällning av den studerande ungdomen, dels vid intagning i skolan, än mer under skoltiden och så sträng som möjligt vid avgången från gymnasiet samt vid inträdet på universitetet. »Detta är så mycket nödigare», heter det, »som res literaria (undervisningsanstalterna) får stor skada och skam därav, att så många klumphuvud, som icke kunna lära något med besked, få räknas bland de studerande, och [även samhället lider men, enär dessa trots allt] gemenligen med sin envishet omsider tränga sig in i sådana kall, som de icke kunna med heder och nytta bekläda.»

I varje stift borde någon grundlärare och redlig man utkoras till censor ingeniorum (begävningsprövare) och inspektör över skolorna. Hos denne borde alla barn, som ärna sig till skolorna, anmälas och provas till sina naturliga tänke-gåvor; så att endast de, som äro någorlunda lämpliga för studier, må antagas, men de andra hemvisas. Det låter sig nog göra med ett eller annat grepp att pröva ett barns gåvor, då det hunnit sina 6 å 7 år. Men som det kan vålla någon svårighet — månet barn kan synas mindre begåvat, emedan det icke har så gott minne, men dock äga anlag till ett gott förstånd — borde han sedan pröva alla, som vilja uppflyttas till högre klass, och, såvitt möjligt, redan i de lägre klasserna bortvisa dem, som äro odugliga. Vid avgångsexamen å gymnasiet borde han vara tillstädes, själv examinera och avgiva vitsord.

Han borde icke hava annan syssla än att genom flitig tillsyn sätta skolorna i gott skick, draga försorg om att goda och lämpliga läroböcker i de särskilda ämnena funnes att tillgå, genom flitig korrespondens samt studium av tidskrifter och lärda samfunds handlingar taga reda på nya uppslag till barnaminnets underhjälpande samt därjämte till konsistorium och Kungl. Maj:t inberätta om någon lärare icke gjorde nöjaktigt gagn. En sådan man måste vara väl hemma i psykologien, vara bottenärlig samt därjämte väl avlönad och utrustad med den heder och myndighet som en sådan plats kräver.

Det mest anmärkningsvärda i detta förslag — annat blev det icke, ehuru det föranledde mycken diskussion framdeles — synes vara misstron till d. v. lärarens förmåga eller opartiskhet vid bedömandet av lärjungarna, så ock till inspektionen, såväl den lokala som stiftschefens.

(A. Rydélius: Nödiga Förnuftsövningar; J. A. Eklund: Andreas Rydélius; Tegnér-Weibull: Lunds univ. historia; S. Cavallin: Lunds stifts herdaminne; Hugo Hernlund: Bidrag till svenska skollagstiftningens historia I B.)

2. Nils Grubb

är anmärkningsvärd dels för sin grundliga, tankeväckande och praktiska kristendomsundervisning, dels för de sun-
da tankar, som han nedlagt i sitt ännu ej tryckta arbete *Via brevissima ad solidam eruditionem* (anvisning om rätta sättet att bedriva studier).

Han föddes den 3 dec. 1681 i Umeå, där fadern var handlande, sändes vid 12 års ålder till Härnösand, i vars gymnasium han tillbragte 5 år, kom 1698 till Uppsala, där han vistades i 3 år, reste sedan till Tyskland, där han gjorde bekantskap med Spener 1704 samt från januari 1705 till juli 1707 under Thomasius och Wolff studerade i Halle, blev magister i Wittenberg nov. 1707, professor i historia och moral i Greifswald 1710, prost i Umeå 1712, där han övade en särdeles gagnande verksamhet till sin död 1724.

Rätt kristlig uppfattning och kristligandel sökte han genom eget föredöme, allvarlig kyrkotukt och gedigen undervisning främja i den åt honom anförtrödda församlingen och, trots bittert motstånd även från vissa ämbetsmän mot hans strävanden för sedlighet och nykterhet — redan den tiden funnos på flera ställen krogar vid kyrkorna — samt sitt domkapitels kallsinnighet, att icke säga illvilja, då stridigheter mellan honom och hans motståndare drogos inför dess domvärjo, fortsatte han sitt verk till döden. Stridigheterna drogos inför regeringen, dess dom föll strax efter hans död och Arvid Horn yttrade då: Prosten Grubb har varit en ärans man; det gläder mig att han får upprättelse på sin döda mull.

Att det vid hans tillträde till pastoratet var ytterst beklagligt ställt med folkets religiösa insikt framgår av hans ovan anförda omdöme. Anledningen därtill ansåg han ligga däri, att varken gamla eller unga någonsin lärt sig förstå utan endast fått memorera sina katekestycken, vadan detta tanklösa rabblande blivit som deras natur.

Det gällde därför att utrota den mekaniska utanläsningen.

Fördenskull satte han Svebilii förklaring åt sidan, under visade muntligt, förklarade varje ord, där sådant visade sig behövt, tog samma sak om och om igen, ledde åhörarna med lämpliga frågor, när de svarade orätt, att inse oriktigheten och bibragte dem sålunda en rätt uppfattning och ett riktigt uttryckssätt. På detta sätt genomgick han Luthers lilla katekes. Målet var, att hans lärjungar skulle vinna ett riktigt begrepp om den kristna läran, kunna ordentligt uttrycka sina tankar och veta att rätt tillämpa dem i livet.

Tiden för denna undervisning var ottesången varje söndag. Först lämnade han själv en kort förklaring över ett bestämt stycke i katekesen, samtalade därefter med en bestämd del av församlingen, med var och en särskilt, och förde noggranna anteckningar över deras ståndpunkt. Det sista året hade av församlingens 1,700 medlemmar nära hälften god, ungefär en fjärdedel medelmåttig, resten underhaltig insikt; de sistnämnda voro utestängda från nattvarden.

På sådan kyrkotukt, som kunde förbättra sinnenlaget, höll han allvarligt, sådan däremot som bar prägel av världsligt straff (pliktpallen), som ledde till hyckleri eller bitterhet önskade han borttagen.

Hans anvisningar angående (universitets)studier gälla dels ämnesvalet, dels studiesättet. Av vikt är att välja studieämnena i överensstämmelse med den naturliga läggningen. Ett visst mått allmänbildning är dock nödig för alla på grund av det nära samband som de särskilda kunskapsgrenarna äga med varandra. Alla behöva insikt i vissa främmande språk, alla om möjligt i matematik, teologen därjämte filosofisk bildning.

Då läro- och handböcker samt en mycket stor del av den vetenskapliga litteraturen äro på latin och föreläsningar och övningar äga rum på detta språk, måste alla lära sig både förstå, tala och skriva det. Men det är tillräckligt att tala och skriva det korrekt, och icke behöves det, som

åtskilliga i Uppsala pläga göra, några år bortåt lägga sig på latinsk vältalighet, såvida man icke tänker bliva universitetslärare i ämnet. Därjämte bör man nödvändigt kunna åtminstone läsa tyska och franska, emedan nu för tiden lärda tyskar och fransmän merendels skriva på sitt eget språk och icke på latin de böcker som äro av värde.

Särdeles rådligt är att, så snart ske kan, lära sig grunderna av matematiken för den tankereda som därigenom vinnes. Dock är det nog med grunderna, »ty denna disciplin beror mest på minnet, och får man ej daglig övning, glömmes man snart bort det hela». Särdeles önskvärt är också studiet av människokroppen samt sjukdoms- och hälsovårdslära, varigenom man får lättare att pröva både läkares och etikers resonemang; nyttigt också studium av praktisk filosofi: etik, naturrett och statslära. Men logik och metafysik äro bara pedanteri.

Av dygnets timmar böra alltid 8 ägnas åt studier, 8 åt sömn, 8 åt rekreation. Huvudsaken är att väl genomtänka vad man läser. Det är nämligen stor skillnad mellan att blott läsa och att studera. Till studium hör visserligen läsning, men ofta är läsandet icke något studerande. »Genom mycket läsande och memorerande övar man sitt minne, men genom studium, som förnämligast består i meditation, övar man sitt förstånd. Nu är sannerligen ett kvintin ömdöme bättre än en centner minnesgods.»

Till övning i mediterande är det mycket lämpligt, att man vid läsningen av en bok noga prövar författarens skäl, söker efter invändningar mot hans mening och antecknar dessa samt därefter tänker över, hur man skall kunna tillbakavisa dem och stödja författaren.

Man bör icke låta avskräcka sig från att läsa ett arbete därav, att man icke genast förstår allting. Det man ej förstår kan man tillsvidare gå förbi; vid förnyat genomarbetande klarnar det nog.

(E. Wermerantz: *Nils Grubb*, Lund 1906.)

Ålems pedagogi.

Några blad ur dess 250-åriga historia

av

Gideon Sandahl.

I. Allmän historik.

Genom Uppsala möte stadfästes den lutherska reformationen i Sverige. Härmed sammanhänger, att man först under 1600-talet i vårt land började på allvar nitälska för åstadkommande av en folkundervisning i egentlig mening. De, som härvidlag banbrytande gingo i spetsen, voro konungarna. Särskilt har Gustav II Adolf även på detta område av den samhälleliga utvecklingen inlagt förtjänster, som nog ej kunna överskattas. Men även enskilda personer framträdde under detta skede såsom vägrödjare på folkundervisningens fält. De förnämsta av dessa voro riksrådet Johan Skytte († 1645), riksamiralen Carl Carlsson Gyllenhjelm († 1650), riksdrotsen Per Brahe d. y. († 1680), riksdrotsen Magnus Gabriël de la Gardie († 1686) samt några bland rikets biskopar. Det bestående resultatet av dessa och andra personers verksamhet i nu angiven riktning var, att under loppet av 1600-talet åtminstone 21 fasta folkskolor upprättades i det egentliga Sverige, nämligen i Stockholm 2, i Uppsala ärkestift 2, i Skara stift 4, i Strängnäs stift 3, i Västerås stift 3, i Växjö stift 2, i Lunds stift 2, i Kalmar stift 1 och i Härnösands stift 2.

Bland icke kungliga personer, som på 1600-talet främjade vårt lands folkundervisning, nämndes här ovan riksrådet Johan Skytte. Vad han inom flere av statslivets områden utträttade, hör icke hit, men det, som däremot i detta sammanhang bör framhållas och understrykas, det är, att

han i trots av all sin upphöjelse var en folkets vän som få. Och när han dessutom, tack vare grundliga studier, lärt sig inse bildningens värde icke minst för de djupa leden, så är det ej heller underligt, att han, så långt i hans förmåga stod, sökte främja en efter tidens behov avpassad folkupplysning. Detta gjorde han särskilt genom upprättandet av den folkskola, som vanligen kallats *Ålems pedagogi*.

År 1622 hade riksrådet Skytte blivit ägare av det i Ålems socken av Kalmar län och (förutvarande) stift belägna godset Strömsrum, där han ock tidtals vistades. Några år längre fram grundade han där den läroanstalt, som nyss omnämnts, och vars utveckling i det följande skall skildras. När detta skedde, synes numera ej vara möjligt att med bestämdhet avgöra, när donationsbrevet, märkligt nog, sedan lång tid tillbaka måste anses vara förkommet. Så mycket är dock uppenbart, att skolan ägt bestånd redan vid ingången av år 1637. I Stranda härads tingsprotokoll för den 25/s 1641 läses nämligen bl. a. följande:

»Anno 1641 Then 25 Augustii hölltz Extraordinarie Tingh medh Stranda häradh å Rättan Tingstadh Mönsteråhs. — — Samma dagh ibland andra saker, som förrättades, opstodh för Sittianne Rätten den Höghwelborne Herre Herr Johan Skytte, Friherre till Duderhoff etc., och påminte såväl sine undersätare och landbönder under Strömsrum som alle andre uthi Ålhems sochn boendes den bewägenheet, han emoth dem bewiist hafwer medh den berömliga barnscholans oprettande och begierte aff Nembden, att församlingens försäkringh där emoth motte blifwa dem föreläsen och medh alles deeras ja och samtycke blifwa medh H(ärade)tz insegell och dee gode mäns bomäreckies underskrift bekräftat — —.»

Härpå följer så en av deputerade för Ålems församling avgiven försäkran rörande sockenbornas gemensamma skyldigheter mot skolan, och denna handling avslutas med följande ord: »Actum Strömsrum den 23 Januarii Anno 1637» och deputerades namnunderskrifter.

I bemälda handling förplikta sig Ålems inbyggare att sända sina barn till ifrågavarande skola, »när de sju eller

högst otta åhr gamble ähro», varjämte stadgas, att varje familj, som detta underlåter, skall »bötha een walldh ox» till skolans »mactshållande och förbättringh». Dessutom åtaga sig församlingsborna »att wiidh kyrekian huus upbyggia» och »dem ewärdeligen, så längie denne Scholen warachtigh blifwer, widh mact hålla». Till sist stipuleras, »att inga möthe eller tingsaker eller andra wärliga handlingar uthi samma huus hållas eller förrettas skola». Endast medborgerliga och för menige man behövlige kunskaper skulle i skolan bibringas lärjungarna; däremot finge — enligt av Kalmar domkapitel den 18/3 1685 givet förståndigande — varken i latin eller i andra s. k. lärda ämnen undervisning meddelas, »på thet Scholan i Calmar icke måtte skeep för när».

Såsom lön åt skolans lärare anslog stiftaren 1/2 mtl Klockaregården och 1 mtl Ödebo, båda ställena belägna i Ålems socken och lydande under Strömsrums gods. Den 8/8 1654 ökades löneförmånerna. Då bestämde nämligen riksrådet Skyttes sonhustru Anna, född Bjelkenstjerna, att även 50 daler silvermynt skulle såsom kontant lön årligen till pedagogen utgå. Samtidigt utfärdades ock den bestämmelsen, att komministern i Ålems församling skulle fungera såsom lärare i skolan — en anordning, som från sagda tid ägde bestånd ända till 1803, då de båda tjänsterna fingo skilda innehavare. Om denna år 1654 påbudna förenig av komministerstjänsten och pedagogbefattningen säges det emellertid i en gammal urkund, att »intentionen med Pædagogien icke synes hafva varit sådan hos stiftaren R. R. Skytte». De ovan angivna lönebestämmelserna blevo den 14/2 1665 bekräftade av Skyttes arvingar. Skrivelsen härom är undertecknad av »Maria Skytte, Jacob Skytte, Gunill Skytte, Erich Slatte, Gustaf Drake». Genom en kungl. resolution blevo ock de båda hemman, som åt pedagogen anslagits, Ålems församling för nu angivna ändamål tillförsäkrade. Visserligen reducerades år 1690 Strömsrums gods från riksrådets sondotter, den ovan omnämnda Maria Skytte, gift Ribbing, men i trots härav »blefvo doch de 2:ne hemman, som Sal. R. R. gaf till Scholan, behollna till Boställe och Lön för Pædagogien». I en skri-

velse av 2/1 1684 hade nämligen Karl XI försäkrat, att »såsom Kongl. M:t nådigst gierna fremjar alt, hwad som til pios usus ländert, ty må ock Scholæmästaren uthi Ålhem sochn niuta så häreffter som hertil de 1 1/2 hemman, som Grefwinnan Fru Maria Skytte haar förlänt til dhes underhåld, jämväl friihet för båtzmans(håll) på det ena hemmanet, som han sielf brukar och åboor». Dessutom har den s. k. tryckeritonden från Ålems församling av K. M:t blifvit pedagogien tillerkänd. Även domkapitlet i Kalmar har givit ifrågavarande läroanstalt ekonomiskt understöd. Redan år 1652 synes nämligen stiftsstyrelsen hava beslutat, att hela den s. k. socknegången i Ålem skulle tillfalla skolan. Av allt att döma iaktogs detta dock ej till en början, ty från år 1684 mäles, att, när den dåvarande pedagogen, Petrus Olai Rosenius (se nedan!), sökte förhöjning på sin lön såsom sådan, förnyade domkapitlet sitt ovannämnda beslut. Ännu en gång ådagalade konsistoriet emellertid sin välvilja mot Ålems pedagogi. Den 7/9 1732 förklarade det nämligen, att av de tvenne kollektor, som i Ålem årligen upptogs för Kalmar skola, den ena skulle komma dess pedagogi till godo.

Såsom av denna redogörelse för den skytteanska skolans i Ålem ekonomi under dess äldsta tid framgår, synas ju dess lärare i betraktande av dåvarande penningvärde icke ha haft grundat skäl att klaga. Redan i den ovan berörda skrivelsen av den 23/1 1637 förklarade ock socknens deputerade, att riksrådet Skytte »medh rikeligh uppehålle och stipendio» velat försörja den, som innehade lärarkallet i hans »berömlige barnschola». Lockande synes pedagogbefattningen likväl ej hava förefallit, eller ock måste inspektionen över skolan i början hava varit skäligen slapp och intresset för dess vidmakthållande ringa. Till detta uttalande föranledes jag av den omständigheten, att de ovannämnda Maria och Gunill Skytte i en skrivelse av den 11/2 1682 betyga, att skolan »hafwer i många åhr legat öde». Redan samma eller åtminstone påföljande år begynte den emellertid ånyo sin verksamhet. Den 31/5 1683 förklara nämligen ovanbemälda damer, att »den af vår Sal. H. Farfar, fordome Rijks Rådet Högwälb. H. Johan

Skytte uthi Alhem instaurerade barnscholen förmedelst vårt flitiga yrkiande och pådrifwande åter inrättat är».

Såsom det vill synas, var det emellertid ej mindre än omkring 9½ år, som skolans verksamhet låg nere. På förfrågan av Kalmar stifts dåvarande superintendent, sedermera biskopen Henning Skytte — som, i förbigående sagt, var kusin till stiftaren av Ålems pedagogi — förklarade nämligen kyrkoherden i Ålem Georg Brunnerus d. ä. i en skrivelse av den 28/10 1674, att, alltsedan »herr Oluf Moræus öfvergaf och valedicerade sin scholetienst, som skedde förleden Philippi och Jacobi tidh, så hafwer ingen ungdom i scholen warit tillstädess och icke någon scholen föreståt och dess salarium åtniutit». Och då enligt prosten N. J. Löfgrens matrikel öfver Kalmar stift ovanbemälte Moræus tillträdde kyrkoherdebefattningen i Böda den 8/7 1673, under det enligt den förut citerade skrivelsen av de bägge damerna Skytte skolan återupprättades antagligen i början av år 1683, så framgår härav, att skolan måste ha varit upplöst under den långa tid, som ovan blifvit angiven.

Efter detta svårförståeliga »interregnum» synes under en följd av år intet ha varit mot skolan och dess verksamhet att anmärka. Åtminstone har jag ej i domkapitlets arkiv påträffat någon skrivelse från slutet av 1600- eller första tredjedelen av 1700-talet, som ger vid handen, att några oegentligheter inom densamma förekommit. Men i slutet av år 1736 ansåg sig domkapitlet hava skäl att inskrida. Till dess kännedom hade nämligen kommit, att i Ålems pedagogi ej allt var väl beställt. På grund härav uppdrog det åt församlingens kyrkoherde Anders Swebilius att anställa undersökning och inkomma med redogörelse för det resultat, som därav hade framgått. Så skedde ock. Några egentligen graverande anmärkningar fann sig Swebilius emellertid ej hava befogenhet att mot skolan framställa. Visserligen hade han funnit skolgången vara ojämn, ehuru han alltifrån sin ankomst till pastoratet sökt avskaffa barnens »frihet at absentera sig efter Föräldrarnas behag». Detta vore dock, enligt vad han funnit, en oegentlighet, som på grund av lokala och andra förhållanden ej låte sig undanröddjas, ifall man ej ville utsätta sig för den

risk, att pedagogien skulle bliva »aldeles öde». Vad åter pedagogens arbete angår, betygar kyrkoherden, att han »kan ingen större flit göra, än han både gjort och dagligen gör». Någon gång kunde han visserligen »för sina angelägenheter på en dag eller 2 warit borta», men då hade klockaren vikarierat för honom, och således hade barnen ej ens vid »Pædagogik absenterande» varit »utan tillbörlig skötsel och uppsikt». Själv skulle Swebilius emellertid enligt domkapitlets anmaning med all iver utöva inspektion över skolan och dess verksamhet.

Vida sämre var det några årtionden senare ställt med pedagogien i Ålem. Därom vittnar en den 5/10 1781 dagtecknad skrivelse av samme Swebilius, då en åldring på mer än 87 år. I denna klagar han däröver, att den dåvarande pedagogen, komminister Nils Rossander (se nedan!), i trots av domkapitlets påbud, att han »skulle taga sig någon til hjälp», dittills ändock »warit litet eller intet påtänkt att skaffa sig någon», och detta vore så mycket betänkligare, som pedagogen i fråga »infallit i quartanfeber vid Bartelsmässo-tiden, då Barnen skulle församlas». Till följd härav hade ock skolan mycket få lärjungar. Så hade Swebilius vid ett besök i densamma funnit »allenaast fyra större gässar där, som öfwade sig i skrifwande, och fyra, som läste i Catechesen med den underwisning, som Rossanders son, en gosse om fiorton eller femton år, skulle undervisa och bestyra Scholen, i det han sielf borde ännu lära». Själv hade Rossander »inga krafter at förrätta sin syssla». Huru man den gången ordnade saken, har jag mig emellertid ej bekant.

Fyra år senare inträffade en märklig händelse i Skyttes »berömliga barnschola». Den 10/10 1785 hölls nämligen därstädes visitation av biskopen i Kalmar Carl Gustaf Schröder. Därvid förordnade han, »att en Scholæ-Ordning skulle ifrån Maxime Venerando Consistorio utfärdas till efterföljd både för Scholæ-Mästaren och Scholæ-ungdomen», såsom orden lyda i en den 10/4 1788 daterad skrivelse härom av Ålems d. v. kyrkoherde, sedermera kontraktsprosten Johan Fredrik Bruhn. Med anledning härav utbad sig Bruhn hos domkapitlet att »få uppgifwa ett project till omförmälta

Scholæ-Ordning». Någon sådan hade nämligen förut icke funnits. Med hänsyn till vikten av att få en skolordning fastställd yttrar Bruhn i den ovan berörda skrivelsen bl. a. följande:

»Ett werk af så stor wigt som vår ungdoms underwisning i Christendoms kundskapen och öfning i gäneliga göromål är Maxime Venerandum Consistorium så högt om hjertat, att denna wackra Scholæ-inrättning, som nu är mycket förfallen och tarfwar en snar förbättring, ej lär sakna Maxime Venerandi Consistorii öma och höggunstiga åtgärd med en sådan Scholæ-Ordning utgifwande, som Maxime Venerandum Consistorium pröfwar till ändamålets winnande angelägen wara.»

Härav tyckes framgå, att biskopen glömt bort sin vid visitationen år 1785 uttalade avsikt. Men Bruhn glömde den ej, ehuru han dröjde någon tid, innan han tog till orda. Han erhöll ock domkapitlets uppdrag att författa ett förslag till stadga för Ålems pedagogi. Om detta få vi längre fram något närmare tala.

Det var även en annan skolans angelägenhet, som vid samma tid livligt intresserade såväl Bruhn som även Ålems församling eller åtminstone dess i socialt hänseende förnämste medlem. Enligt »Utdrag af Sochnestämмо-Protocollet, hållit wid Wallborgsmässa Sochnestämма med Ålems församling d. 25 Maii 1788», rådde nämligen inom församlingen ovisshet rörande frågan, »hwilken öfwerinseendet öfwer Scholan egenteligen tillkomme». På därom framställt spörsmål svarade kyrkoherden, att det tillkomme domkapitlet, »som tillika hade ålagt kyrkoherden att å dess wägnar hafwa tillsyn öfwer Scholan». Härmed åtnöjde sig dock icke »General Lieutenanten Landshöfdingen och Riddaren Högwälborne Baron Herr Carl Rappe». I följd härav dikterade han till protokollet,

»att, som han af de upplästa handlingar icke kunde utröna, hwem som uppsynen öfwer Scholan egenteligen tillhörde, antingen Consistorium enskildt eller flere, utom det han trodde, att församlingen borde äga någon rättighet att deröfwer yttra sig i anseende till de skyldigheter, dess förfäder sig åtagit, då Scholæ-inrättningen af Sal. Riks

Rådet Skytte och dess efterkommande enligt dess donation blifwit stadfästade; så anmodade församlingen kyrkoherden att utur Consistorio förskaffa de resolutioner och författningar, ifrån Kongl. Maj:t emanerande, som ålagt Consistorium att öfwer denna Scholæinrättning hålla hand, på det att församlingen deraf må utröna, huruvida något bestyr om Scholæ-werket församlingen jämte kyrkoherden wore be- tagit eller ej».

Med anledning av denna diktamen till protokollet ingick Bruhn till domkapitlet med anhållan om »dess höggunstiga swar och yttrande häröfwer, på det högbemälda Herre» — d. v. s. baron Rappe — »måtte deraf om Max. Venerandi Consistorii rättighet i detta mål blifwa öfwertygad». Som det vill synas, lade domkapitlet av något skäl ifrågavarande skrivelse utan vidare ad acta. Åtminstone har jag ej i dess brevbok för 1788 lyckats upptäcka något svar därå. Under de närmast följande åren synes ock allt i fråga om skolan ha fortgått på hävdvunnet sätt. Men fjorton år längre fram började man i Ålem ånyo röra på sig i syfte att vinna klarhet rörande församlingens rättigheter och skyldigheter i avseende på skolan. På sockenstämma den ²⁶/₄ 1802 beslöto nämligen församlingens ledamöter »på föreställning av Herr Baron Elias Rappe» att såväl »ifrån Höglöfl. Kongl. Hof-Rätten» som »ifrån M. V. Consistorii Archive och Stranda Härads Tings-Rätt» skaffa sig avskrifter »af de Documenter, som derstädes torde finnas och samma inrättning röra». Såsom jag har allt skäl att antaga, fingo inbyggarna i Ålem genom denna åtgärd nöjaktig upplysning angående sina *rättigheter* i förhållande till skolan. Att de däremot genom bemälda åtgärd ej fingo klart för sig, vilka deras *skyldigheter* mot densamma voro, hoppas jag längre fram i denna uppsats få tillfälle att ådagalägga.

Efter denna digression återvända vi nu till skildringen av skolans inre historia under slutet av 1780-talet. Det var nämligen ännu en omständighet beträffande Ålems pedagogi, som då tog kyrkoherden Bruhns uppmärksamhet i anspråk. Redan år 1781 hade, såsom ovan omtalats, församlingens dåvarande kyrkoherde, Swebilius, klagat över

att skolans lärare, komminister Rossander, i följd av sjuklighet ej kunde på nöjaktigt sätt sköta sin tjänst men det oaktat icke gjort något för att skaffa sig lämplig vikarie. Samma klagan upprepas några år längre fram av Bruhn. Allraförst låter han emellertid förstå, att Rossander brustit i pliktuppfyllelse och intresse såsom lärare. I sin ovan berörda skrivelse av den 10/4 1788 finna vi honom nämligen framhålla, att »den hederliga lön, som till Scholæmästarens utkomst icke allenast af högbemälte Scholans Stichtare är anslagen — utan ock den, som honom af Kronan årligen gifves, — — —, bör uppmuntra honom samt sätta honom i det tillstånd att med största sorgfällighet och flit sköta sin sysla och arbeta på Scholæbarnens förkofran». Detta hade dock tydligtvis Rossander enligt Bruhns mening icke gjort. Utan tvivel är det ock härpå, han syftar, då han för att framhäva nödvändigheten av en skolordning (se ovan!) förklarar, att läroanstalten i fråga är mycket förfallen och tarfvar en snar förbättring». Men Rossander var, som sagt, även mycket sjuklig. Det ena med det andra gjorde, att vederbörande ansåg Rossanders bibehållande såsom pedagog vara till skada för skolan. Klart är ock, att hans bräcklighet gjorde honom oförmögen att sköta komministerstjänsten i församlingen. På grund härav måste domkapitlet förordna en vikarie att uppehålla Rossanders båda befattningar. Av ekonomiska skäl sökte Rossander emellertid att fortfarande få utan biträde tjänstgöra såsom pedagog. Härom talar kyrkoherden Bruhn i en den 16/s 1790 daterad skrivelse till domkapitlet. I densamma föreslår han lärartjänstens bestridande genom namngiven vikarie, och därefter uttalar han sig om Rossanders plan att söka få behålla pedagogbefattningen sålunda:

»Af ryktet har jag hört, att Comminister Rossander ämnar resa till Calmar i denna vecka och hos Herr Doctorn och Biskopen bönfälla att få behålla Scholæsysslan och densamma nu som tillföre sköta; men jag smickrar mig med det säkraste hopp att hwad Herr Doctorn och Biskopen till ungdomens bästa redan har täckts besluta och förordna, det blir ej till samma ungdoms stora skada för Rossanders bättre utkomst skull ändrat.»

Huruvida Rossander företog den av hans kyrkoherde äsyftade resan till Kalmar eller ej, framgår icke av handlingarna, men om han det gjorde, kom han troligen för sent. I varje fall misslyckades han. Redan tre dagar efter den, då Bruhn daterat sin skrivelse, blev nämligen hans däri gjorda framställning av domkapitlet skriftligen gillad — en för den tiden sällsamt ras expedition. Härmed hade frågan om undervisningens ordnande för den gången fått en tillfredsställande lösning. För övrigt avled Rossander fyra månader därefter (se nedan!).

Såsom i det föregående angivits, erhöi kyrkoherden Bruhn med anledning av 1785 års visitation domkapitlets uppdrag att inkomma med ett förslag till »Scholæ-Ordning» för Ålems pedagogi. Detta förslag, som den 3/12 1788 blev av domkapitlet stadfäst, innehåller följande kapitel: 1. »Om Scholæ-Mästarens egenskaper och skyldigheter», 2. »Om Scholæ Barnen», 3. »Om läsningen i Scholan», 4. »Om Terminerne till Scholans sättande och uppgifvande», 5. »Om föräldrarnas skyldigheter i anseende till Scholæbarnen», 6. »Om Pastors skyldigheter i anseende till Scholan». Ifrågavarande stadga kom emellertid ej länge att oförändrad äga gällande kraft. Ej fullt fyra år därefter blev nämligen densamma i åtskilliga punkter omarbetad av stiftets dåvarande biskop, Martin Georg Wallenstråle, som den 18/12 1789 utnämns till den i slutet av juni samma år hädangångne Schröders efterträdare på biskopsstolen i Kalmar. I detta sitt partiellt nya skick blev stadgan ock av »Biskop med Consistorio» »till allmän efterrättelse och åtlydnad» fastställd den 26/3 1792. Och då den i mer än ett avseende såsom en kulturbild från ett förgånget skede i den svenska folkbildningens historia är beaktansvärd men den av utrymmesskal icke gärna kan in extenso återgivas, så torde jag böra inskränka mig till att citera de två första kapitlen däri. Dessa, som handla om läraren och lärjungarna, lyda sålunda:

»Cap. 1. *Scholæ-Mästarens Egenskaper och Skyldigheter.*

§ 1. Sedan Consistorium tillsatt en Gudfruktig, välfrägdad och så pålitlig och skickelig Pedagogus på detta

ställe, at man med säkerhet tror sig kunna vänta all påsyftad nytta och framgång af detta Läseverk; så åligger honom och dess efterträdare följande skyldigheter at iagttaga.

§ 2. Han skall söka utfinna och iagttaga det möjligast bästa sätt och ordning i Barnens undervisande och handledande, så at han tillika vet at nedlåta sig till deras begrep och fattningsgåfva.

§ 3. Han skall hafva en noga uppsigt på sine Lärlingars seder och lefverne samt med all flit anförä dem till en sann Gudsfruktan, vördnad och lydnad för Öfverheten, sedighet, ödmjukhet och höflighet.

§ 4. Han skall undervisa Scholæ-barnen at redigt läsa så uti som utom bok, låta Dem räkna och skriva samt sjunga de brukeligaste Psalmer.

§ 5. Det skall åligga honom at bibringa Dem en försvarlig Christendomskunskap, som första gången skola gå till HERRANS Nattvard, innan De framkomma till Pastor för at slutligen fullkomnas.

§ 6. Han skall under Läs-timarne vara hos Dem närvarande; men i händelse af någon bortovarelse i Församlingen i Ämbets-förrättningar, bör en af de äldste och bäst för sig komne Lärlingarne, om den samme eljest mogen och stadig befinnes, vaka öfver och svara för Barnens flit och uppförande.

§ 7. Som detta ändamål säkrast tyckes kunna vinnas, om Han finner sig ega läglighet at antaga någon pålitelig Hjelpare, så varder Honom efterlåtit associera sig en sådan, sedan Denne blifvit behörigen hos Biskopen anmäld och Pædagogen Sjelf utfäst sig at för Honom och hans arbete ansvara samt låter sig angelägit vara, det denne hjelpare i alsingen måtto blifver Församlingen till tunga eller något det minsta arfvode fordrar, hvilket Pædagogen tillhör at honom ensam bestå.

§ 8. Han skall efter de vanlige Examina, som vid Läseterminernes slut hållas af Pastor, uppgifva och till Biskopen insända en förteckning på de Barn af båda könen, som under terminen gått i Scholan, samt däruti anmärka Deras framsteg, tillika nämna dem, som antingen sällan gått

dit eller ock aldeles hållit sig derifrån. Han hafver äfven at uppgifva medel, huru de försumelige och tredskande måtte kunna förmås till flit och hörsamhet.

§ 9. Blir något af Schol-barnen beträdd med något brott eller större förseelse, som förtjenar en strängare rättelse, skall han i samråd med Pastor söka utfinna tjenligaste sätt at efter en öm och faderlig gjord föreställning i alla Lärlingarnes närvaro, de felande till straff och alla de andra till varnagel, ett sådant brott med en proportionerad aga näpsa och den utan skonsmål fullgöra. Barnets föräldrar kallas at vid sådant tillfälle vara tillstädes.

§ 10. Pædagogen lär finna lämpeligast at vid sådana göromål sjelf lägga handen och icke updraga någon castigation åt sin medhjelpare, som, tilläfventyrs en yngling, därtill icke må auctoriseras.

§ 11. Skulle Schol-Mästaren af sjukdom, ålderdom eller andra giltiga hinder försättas i den belägenhet, at Han sin sysla antingen aldeles icke eller på längre tid ej mågtar förestå, då åt den antagne medhjelparen ett fullt ansvar förmodligen icke kan updragas; så hafver Pædagogen sådant till Biskop och Consistorium at inberätta, som om syslans tillbörliga skjötsel då lär draga försorg.

§ 12. Brister Scholæ-Mästaren i sina skyldigheters iagtagande eller förer en oskickelig vandel, hafver Pastor sådant at hos Biskopen tillbörligen anmäla, som då Scholæ-Mästaren ett personligt inställande hos sig ålägger at tjenliga varningar erhålla, uppå hvilka, därest de icke verka ändring och förbättring, Consistorium låter den näpst följa, hvartill omständigheterna föranlåta.

Cap. 2. Om Scholæ-Barnen.

§ 1. Barn af båda könen insättas i Scholan, då de fyllt sitt sjunde ålders år, varande angeläget noga se uppå åldern, at icke Scholans skygd må missbrukas i anseende till Mantals-skrifningen.

§ 2. Det är billigt och något, som Scholæmästaren har all rätt at fordra, at föräldrarne må åtminstone hafva lärt de barn, som skola inskrifvas, at väl känna Bokstäfverne, på det Han med denna lättning måtte så mycket mer göra sin flit med dem, som äro mera för sig komne.

§ 3. Barnen hafva at flitigt och utan försumelse sig i Scholan infinna och må icke utan giltiga hinder, dem Föräldrarne böra för Scholämästaren uppgifva, sig derifrån afhålla.

§ 4. De skola hvarje Sön-, Högtids- och Prediko-dag, då om morgonen andra gången till Gudstjensten ringes, enhälligt i Scholan församlas och sig vid sammanringningen i god ordning till Kyrkan begifva samt i Choret sig inställa. Scholämästaren förordnar en af de äldre gossarne at så väl under gåendet till Kyrkan som sedan de ditkommit och åter utgå hafva uppsigt uppå de andre Barnen; åliggande det denne Gossen at dem ibland Barnen tillkännagifva, som under Gudstjensten begått något stim eller oljud eller eljest visat någon osedighet. Haver ock Scholämästaren at undervisa Barnen, hvad de af Predikan såsom hufvudsakeligt hafva at lägga på minnet, såsom Ingångs-Språket, Betragtelsen med dess delar m. m., för hvilket alt en och annan af de äldre på måndagsmorgon efter hollen Bön har at göra redo.

§ 5. De barn, som ej flitigt bivista Scholan, kunna ej njuta den förmån at vara för Mantalsskrifning fria.

§ 6. Intet Barn får frihet at lämna Scholan, förr än det kan läsa väl uti och utom Bok och förstår Christendomens Hufvudstycken så, at Scholämästaren derföre fullkomligen kan ansvara; hafvande Han till ordnings vinnande och för egen bekvämlighet at så tillställa, det flere Barn, som ega lika framsteg, på en gång dimitteras, hvilkas Examen, om den särskilt ifrån de anniversaira anställes, äfven i Pastors närvaro bör ske, då ock Barnens föräldrar tillåtas vara tillstädes, om De det gitta.»

(Forts.)

Litteratur.

Naturlära för folkskolan. IV. För folkskolans överbyggnader. Häftet *C. Mekanik* av Hjalmar Berg. P. A. Norstedt & Söners förlag, 1913. Pris 70 öre.

I föregående häften, A och B, har förf. redogjort för magnetismen och elektriciteten samt för värmets och ljuset. I nu utgivna häfte behandlas på ett belysande sätt fasta kroppars rörelse och jämvikt, vätskor och gaser.

I samband med gaser lämnas en beskrivning över luftballonger, luftskepp och flygmaskiner. Till sist följer en redogörelse för väderleken, väderleksskator, väderförutsägelser samt stormvarningssignaler, allt ämnen, som böra intressera ungdomen.

De olika läropunkterna belysas medels experiment och tillämpas på räkneuppgifter.

Liksom i de föregående häften är innehållet även i detta enskilt och lättfattligt framställt. Författarens läroböcker för folkskolans överbyggnader böra bliva till god nytta för skolans lärjungar, liksom de med intresse kunna läsas även av andra, som önska en elementär framställning av naturläran.

Dag Rydberg. *Svensk Sångmetods texter*. För första och andra skolåret. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1914. Pris 15 öre.

Innehåller 63 texter av växlande innehåll och ansluter sig till förf:s i förra häftet anmälda förtjänstfulla arbete: *Svensk Sångmetod*.

Läsning för Svenska folket. H. 4. 1913.

Innehåller följande uppsatser: Huru Sveriges statsbanor tillkommit. Av Rfs; Till stenkolens historia. Av T. O.;

Luther i Worms och på Wartburg. Av B. O. Aurelius; Ett nytt besök på öar i Venedigs lagun. Av Ebba Ramsay.

Arkiv för pedagogik. H. 3. 1913.

Innehåll: Skolbarns historiska intressen. Av Fil. dr. G. Brandell; Fr. W. Foerstes etiska och moralpedagogiska grundtankar. Av Rektor Manfred Björkqvist; Tankepsykologi och didaktik. Av Professor Bertil Hammer.

Pedagogisk Tidskrift. H. 12 1913 samt h. 1 1914.

Tidskriften börjar i år sin 50:de årgång och kommer likasom förut att innehålla *uppsatser* i pedagogiska ämnen, *anmälningar* och *recensioner* av arbeten på det pedagogiska området, *Kungl. beslut och förordningar*, beslut och utlåtanden av *Kungl. Överstyrelsen*, uppgift på *lediga tjänster* vid de allm. läroverken och seminarierna, *Personalnotiser* m. m.

Veckotidskriften Fysisk Fostran, organ för förbundet med samma namn, har utsänt sitt fjärde nummer för året. Texten är som i föregående nummer särdeles intressant och värdefull. Sälunda fortsätter professor N. F. Sellén sina skildringar av intrycken från den stora kongressen för fysisk fostran, som hölls i Paris förra sommaren, och märket Hwe lämnar en illustrerad redogörelse för de svenska gymnasternas mottagande i Amerika. En av tidskriftens redaktörer, dr M. Simon, skriver om dr Hugo Tolls intressanta bok Hälsovårdens principer. En annan uppsats handlar om Arbetarnas behov av gymnastik o. s. v.

Fysisk Fostran, som förtjänar att spridas i vida kretsar, kostar å posten endast 1:85 pr år.

Illustrerad Tidskrift, redig. av Oskar Mannström. H. 22—24 1913 samt h. 1—3 1914.

Tidskriften, som nu börjat sin 4:de årgång, förtjänar att spridas i vida kretsar. Såsom man kan se av innehållsförteckningen i h. 24, är innehållet gott och omväxlande, och illustrationerna äro synnerligen vackra. I de i år utkomna häftena vilja vi hänvisa till »Årets tider i Palestina» av E. Aurelius, »Atterboms vagga» av Bengt Aurelius och »Några ord om Bibelkommissionens senaste översättning av Nya Testamentet» av Aug. Edman, som varit ledamot i den råd-

givande nämnd, som biträtt kommissionen vid dess överarbetning av den för kyrkomötet 1908 framlagda översättningen.

Priset för tidskriften — 2 kr. 50 öre för helt år med ett nummer varannan vecka — är mycket billigt.

Den Danske Realskole, redig. av Alb. Dahl. H. 1 och 2 1914.

Ifrågavarande tidskrift, som visat sig vara ganska livaktig, begynner nu sin 16:de årgång och innehåller utförliga meddelanden om mellem- och realskolorne, recensioner av lärobokslitteratur samt kortare pedagogiska uppsatser m. m.

Pedagogiska tänkare i Sverige under Frihetstiden.

Av TN.

(Forts.)

3. Pedagogiska önskemål 1720. Ingemund Bröms. Skolordningen av år 1724.

Efter Karl XII:s bortgång gjorde sig hos oss gällande starka rörelser så i religiöst som näringspolitiskt avseende. Pietismen, som strävade att omdana sinnet och visa dettas frukter i ett sedligt liv, men som syntes kunna leda till ensidighet i läran och vissa vådor för kyrklig ordning, fick många anhängare. Allmänt eftersträvades, att vårt folk måtte självt åstadkomma förädling av våra naturprodukter, längre fram önskades det, att man måtte draga största möjliga gagn av de naturalster vårt land hade att erbjuda. Dessa strömningar för-
anledde önskningsom undervisningsväsendets förbättring. År 1719 väckte ärkebiskop M. Steuchius inom prästeståndet förslag till skolordningens omarbetande, närmast i avsikt att åstadkomma en bättre undervisning i kristendomskunskap; borgarståndet ville, att ungdomen skulle i skolorna få lära sådant, som »kunda gagna det allmänna bästa».

Riksdagen beslöt, att Uppsala domkapitel skulle efter hörande av övriga konsistorier utarbeta förslag i ämnet.

Särskilt anmärkningsvärt är utlåtandet från superintenden-
ten *Ingemund Bröms** i Karlstad:

* F. 1669, genomgick Strängnäs skola och gymn., stud. i Uppsala 1687, mag. 1697, lektor i grekiska i Strängnäs s. å., utrikes resa 1703, domprost i Åbo 1709, superintendent i Karlstad 1717, död 1722.

Skolans d. v. mål var enligt hans uppfattning för trångt. Skolor och gymnasier hade hittills varit anordnade-huvudsakligen för blivande präster, av det skäl att deras flesta lärjungar varit bondsöner och en bonde, som satte sin son i skola, ville framför allt att han skulle bliva präst. Men så borde det icke vara. I skolan borde läras vad som behöves för alla stånd och vad som är grund för all solid lärdom under hänsyn till vad som i ungdomen bäst och lättast kan inhämtas, således kristendoms-kunskap, sedelära, historia, ej minst den nyare, matematik samt den språkkunskap, som är nödig för att bereda tillträde till världslitteraturen. Men emedan språken icke i lika grad behövas för alla — de som tänka sig till civil tjänst ha icke behov av hebreiska, föga av grekiska — borde detta tagas i akt redan på gymnasiet, då kanske även förmöget folks barn sökte sin utbildning där. I denna tanke, att draga till det offentliga läroverket barn även från adel och burget folk, hade han många meningsfränder. Anledningen till att det icke fick mottaga sådana uppgavs vara, dels att där lästes åtskilligt, som dessa icke hade något gagn av, dels att det ansågs »genant och föraktligt» att besöka den offentliga skolan, väl också att föräldrar på landsbygden icke ville släppa sina barn ifrån sig allt för unga. I stället höllos hemlärare, studenter eller gymnastiker, som meddelade nödtorftig undervisning i läsning, skrivning, räkning, kristendoms-kunskap och nyare språk samt, om studierna skulle fortsättas vid akademien, i latin. Ofta blev emellertid denna undervisning av klen beskaffenhet. Från Växjö stift framhölls, att flertalet av dessa barn blott fingo lära läsa i bok och föga att skriva; de kommo för tidigt och för litet förberedda ut i livet; från Västerås, att många, så snart de hunnit 12 à 13 år, sattes i krigstjänst utan att i någon mån vara »grundade i de adeliga övningarna». Användandet av den offentliga skolan borde sålunda vara dem till fördel. Å andra sidan skulle det vara till stort gagn för läroverket, om detta finge mottaga barn även från sådana hem. Det skulle sprida glans över skolan, skaffa denna en skara elever, som mer odelat än den vanliga fattiga ungdomen kunde ägna sin

tid åt studierna, samt egga lärarna till större omsorg i arbetet. Icke behövde man befara, att dessa barn skulle lära sig groft språk och dåliga seder, tvärtom hade man skäl att hoppas, att de kunde öva ett gott inflytande på de övriga i »skicklighet, dygd och civilitet».

Ännu var det emellertid icke egentligen läroverket i dess helhet, utan blott gymnasiet, som man hoppades kunna få till gemensam skola. Bröms tänkte sig, att dessa barn kunde undervisas hemma, tills de fyllt 10 à 12 år och lärt grunderna av latinet, eller ock tills de uppnått 13 à 14 år, då de borde intagas å gymnasiet. Här borde adlig ungdom få samma frihet som vid akademien att åhöra blott de lektioner, som deras föräldrar funne vara dem till gagn: kristendoms-kunskap, latin, allmän historia, moral, filosofi och om möjligt grunderna av svensk rätt samt öva sig i diskussion och föredrag.

För alla skulle dock fordras noggrann examen, innan de släpptes till akademien; för dem som ej ämnade bli lärare och präster dock endast i kristendom, historia, moralfilosofi och latin. Därjämte önskade han *bättre lärarekrafter*. Utan sådana sjunker den bästa organisation till intet. Lärarna böra vara inne i sitt ämne, väl förbereda sig och framställa det så, att det intränger icke i minnet blott utan i sinnet; de böra vara som fäder mot ungdomen — »att med hugg och slag illa hantera ärlig mans barn, blott för det de icke kunna sina läxor, är nedrigt och borde exemplariskt bestraffas». Av skolans lärare borde därför krävas, att de genomgått skola och gymnasium, besökt akademien och sysselsatt sig med privatundervisning, av lektorer goda vitsord från universitetet i de ämnen, vari de sökte anställning, därjämte såväl teoretiskt som undervisningsprov inför vederbörande konsistorium.

I allmänhet hade man klart för sig, att goda lärare måste förses med skälig lön. Som emellertid denna var liten och ingen utväg till förbättring skönjbar, tänkte man lämna ett slags kompensation genom tidig befordran till prästlägenhet. Häremot invände Bröms, att det icke är nyttigt för ungdomen att ofta byta om lärare, man måste vara beredd på att höja

lönerna. Tanken utfördes närmare av Lunds jur. fak. Den ansåg det icke vara ändamålsenligt, att lärare överginge till prästkallet; mången kan vara god predikant men dålig undervisare och tvärtom. Lärare borde beredas tillfälle att tjäna sig upp i sin egen krets. Ordnares det så, torde många goda krafter lockas att börja med undervisningen i de lägre klasserna; de som här visade sig dugliga borde sedan få företräde till lektorat och detta oansett om de vore stiftets barn eller ej.

Ärendet hänsköts till Uppsala akademiska konsistorium, som anmodade prof. G. Steuchius att utarbeta förslag till ny skolordning. Förslaget inkom till prästeståndet 1723, granskades och omredigerades, varefter det antogs att gälla till nästa riksdag. I verkligheten kom 1724 års skolordning att gälla i över 80 år.

De förbättringar som infördes voro minimala. Väl bestämdes, att den år 1649 upprättade, 1693 förbigångna s. k. apologistklassen eller räkneavdelningen, vilken sedermera som förut var ett slags praktisk skola för näringsidkare och lägre tjänstemän, skulle återupplivas, men den hade i verkligheten icke blivit nedlagd, åtminstone icke i Linköpings, Växjö, Göteborgs och Härnösands stift. Skolan bevarade fullständigt sin gamla prägel av förberedande prästbildningsanstalt, s. k. lärd skola. I trivialskolan ägnades ungefär hälften av veckans timmar åt latin, god tid åt grekiska, dessliques åt kristendomskunskap och musik. Önskemålet om bättre kristendomsundervisning tillgodosågs i någon mån, därigenom att vid morgonbönen infördes läsning av den svenska bibeln och att undervisning i biblisk historia skulle meddelas åt »överste läxan i klass II» samt någon tid i klass III. I övrigt bestod den enda ämnesutvidgningen däri, att åt historia och geografi skulle ägnas 3 veckotimmar i kl. IV. Vid inträdet fordrades visserligen läsfärdighet och sträng sällning av de sökande, men det förra kravet måste, det senare kom att stanna på papperet. Undervisningssättet förbättrades icke, kamratundervisning förekom tydligen i stor utsträckning, lärarna fingo icke större löner, men uppmuntrades genom dubbla prästerliga tjänsteår, blevo

emellertid också på den grund underkastade stiftsband. Även gymnasiet blev sig i allt väsentligt likt, till och med försämrat därigenom att lektorn i logik och fysik (naturkunnighet), som förr haft att föreläsa bl. a. botanik och läran om människokroppen, nu i stället skulle föredraga metafysik och filosofiens historia. Föredragsspråket var som förut latin, åhörarna likaledes som förut åtminstone från 2 ringar, i vissa fall från alla fyra, således med skäligen olika förutsättningar.

4. Nya mål. Erik Eklund, J. Browallius, M. Beronius.

Jämsides med pietismen började även rationalistisk uppfattning, härstammande från John Locke samt franska och tyska »upplysnings»-män, göra sig gällande i allt större ringar inom de bildade klasserna. Denna uppfattning ansåg all kunskap härstamma från erfarenheten, ytterst från sinnesåskådning och strävade att förklara ej blott samtliga naturföreteelser utan även människolivets växlingar ur naturliga orsaker. Den gamla teologien började rubbas från högsätet, om än sakta och varsamt. Den starkt patriotiska strömning, som från mitten av 1730-talet spred sig till allt bredare och djupare folkskikt, åtrådde att i än högre grad än förr utveckla landets krafter såväl gent emot utlandet som på stats- och näringslivets områden. Från denna tid yrkades allt högljuddare, att ungdomen måtte erhålla för det praktiska livet fruktbärande kunskaper och staten insiktsfulla ämbetsmän. Samtidigt gled makten över från högadel och det högre prästerskapet till den talrika ämbetsmannadeln och borgarståndet.

År 1734 påyrkade greve G. Bonde att vederbörande borde tillse, att ungdomen icke förnötte sina bästa år med inlärande av saker, av vilka något gagn icke kunde förväntas. Vid den märkligen riksdagen 1738 framhölls inom adeln, att det behövdes en bättre ämbetsmannautbildning, samt av handels- och manufakturdeputationen nödvändigheten av att intresse för in-

hemsk industri jämte kunnighet i »manufaktur och ekonomiska inrättningar» inplantades i ungdomen, att »denna därför måtte i skolor och gymnasier i stället för ett eller annat mindre nödigt, som snart bortglömdes, få inhämta ekonomiska och andra reella kunskaper, av vilka de och landet kunde ha gagn, i vilken ställning de än komme i livet». Det hemställdes därför, att en uppfostringskommission måtte tillsättas för att utarbета förslag till en ny skolordning. Detta beslöts också 1741 och verkställdes 1745.

Med ovannämnda »ett och annat som var mindre nödigt» menades först och främst den latinska versskrivningen men därjämte logik och retorik, ja hela studiet av de döda språken, nästan språkstudium över huvud taget. Omvärderingen framträder i Argus (II: 5) sålunda: »Med språken har man hittills plägat mest förnöta den gyllene ungdomstiden och många ha endast därigenom fått namn av lärda. Löjlig dårskap! Läger man så härtill ett anseeligt skräplass av lärda mäns meningar, systemer, definitioner, distinktioner, termer och annat sådant som fattas blott med minnet, så har man haft ett särdeles beröm för lärdom.» »Språk må vara goda och nödiga, men deras lärande bör vara en bisyssla; så mycket ske kan bör man laga, att ungdomen lär dem genom övning och dagligt tal under inhämtande av angelägnare saker.»

Av vikt vore att lära sig *tänka* rätt. Härtill borde studiet av matematik vara ett gott hjälpmedel. I företalet till sin aritmetik (1:sta uppl. 1727) skriver *Anders Celsius* härom följande: »Väl föreskriver en rätt logik regler för att bilda omöden och draga slutledningar, men, även om man känner dessa, följer icke därav, att man har färdighet däri. — — Sådan bör förskaffas genom ständig övning, så att man länge vänjer sig vid (att bilda) klara och tydliga begrepp och definitioner, väl betraktar grundligt demonstrerade sanningar och utforskar orsaken, varför man blir övertygad om dem, noga undersöker huru man kan av bekanta sanningar deducera det som ännu är obekant o. s. v. Och som i synnerhet matematiken är framställd i så grundlig ordning, är det klart, att man

genom dess flitiga studerande kan ernå denna färdighet. Det vore därför ganska nyttigt, att man i de unga åren begynte lära de matematiska vetenskaperna, så att de studerande från barndomen övades att vidga sina förståndskrafter; att ställa sina tankar efter en förnuftig ordning, att icke antaga något utan grund och skäl samt finna smak och nöje i demonstrationer. Härav skulle jämväl den nyttan följa, att den starka böjelsen, som ungdomen vanligen har för sådan saker, som endast göra intryck på deras yttre sinnen, kunde mer och mer dämpas, så att den icke skydde eftertänkandet som en pest, att de således härigenom bleve sedigare och dygdigare. När nu matematiken liksom borttagit det medfödda täckelset från vårt förstånds ögon, kunde man sedan vara bekvämligare att klarare se sanningen i de saker som ännu äro mörka för oss — — och icke så många åberopa sig på auktoriteter utan själva tänka efter om det är sant eller osant, vad någon sagt eller skrivit».

Till sådan skolning av omdömet, särskilt på det sedliga området, borde även historien kunna tjäna.

Rydellius ansåg, att »man bör ha tre ändamål med historien: först att därigenom bliva klok och försiktig i allsköns världsliga handlingar, vidare att genom de äldres föredömen bliva uppväckt till dygd, slutligen att märka sig Guds försyn och förunderliga styrelse». Hans lärjunge Olof Dalin säger (Argus II: 5): »Historien är för ynglingen ett härligt fält att genomlöpa. Där kan han förlusta sig med åskådande av rikken, folk och städer, fatta kärlek för berömliga människors gärningar, dem han ställer till sina speglar, och fatta leda för de elaka». Själv öppnade han genom »Sagan om hästen», »Svenska friheten» och »Svea Rikes historia» ett sådant fält för ungdomen.

Det ämne, som man emellertid först och främst ville ha infört och av vars studium man hoppades att i ordets nästan egentliga betydelse vinna »guld och gröna ängar», var naturkunnighet. Bestämmande härför var uppenbarligen *Carl Linnés* djupt ingripande lärareverksamhet.

Från och med 1729 hade denne, då blott en 22-års yngling, under tre på varandra följande vårar inför en allttjämt växande åhörarekara demonstrerat växterna i Uppsala botaniska trädgård; sina egna insikter och vyer vidgade han sedermera genom resor i Lappland och Dalarne och omsider på kontinenten och i England. Efter sin hemkomst höll han 1738 och följande år i Stockholm offentliga föreläsningar över botanik och mineralogi samt deras ekonomiska tillämpning för cirka 300 åhörare, bland dem några av rikets ledande män, och det med sådan effekt, att dessa ansågo sig »profitera mer härav än av all logik, metafysik, historia, eloqvens, grekiska och hebreiska i världen». Sedan han 1741 blivit professor i Uppsala, tog naturkunnighetsstudiet därstädes sådan fart, att så gott som alla studerande skulle höra och lära av honom. Ämnet var för den generationen nytt, det framställdes på möjligast åskådliga sätt vid demonstrationer i den trädgård, som under hans omvårdnad blev en av de mest rikhaltiga och intressanta i världen, under exkursioner i omnejden, ned till Mälaren, ut till Saltsjön, det framställdes med sådan hänförelse och glöd, att den oemotståndligt eldade alla åhörare; därjämte väntade man sig av dessa studier oerhört gagn för landets ekonomiska framåtgående.

Detta framlyser med all önskvärd tydlighet ur ett påpekande i »Lärda tidningar» år 1746: »I ett kollegium kommer Linné att låta sina åhörare känna allehanda saker, som fäderneslandet frambringar: örter, träd, gräs, mossor; djur, fåglar, fiskar, insekter; stenar och jordarter, med ett ord allt som finns i de tre naturens riken. Härunder skall han uppvisa vad som tjänar till föda, husgeråd, gräsväxt, plantager, färgerier, manufakturur, husmedicin, apotek, eller vad som kan vara skadligt för människor, djur, åker, äng etc., så att de, som med tiden komma att vistas på landet, må vara i stånd att upphjälpa privatekonomien, att lära sina sockenbor vad de skola tillgripa under dyra år, vid åtskilliga sjukdomar samt till förbättrande av en svag ekonomi».

Enahanda rika förhoppningsfullhet visar sig i ett bekant

memorial till årets riksdag av d. v. justitiekanslern C. G. Löwenhjelm.

Redan 1737 hade Linnés jämnårige, hans lärjunge under dennes vistelse i Falun 1734 och livet igenom hans trofaste vän, den sedermera mycket inflytelserike Åbo-biskopen och hattledaren Joh. Browallius i sina »Tankar över naturalhistoriens nytta vid ungdomens undervisning och uppfostring» lika entusiastiskt blåst en lystringsfanfar för detta studium som Joh. Rudbeckius fyra mansåldrar tidigare för teologico-humanismen. Ledmotiven äro följande:

Naturalhistorien fångslar barnen och bidrager i hög grad till deras andliga utveckling. Började man göra redan barnen uppmärksamma på naturens föremål, hur skulle icke hågen och lusten växa och stegras. »Vi skulle i själva barndomen lära giva akt på vartill varje ting är skapat, hur vist allting är inrättat, vilken omsorg skaparen har om varje varelse. Härigenom skulle vi oförmärkt vänjas vid stor aktsamhet (noggrann iakttagelse) och omtanke vid alla sysslor och tillfällen, något som man fåfängt väntar av det abstrakta studiet, vilket icke synes kunna inverka på förståndet och eftertanken förr än vid mogna år.»

Den är nyttig vid valet av levnadsbana. »Finge en ung gosse se alla ämnen i världen, höra reflexioner över deras bruk, nytta etc., då skulle det ofelbart visa sig, åt vilket håll den naturliga böjelsen ligger.»

Den är nyttig i varje levnadskall, ej minst för prästen, som ju är både lantbrukare och trädgårdsmästare och som bör kunna lämna råd så i dessa stycken som vid sjukdomsfall, den är nyttig för alla som äro i manufakturur, bergsbruk, handel, länsstyrelser o. s. v., för alla är kunskapen om naturen nyttig, ja nödig.

Löwenhjelm fordrade, att detta ämne skulle inhämtas vid alla skolor, förklarade, att det kan snart läras, om det läres rätt, att någon svårighet att få tid därtill icke förefunnes och att Linné nog skulle anskaffa lämpliga lärare. Vid universite-

ten borde studiet fullföljas och ingen promoveras, som icke dessförinnan examinerats i någon gren av naturkunnigheten.

Till naturkunnigheten hörde även läran om människokroppen, dess byggnad, livsförrättningar och vård, ja detta jämte kunskap om läkedomsorter hade i själva verket varit den reella kärnan i det gamla ämnet »physica», utvidgat och specialiserat i »medicina». Även detta hade från 1730-talet, tack vare Nils Rosén och hans lärjungar, fått ett betydande uppsving och blivit föremål för anseende intresse såväl ur privat synpunkt som ur politisk, då insikt och förfarenhet häri borde minska kraftnedsättning och sjukdom och genom hämmande av dödligheten främja den varmt önskade folktillväxten. Även i detta borde därför med fullaste fog så tidigt och i så stor omfattning som möjligt ungdomen instrueras.

Men skulle dessa ämnen kunna få vederbörlig plats i skolan, då måste de döda språken, särskilt latinet, undanskjutas, och skulle de rätt och grundligt uppfattas, då borde ej blott, som Rydelius önskat, undervisningen utan även läroböckerna vara på svenska. Att modersmålet lämpade sig för vetenskaplig framställning, hade Rydelius visat, att det lämpade sig för varje slags framställning hävdade Dalin med största eftertryck i den bekanta dityramben i Argus (I: 45): »Det är ett herrligt språk, bekvämt till skaldekonst och obunden skrivart, till historier och romaner, till kyrkor och skådespel, till allt, blott det vårdas och upptuktas», och att detta icke var tomma ord, visade han på ett sätt, som bar tydligaste syn för sägen, genom hela sin epokgörande litterära verksamhet. Men för att språket skulle komma till sin rätt, krävdes, som han säger, att var och en grundligt förstode sitt modersmål, att vi alstrade av oss själva lika väl som utlänningen, att våra lärda skreve på ren svenska, att alla vetenskaper dreves och lärdes på modersmålet.

En varm meningsfrände hade han i hattpartiets glänsande ledare C. G. Tessin. I en skrivelse av år 1741 till den två år förut stiftade Vetenskapsakademien yttrar denne: »Finge vi vårt eget vackra språk utvecklat, då kunde vi få både skol- och andra nyttiga böcker på modersmålet och icke behöva låta våra barn

förnöta sin mesta och bästa ungdomstid på att inlära de döda språken, en tid som kunde långt nyttigare användas på själva vetenskaperna.» I en annan till samma akademi insänd skrivelse framhålles, att detta vore en sak av allra största allmänna betydelse, helt enkelt en hederssak. Det nationella medvetandet kräver det nationella språkets rykt, och dess allmänna användning även i lärda arbeten sprider kunskap ut ibland folket till helt annat gagn än om den stannar blott inom en trång krets. Vetenskapsakademien gjorde vad i dess förmåga stod för att främja dessa syften. Vid sina sammankomster och i sina skrifter använde den uteslutande modersmålet och satte som *en* sin huvuduppgift att verka för dess uppodlande. Under dess medverkan utkom av Abraham Sahlstedt en svensk språklära 1747 och ett decennium senare en ordbok.

Häri ligger dock icke blott ett strävande att omhulda det svenska språket som uttrycksmedel, det gällde att hävda detta språk självt, dess rykt och ans, som det hette, dess rykt från utländskt lånegods, dess ans att bliva uttrycksfullt och smidigt, det gällde dess allsidiga utveckling till ett insegel på nationell självständighet, på jämbördighet med övriga kulturspråk i Europa. Varför skulle icke vi kunna tänka och uttrycka oss på vårt eget mål, lika väl som engelsmän och fransmän; varför skulle icke vi kunna vara förnuftiga, vittra och lärda på svenska, utropar den unge Dalin. Men på en svenska, ej sammanlappad av utländska ord, utan på en som i kynne och kraft visar sig som en ättling av det klara, kärnfulla medeltidsmålet.

Det är i själva verket en helt ny utveckling, som nu med kraft söker bryta sig fram. Blicken har hittills varit riktad huvudsakligen uppåt och inåt; kunskapsföremålen ha varit tolkning av kristendomens källskrifter, om möjligt på dess grundspråk, i alla händelser på den allmänliga kyrkans mål, inträngande i och hävdande av den rena läran med alla de hjälpmedel som på det gamla universella språket ställts till förfogande och den deduktiva logiken lämnat; kunskapsämnen ha därför väsentligen varit döda språk och teologi, de själskraf-

ter, som spänts, minne och dialektisk förmåga. Nu vändes blicken utåt på den omgivande världen, nu gäller det att söka i grund lära känna och till sitt gagn använda denna vida naturvärld, men icke blott detta utan även att rätt uppfatta denna människovärld, sådan den varit och är, och lära sig gestalta den sådan den bör vara. De önskvärda kunskapsföremålen var da nu företrädesvis naturkunnighet, matematik, historia, ekonomi- och samhällslära, de själskrafter, som böra spännas, iakttagelseförmåga och omdöme samt induktiv slutledningsförmåga jämte konstskicklighet. Nu tyckes det i själva verket som regel räcka med modersmålet som dräkt för tankarna, om än kunskap i de samtida kulturfolkens tungomål och även i latinet av praktiska skäl kunna vara önskvärda.

(Forts.)

Skolbibliotek.

Då från och med år 1914 anslag utgår till barnbibliotek vid de med statens folkskoleseminarier förenade övningsskolorna och då det väl får anses troligt, att Folkundervisningskommitténs förslag att en kort handledning i barn- och ungdomslitteratur skall förekomma vid seminarierna vinner beaktande, så tillförsäkras därmed den i våra dagar sannerligen ej oviktiga frågan om barnens nöjesläsning utrymme i lärarkårens utbildningskurs. Att området erbjuder åtskilligt flera problem och svårigheter, än man kanske vid en flyktig överblick frestas antaga, framgår av erfarenheter på andra håll, t. ex. i Tyskland, där studiet av barnlitteratur vid seminarierna redan pågått flera år och där rätt skarpa meningsbrytningar i principiella avseenden förekommit i den pedagogiska pressen. Å andra sidan torde arbetet i fråga kunna sägas vara ovanligt givande och fruktbärande — man behöver blott tänka på vilken enastående insats den tyska folkskollärarkåren gjort i detta bokfabrikationens land både i negativ och positiv riktning: i negativ genom sina hundratals prövningsnämnders utrensande av underhållig litteratur, i positiv genom sina serier billiga och särskilt i litterärt avseende väl valda häften ungdomsläsning. Att i Nick-Carter-litteraturens förlovade land denna art litteratur blivit så pass utrotad från ungdomens bokhyllor, som fallet verkligen nu är, utgör främst folkskollärarkårens förtjänst.

Även i vårt land har inom folkskollärarkåren visats både intresse och förståelse för frågan om ungdomens nöjesläsning.

Man behöver ju endast omnämna det på Svensk lärartidnings förlag utgivna Sagabiblioteket samt en stor del av de julpublikationer, som utgått från detta eller andra förlag, vilka stå folkskollärarkåren nära. Intet av de stora kulturländerna har att i illustrationsväg uppvisa ens tillnärmelsevis så konstnärligt högtstående publikationer för barn, som dem våra lärjungar i folkskolan kunna skaffa sig för en 15, 25, 60 öre. Rekordet i denna väg har väl slagits av Svensk lärartidnings förlag med Carl-Larssons-numret vid tjugo-årsjubileet. — I detta sammanhang må också erinras om att det på många håll helt enkelt är denna kårs förtjänst, att skolbiblioteken kommit till, att under långa följder av år lärare och lärarinnor i folkskolan nedlagt ett träget, ekonomiskt olönat arbete på boksamlingarna samt, framför allt, att tack vare lärarkåren Nick-Carter-litteraturen aldrig fått fast fot inom skolan.

Emellertid torde man, trots det nu sagda, tryggt kunna påstå, att en kurs i barn- och ungdomslitteratur vid våra seminarier är av behovet väl påkallad. Grundandet av skolbibliotek fortgår ju nu i mycket större skala än förr, och mångenstädes är det den helt unge läraren, som får sig denna uppgift anförtrödd. Granskningen av en del folkskolebiblioteks-kataloger ger nog också vid handen, att intresse och god vilja ej alltid utgöra tillräcklig garanti för att urvalet blir sådant det borde vara, och mångenstädes saknas alldeles ledande principer.

Utgångs- och stödjepunkten i barnlitteraturkursen vid seminarierna utgör naturligtvis barnbiblioteket därstädes. Det skall vara ett standardbibliotek, men ingalunda blott i den meningen, att inga olämpliga böcker finnas där. Det är förklarligt, om också beklagligt, att i bibliotek, avsedda för flera tusen barn och där den årliga inköpssumman kan uppgå till en 700 å 800 kr., åtskillig mindrevärdig litteratur insmugit sig, men i seminariernas ungdomsbibliotek, avsedda för högst ett par hundratal låntagare, behöver och får naturligtvis ej något sådant ske. Då man varit i tillfälle att taga kännedom om vilka massor värdelösa barn- och ungdomsböcker åt-

skilliga av våra folkskolebarn i de större städerna sluka nu för tiden — utom skolbiblioteken stå på vissa håll även söndagsskole-, folk- och församlingsbibliotek öppna för dem — så frestas man nästan att betvivla välsignelsen av böckernas lätt-tillgänglighet. En tolvårig folkskoleflicka lämnade mig häromdagen en lista på c:a 200 roliga böcker, vilka hon läst under de sista två åren. Det fanns inga dåliga saker däribland, men inte heller något av egentligt värde. All denna lätta, slätstrukna litteratur har fyllt hennes eftermiddagar, har naturligtvis hindrat henne att deltaga i hemsysslorna, trängt tillbaka intresset för lek och sport samt — last but not least — gjort henne blaserad i fråga om verklig litteratur. Men det är ju inte sådana resultat man åsyftat med understöd till bibliotek av stat och kommun.

De trenne områden inom barnlitteraturen i våra dagar, som för en bibliotekarie eller inköpsnämnd förete de största svårigheterna, äro sagan, den s. k. flickboken och äventyrsskildringen, just på grund av den massa litteratur av detta slag, som föreligger. Att ett urval verkligen bör ske tycks på sina håll ej vara klart, då hela serier »ungdomsbibliotek», innehållande en rätt stor procent underhållig vara, utan vidare införlivas med lärjungarnas boksamling. Ej heller utgör det förhållandet, att en författare skrivit en del bra ungdomsböcker, skäl nog att med biblioteket införliva *alla* hans verk. — Louisa Alcotts »En ädel kvinna» med sitt romantiserande av den unga, sinnessjuka Hélénes självmord är ej en bok för barn — liksom man naturligtvis ej på något sätt är berättigad att, därför att Ethel Turner skriver förtjusande barnböcker, för bibliotekets räknig acceptera varenda en av de betydligt mindre värdefulla saker hennes syster Lilian Turner producerar. Att i ett par fall verklig förväxling av de båda författarinnorna ägt rum framgår av respektive kataloger.

Sagoområdet företer, synes det mig, tvenne poler: å ena sidan de äkta, oförfalskade gamla folksagorna, tillkomna under folkens barndomstid och därför ägande all omedelbarhetens och äventyrslynnets tjusning, å den andra flertalet moderna

sagor, så påtagligt alster av imitation, kemiskt fria visserligen från dåliga eller farliga lärdomar, men också saknande den fantasiens frodighet, ja, lössläpplighet, som väl utgör ett kriterium på den äkta sagan. Naturligtvis vill jag därmed alls icke hava sagt, att vi ej äga moderna sagoförfattare av rang. Men märkligt är, att när dessa nå allra högst, såsom Anna Wahlenberg i »Drottningen» och Jeanna Oterdahl i »Skattgrävarna», sagan i fråga i mindre grad äger folksagens förtjänster än andra sådana, t. ex. djup, ädelhet och skärhet — allt egenskaper, som dock i högre grad gripa ungdom och vuxna människor än mindre barn.

Men om ock kärnan i bibliotekets sagosamling bör utgöras av folksagor, så följer emellertid ingalunda därav, att det är likgiltigt, vilka samlingar man väljer. Mycken råhet, ja, grymhet i dessa sagor är av den art, att barnen ej taga skada därav, men så finns därjämte i vissa sagor rent vidriga drag, vilka göra, att de aldrig böra sättas i barnens händer. — I en samling Grimmsagor, som utkom i julas, fanns sagan om Kloke-Hans, som beslöt att för att vinna sin fästmö »sticka ut ögonen på alla kalvar och får i ladugården och kasta dem i ansiktet på Greta». Varför ej gallra ut denna och ett par andra sagor ur en i det hela förträfflig samling?

Synnerligen ägnat att förbluffa i en del folkskolebiblioteks kataloger är urvalet av de s. k. flickböckerna. Om man än fortfarande i den del av pressen, där man av en ungdomsbok icke tycks begära mer, än att den skall vara ofarlig, behandlar dessa bokalster milt, så har dock, sedan många år tillbaka* genrens brister så pass kraftigt påvisats, att man tycker sig ha rätt att vänta, det urvalet av dessa böcker sker med särskild försiktighet. — Var det ej nog, att överklassens flickor slukade det ena tiotalet efter det andra av dessa skildringar ur överklassbarnens — särskilt de engelskas — hemliv med alla beskrivningarna på teaparties, sällskapsspektakel, tablåer, toaletter, ridturer m. m.? Varför skola nu också våra folkskoleflickor stifta bekantskap med dessa unga damer,

* Se t. ex. Gurli Linder, Våra barns nöjesläsning, Bonniers förlag 1902.

vilkas sysselsättningar, för att tala med författarinnan till en ungdomsbok, »skulle komma att bestå i att vara vackra och angenäma, kläda sig elegant, fara på besök till vänner, resa om sommaren och jaga om vintern, och vilka slutligen skulle gifta sig och bli härskarinnor i rika, ståtliga hem samt sedan leva lyckliga till sin död»? Varför locka vår ungdom att spilla tid över dessa böcker »om små själar, små förtjänster, begränsade synpunkter, samtagna medelmåttor, som aldrig kunna göra djupa, varaktiga intryck»? (G. Linder.) — »Får jag se på pärmerna, för jag minns inte, om jag har läst den boken», är också ett ständigt återkommande ord ur barnens mun i fråga om detta slags litteratur.

De översättningar av tyska flickböcker, som också rätt talrikt förekomma i våra bibliotek, stå i allmänhet på precis samma nivå. Vad i all världen finns det för skäl att direkt inrikta våra flickors läsning på den *lättaste* tjugufemöresboks-litteraturen genom att låta dem under skolåldern få sluka »*Den blonda friherrinnan*», »*Kärleksstrid och kärleksfrid*» o. d.? Eller varför låta dem dväljas bland högförnäma backfischear — »fröken-grevinnor» och »fröken-friherrinnor», såsom författarinnan aldrig försummar att benämna dem — i en miljö där det främst av allt gäller att uppträda ståndsmässigt och där den största tänkbara lyckan består i att tillsammans med pensionskamraterna bli inviterad till lunch hos det furstliga herrskapet?

Jag tror ej, att Fredrika Bremer är alldeles ensam om att i sitt trettonde år ha »med brinnande böner bett att få bli någonting för Sverige», jag tror tvärtom, att hos flertalet av våra svenska flickor i tonåren finnes en stark längtan efter höga och ljusa ideal — men kan någonting döda denna, så är det väl slukandet av dylik litteratur. Erfarenheterna från flera av Stockholms församlingsbibliotek under de senare åren peka för de unga kvinnliga låntagarna på en allt lägre standard. Selma Lagerlöf, Rydberg, Heidenstam, som för endast några år sedan hade sin givna publik bland dem, få alltmär vika för »någon översättning från engelskan» eller »någon

lättläst bok, ej för tjock». På typen lämnar Nordiska förlagets nystartade »Dambibliotek» åtskilliga lysande exempel.

Naturligtvis är det ej min mening att fördöma flickboken såsom sådan. Även på det området äga vi lyckligtvis verkliga diktare, och det erbjuder inga svårigheter att få ihop ett 40-tal volymer förträffliga sådana böcker. Bland de *Bonnierska* »rödryggarna med gula pärmarna» finnas många roliga och vackra arbeten av Louisa Alcott, Kate Douglas Wiggin och Frances Hodgson Burnett, och av Ethel Turners förtjusande barnskildringar finnas en hel del översatta till svenska, såsom de av både ungdom och äldre lika högt skattade »Sju syskon» och »Stora syster».

I fråga om äventyrlitteraturen möta i vissa skolkataloger mycket underliga företeelser, så den på Svitjods förlag utgivna *Buffalo-Bill-serien*, veritabel Nick-Carter-litteratur, också brännmärkt såsom sådan i den förteckning på Schundlitteratur, som på sin tid av tyska myndigheter kringvändes till skolorna. De illdåd och ruskigheter, som här skildras på varannan, var tredje sida, lämna de starkaste scenerna i våra gamla hederliga indianböcker långt bakom sig och ha en helt annan karaktär, utförda som de i allmänhet äro av förfallna vita utlingar. I ett av de tio banden, vilka fastän de ej rymma mer än ett 80-tal sidor, kosta 75 öre pr st., skildras t. ex. under rubriken »Rovdjurslik hämnd», hur »nattryttaren» och stråtrövaren kapten Kid hämnades på sin förra älskarinna för hennes svek genom att kasta henne bunden till händer och fötter i ett kolossalt termitbo.

»Leende hänfullt såg kapten Kid på hur de svarta (sic!) djuren, som blivit störda hastigt angrepo henne. Hela hennes gestalt blev svart av myror, som även sökte (!) hennes ögon och strävade efter att komma in i hennes mun, där kabein (!) dock hindrade dem, men de kröpo dock in i näsa och mun.» Fortsättningen skall jag bespara läsaren. — För tonen och språket i *Buffalo Bill* äro följande rader hämtade ur nr 9 i serien, sid. 60, karaktäristiska.

— Drag för fan i våld, edra lumpna svartingar, och sök upp edra stallbröder, som för tre fjärdedels timme sedan rövade till sig alla de penningar, som skulle utgöra kuskarnas vid stationen lön. Var skola vi taga pengar, ifrån nu. — Vi kunna väl inte trolia fram pengar ur våra kroppar heller! — Må satan göra frikassé av er och servera sin svärmor. — Ni tänker väl, att det regnar pengar på oss — — — Ha! ha! ha! Det vore skönt. Då vore

det gott att leva, och då kunde man också tillfredsställa alla svinpälisar till skurkar, som komma i ens väg.

— Tro honom inte! Han vill bara slå blå dunster i ögonen på oss ropade några.

— Så undersöken då vagnen, edra galgfåglar, och tagen den tomma penningjådan, om den passar er. Pengarna ha de fördömda stråtrövarne, som vi förut mötte, lagt sig till med.

Han tog i fickan efter en nyckel och vände sig om fortsättande:

— När man inte en gång har ett par cents till ett glas whisky, hur in i helsicke skall man då kunna tillfredsställa er, svarta fulingar, som inte äro nöjda med hela guldminor en gång?

Hans vrede var så urkomisk, att nattryttarne började skratta.

— Så far för fan i våld då, gamla skrävlare, sade en av dem. Men den whisky, till vilken man ej lämnat kvar ett par cent åt dig, skola vi dricka i ditt ställe.

John ämnade köra vidare.

— Halt, ropade nattryttarne. Det sitter, en soldat i vagnen — en soldat med härliga lockar. — — för tusan en flicka i knektuniform.

Blodet rusade Rathburn åt huvudet, men han behärskade sig likväl ännu.

— För tusan! skraderade den länge nattryttaren. Hon är vacker. Jag skall taga henne till min älskarinna. Lyft henne ur vagnen, pojkar!

Att en sådan serie som denna hamnat i skolbibliotek är nära nog oförklarligt, så mycket mera som äkta *Buffalo-Bill*-skildringar finnas både i Gleerupska ungdomsbiblioteket och *Saga-serien*. Genom den omständigheten, att *Svitjods-serien* förekommer i skolbiblioteken, har den sanktionerats, något som naturligtvis i hög grad bidragit till att banden vunnit en sådan spridning såväl bland folkskole- som läroverksungdom, som fallet är.

Ett område, inom vilket man visat sig tämligen okritisk, är scoutlitteraturen. Men nu är det så, att tillägnanden och underrubriker, sådana som »För våra scouter», »En historia om ett par scouter» e. d., mången gång få utgöra skyddande förklädnad för alster, vilka alls ej hava att göra med friskt, hederligt scoutliv, utan där i stället Nick-Carter-romantiken rätt ordentligt florerar. Se t. ex. den alltigenom raa »Piratguldets» av Hutchinson med sin avskyvärda titelplansch. Där heter det bl. a. (sid. 114): »Jag hade precis en sådan känsla, som om jag velat bita i levande kött och höra benknotorna krasa mellan tänderna.» — Att då åtskilliga sådana alster av den hyggliga scoutlitteraturen, vilka kunna sägas utgöra hybrider av söndagsskoleberättelse och detektivroman, kommit med,

är ju mindre ägnat att förvåna. — Varför på det hela taget undermålig äventyrlitteratur skall inköpas har man svårt att förstå, då rik tillgång finnes på förträfflig sådan av både äldre och yngre slag — man behöver ju endast nämna namnen Cooper, Mayne Reid, Ferry, Jules Verne, Marryat, Stanley, Kipling, Frenssen, Jack London, Orczy, Melander, Sven Hedin, Sienkiewicz. — God scoutlitteratur erbjuder ju Fritzes Scoutbibliotek.

* *

* *

Ett glädjande tidens tecken är, att vad de större städerna beträffar, t. ex. Stockholm och Göteborg, man inom folkskollärarkåren alltmer fått ögonen öppna för *grupplektyrens* betydelse.* Bör ej på sådana håll, där barnen ha lätt att komma åt roliga böcker, bibliotekets huvuduppgift rent av bestå däri att ge dem tillfälle att på egen hand fördjupa och vidga de kunskaper de fått i skolan? Det finnes ju så många arbeten, vilka på samma gång de fylla de anspråk barnen ställa på en rolig bok, på det lyckligaste sätt komplettera lärobokens fakta och lärarens framställning. Vilken ökad glans över historietimmarna t. ex. bör icke samtida läsning i hemmet av Fältskärns berättelser, Starbäcks och Ingemanns historiska romaner eller Karolinerna kunna ge! »Tack vare Starbäcks romaner fick jag en brinnande håg för historien», säger en ung lärarinna i en redogörelse för sin barndoms roliga böcker, »när man under lektionerna eller i läroboken mötte de historiska personerna, så stodo de inte främmande för en, de voro ju gamla bekanta.» — Just i vår tid, då så mycket är ägnat att förytliga och blasera barnen, bör man väl vara tacksam för att få ett tillfälle att lära dem läsa en bok — även en diger sådan — grundligt och med behållning. Ty naturligtvis innebär läsning i hemmet på egen hand ingalunda en läsning utan kontroll från lärarens sida. Men är förhållandet

* Se t. ex. Alvida Sandberg: Ett skolbibliotek, Sv. Läraretidning nr 46, 1913.

mellan honom och barnen sådant det bör vara, blir denna kontroll icke något tryckande plus i undervisningen. Tvärtom tänker jag mig — och härvidlag stöder jag mig på rätt mycken erfarenhet — att de timmar i månaden, då den roliga boken diskuteras, för båda parterna bli särskilt givande och roliga. Få saker äro ju så ägnade att öppna barnens mun, även de slutnas och skyggas, som samtalet om en gemensamt läst bok. I de tyska folkskolorna har grupplektyren sedan länge spelat en stor roll, och det är ej en dag för tidigt vi här inrikta oss på densamma.

En för lärarna i barn- och ungdomslitteratur vid seminarierna synnerligen tacksam och intressant uppgift kunde bli att få till stånd förslag på för olika stadier lämplig grupplektyr. Att härvidlag erfarenhet och smak komma att skifta betydligt, är ju enbart att glädjas åt, något fastslående av kurser på området vore ju synnerligen olyckligt — om också vissa arbeten på grund både av värdet i och för sig och sin stora popularitet säkert ständigt skola återkomma.

Men kostnaderna? Endast *en* klassbok representerar ju ett 30-tal exemplar? Ja, först och främst är det väl ej alldeles nödvändigt att ha så många böcker. Få barnen en månad på sig att läsa den roliga boken, kunna de nog hinna låta ett 15-tal gå laget runt. Men f. ö. äga vi två förträffliga serier 1-kronasböcker, varibland en hel del särskilt lämpa sig för gruppläsning, Saga och Norstedts ungdomsbibliotek. Om man nu i de med nöjeslitteratur rikt försedda stora biblioteken under de närmast följande åren nöjde sig med att av sådan litteratur inköpa endast det allra bästa, skulle man säkert på många håll kunna skaffa sig en förträfflig samling grupplektyr. Ja, man skulle då även få råd att i de högsta klasserna anordna små klassbibliotek, inrymmande uppslagsböcker och lämplig referenslitteratur. Sådana bibliotek ha ju sedan flera år tillbaka funnits i de högre klasserna av våra flickskolor, där de nu anses outhärliga, och man är endast förvånad över att ej på flera håll inom folkskolan långt förut planmässigt ordnade

försök gjorts i den vägen. Att medel saknats kan man ej skylla på.

Emot grupplektyrsiden har framförts invändningen, att genom densamma det stora gemensamma biblioteket skulle bliva överflödigt. Den farhågan är väl fullkomligt ogrundad. Åtmistone de större barnen böra naturligtvis få vänja sig att själva välja böcker, att komma under fund med vad som bäst passar dem. Så är det ju också nödvändigt att göra dem så pass hemmastadda med de enklaste formerna i ett bibliotek, t. ex. anlitande av katalog, att de, när de slutat skolan, ej äro alldeles bortkomna i t. ex. församlingsbiblioteken.

I fråga om grupplektyren på det högsta stadiet och i folk-skolans högre avdelning gäller det naturligtvis, att den främst bör omfatta sådana betydande alster inom vår skönlitteratur, som äro njutbara för den åldern. Därjämte bör man väl då också inrikta sig på studiet av de andliga stormännens personligheter och livsöden.

Det är sant, att läraren på detta stadium, där det gäller att på kort tid hinna med så mycket, kanske ej kan giva mer än impulser. Men det är ej litet det. Hjärteidealen äro också så olika för olika människor, och bäst är, att fjortonåringen hemma i fred och ro får välja den personlighet, som tilltalar honom mest. Ur kärleken till en andens storman brukar växa upp ett brinnande begär att studera det verk han utfört, och många vittnesbörd finnas om vilket avgörande inflytande på den unges karaktärsdanning studiet av en stor livsgärning utövat. Ha ej följande ord av Carlyle sin alldeles särskilda tillämpning på ungdomen? »Det bor i en människas själ ingen ädlare känsla än beundran för dem, som äro större och bättre än hon själv. Den är nu och alltid det livgivande elementet i en människas tillvaro — det finns ej något sorgligare symptom hos en generation än allmän blindhet för den andliga, tändande gnista med tro endast på det torra bränslet.»

Marie Louise Gagner.

Om fysikundervisningen vid folkskoleseminarierna.

Av B. SANDSTRÖM.

(Forts.)

Vid de fysiska laborationerna ha tre olika arbetsmetoder ^{Arbets-}kommit till användning. I den tyska pedagogiska litteraturen ^{metoder.} benämnas de:

1. Die Arbeitsweise in gleicher Front.
2. Die regellose Arbeitsweise (zerstreute A).
3. Das Verfahren des allseitigen Angriffs.

Den svenska pedagogiska litteraturen äger inga benämningar för dessa tre metoder. Här må därför metoderna endast karakteriseras för att sedan behålla sitt tyska namn. För korthetens skull anges de i denna uppsats med nummer enligt ovanstående.

Vid den 1:sta hava alla laborationsgrupper samma uppgift.

Vid den 2:dra arbeta grupperna med olika uppgifter samtidigt.

Vid den 3:dje bearbeta olika grupper olika delar av samma uppgift.

Vid Folkskoleseminariet i Göteborg ha under det gångna läsåret alla dessa tre metoder använts.

Den 3:dje metoden har endast vid pendelförsöket kommit ^{Metod 3.} till användning och där blott i undantagsfall. På den till detta försök anslagna tiden, en timme, ha de flesta grupperna medhunnit hela uppgiften, således undersökt om pendelsvängningarna bero av tyngd och utslagsvinkel, samt sedan funnit funktionen för sambandet mellan pendellängd och svängnings-

tid. Några grupper däremot, vilka i laborationsteknik stått efter sina kamrater, ha gemensamt fått lösa uppgiften, så att den ena gruppen undersökt om tyngd och utslagsvinkel inverka på pendelsvängningarna, och den andra sökt sambandet mellan pendellängd och svängningstid. — Dessa gruppers undersökningsresultat ha sedan av dem sammanställts till den fullständiga pendellagen. — Denna metod torde endast vid ett fåtal uppgifter vara möjlig att använda; dessutom lider den otvivelaktigt av vissa brister, varför den mycket litet bör komma till användning.

Metod 2. Den andra arbetsmetoden har under höstterminen 1912 varit den enda användbara vid Folkskoleseminariet i Göteborg. Under denna termin påbörjades arbetet med den fysiska avdelningens organisation, och seminariet ägde då icke dubbletter av laborationsmateriel. Det var då helt naturligt, att om verkligen laborationer skulle anordnas, detta måste ske enligt »die regellose Arbeitsweise». Det var således nödvändigt uppställa lika många laborationsuppgifter som antalet grupper. Det sålunda ganska stora antalet erforderliga uppgifter tvingade till att välja dessa inom en rätt stor kurs. Denna metod kan därför endast användas för laborationer i efterhand som tillämpningar på genomgångna kurser; därför kunna laborationer enligt denna metod ordnas endast för klasser, som erhållit undervisning på en mera omfattande kurs. Med de två högsta klasserna vid seminariet hade under de två föregående åren genomgått en kurs omfattande mekanik, värmelära, magnetism och statisk elektricitet i enlighet med Moll, Lärobok i fysik, förkortad upplaga. För dessa klasser ordnades så fort sig göra lät laborationer, och uppgifterna hämtades från de genomgångna kurserna. — Fördelen med »die regellose Arbeitsweise» är det ringa antalet erforderliga apparater — endast en uppsättning för varje uppgift — och den därav betingade ringa kostnaden för laborationsmateriel.

Däremot lider nämnda metod av den bristen, att den icke tillåter laborationer i serie med undervisningen, och synes därför, enligt vad som förut nämnts om serie- och parallell-

ordnade laborationsuppgifter, icke lämpa sig för folkskoleseminarierna. Dock torde vid pågående organisation av seminariernas fysiska avdelningar denna metod vara den enda användbara och härunder även att rekommendera framför undervisning utan laborationer.

Den första metoden, »Die Arbeitsweise in gleicher Front», Metod 1. är helt naturligt den fullkomligaste av nämnda tre metoder. Denna metod gör det också möjligt att ordna laborationerna i serie med undervisningen. Förutsättningen för denna metods användning är dock, att det finns lika många apparater av samma slag som samtidigt arbetande laborationsgrupper. Vid läroverken äro därför enligt vad som nämnts om gruppantalet 8 à 9 apparatuppsättningar erforderliga.

I denna uppsats har förut visats möjligheten av att vid folkskoleseminarierna ordna fysikundervisningen med delad klass under de kurser eller delar av kursen, som böra studeras med elevlaborationer. Om »Die Arbeitsweise in gleicher Front» här skall tillämpas i hela sin utsträckning, är det, enligt vad som förut nämnts om antalet samtidigt arbetande laborationsgrupper, nödvändigt att anskaffa 8 apparater av samma slag.

Vid Folkskoleseminariet i Göteborg har under vårterminen 1913 under laborationerna med hel klass använts en metod, sammansatt av metoderna 1 och 2. Klassen har indelats i två laborationsavdelningar med om möjligt lika gruppantal pr avdelning, således högst 8 grupper pr avdelning. Den första avdelningen har bildats av de lägre gruppnumren, den andra avdelningen av de högre gruppnumren. Inom varje avdelning har tillämpats »die Arbeitsweise in gleicher Front», men avdelningarna i förhållande till varandra arbetat enligt »die regellose Arbeitsweise». Klassen har således arbetat med två uppgifter samtidigt, en uppgift för varje avdelning. Följande timme ha avdelningarna bytt uppgift, och på dessa två timmar har hela klassen bearbetat båda uppgifterna. Enligt denna sammansatta metod ha erforderats och anskaffats 8 apparater av samma slag. En längre driven tillämpning av samman-

Samman-
satt
metod.

sätta metoden vore tre eller flera laborationsavdelningar, var och en med sin uppgift, och således ett färre antal apparater. För att minska det erforderliga antalet dubletter av laborationsapparater, som ovan satts till 8, och därmed också minska kostnaden för laborationsmateriel, kan nämnda sammansatta metod även användas för laborationer med delad klass. Hela klassen delas i fyra laborationsavdelningar med nummer 1—4 och om möjligt lika gruppantal pr avdelning; 1 och 2 laborationsavdelningarna bilda klassens 1:sta del, 3 och 4 dess 2:dra del. Vid laboration med delad klass gives åt den ena avdelningens grupper den ena uppgiften, åt den andra avdelningen den andra laborationsuppgiften. Nästa timme byta avdelningarna uppgift, och på detta sätt bearbetar på 2 timmar den delade klassen 2 uppgifter. Med högst 8 grupper pr delad klass kommer varje laborationsavdelning att innehålla högst 4 grupper. Laborationer med denna sammansatta metod, som givetvis icke bör drivas längre än till 2 uppgifter och 2 avdelningar pr del av klassen, erfordra således endast 4 apparatuppsättningar av samma slag.

Två parallellordnade uppgifter.

För att närmare granska användbarheten av denna sammansatta metod är det nödvändigt att taga vederbörlig hänsyn till de två kategorierna laborationsuppgifter, serie- och parallellordnade uppgifter. Att nämnda metod mycket väl lämpar sig för parallellordnade uppgifter är påtagligt. Det torde dock härvid icke bliva möjligt anordna laborationer omedelbart efter det lärostoff, på vilket övningen skall utgöra tillämpning. I regel måste man vänta med laborationsövningen till dess genomgången lärostoff ger två tillämpningsuppgifter. Efter varje par tillämpningsuppgifter till lärostoff, som passeras i undervisningen, kan således laboration företagas. T. ex. termometrien i värmeläran har genomgåts i undervisningen; lämplig laborationsuppgift vore nu »termometerns fixpunkter», men det är också den enda uppgift som erbjuder sig, och det skulle behövas två för en laborationsövning. Det blir därför nödvändigt vänta med laborationerna, till dess utvidgning genom värme i allmänhet är genomgången, då »bestämning av mässings längd-

utvidgningskoefficient» erbjuder sig som tillämpningsuppgift. Nu ordnas laborationsövning; åt den ena laborationsavdelningen gives »termometerns fixpunkter», åt den andra »längdutvidgningskoefficientens bestämning»; nästa lektionstimme byta avdelningarna uppgifter, och på så sätt har den delade klassen på två timmar genomarbetat båda dessa uppgifter.

Med nämnda sammansatta metod är det också möjligt att arbeta med en serieordnad och en parallellordnad uppgift.

Den parallellordnade uppgiften kan då väljas ganska fritt bland det genomgångna lärostoffet. Laborationstimmen bestämes uteslutande av den serieordnade uppgiftens samband med kursen. Ett exempel på en sådan anordning må här finnas plats: Man har i klassundervisningen i kl. III slutbehandlat begreppen ledningsmotstånd, potentialdifferens, deras mått samt satser för strömgrening och skall just övergå till strömmens värmeverkningar. »Joules lag» är en serieordnad uppgift, och en laborationsövning härpå skall företagas. På det omedelbart föregående området bör en tillämpningsuppgift givas, och här erbjuder sig genast »motståndsbestämning med Wheatstones brygga». Laborationen ordnas mycket lätt med »Joules lag» som uppgift för den ena laborationsavdelningen och »Wheatstones brygga» för den andra. Nästa laborationstimme byta avdelningarna uppgift.

I undantagsfall torde det också vara möjligt giva två serieordnade uppgifter. — De enkla maskinerna skola t. ex. behandlas. Härvid torde det vara möjligt giva den ena avdelningen hävstången och den andra lutande planet för att nästa lektionstimme byta uppgift. Därefter behandlas de enkla maskinerna i klassundervisningen med laborationsresultatet som utgångspunkt.

Vid de allmänna läroverken lägges stor vikt vid preparation av uppgifterna och förlägges denna till någon undervisningstimme. »Varje instrument och varje verktyg, som skall användas, bör visas och namngivas för lärjungarna, och varje handgrepp utföras inför deras ögon. Man bör visa hur apparaterna sammanställas och hur försöket skall utföras, liksom man ock-

Två serieordnade uppgifter.

Preparation.

så inför klassen bör tydligt klargöra vad frågan gäller.» — Vid seminarierna torde denna preparation stjälja alltför mycket av den redan förut starkt kringskurna tiden för fysikundervisningen. I stället för preparation kunde en utförlig laborationsbok användas. Vid de laborationer som anordnats vid Folkskoleseminariet i Göteborg ha i de fall, där laborationsbok följts, instruktion icke givits. Vissa uppgifter ha dock icke återfunnits i laborationsbok, och då har en kort instruktion givits vid laborationstimmens början. Då laborationsbok fått ersätta preparation, ha eleverna till laborationstimmen haft i uppgift att i boken studera uppgiftens såväl teori som praktik. Uppgifterna ha därför genom ett laborationsschema i klassrummet meddelats eleverna några dagar i förväg, och på schemat har också hänvisats till paragraf i laborationsboken. Genom detta tillkännagivande å schemat har enligt överenskommelse med eleverna deras hemuppgift varit given.

Redogörelse.

Att anteckningar om försöken och det erhållna resultatet skola göras, faller av sig självt. En fullständig redogörelse över laborationsuppgift bör också av eleven utarbetas och granskas av läraren. Ändamålet med en sådan redogörelse är flerfaldig. Dels utgör den en kontroll över arbetet, dels bör det för eleven vara av visst intresse att på detta sätt få sina fysiska undersökningar samlade. Vid Folkskoleseminariet i Göteborg ha eleverna använt böcker med rutat papper för att underlätta uppgörande av tabeller och diagram. Redogörelserna ha för övrigt skrivits med bläck. Tre à fyra dagar efter laborationen ha redogörelserna lämnats till läraren, och sedan de av honom korrigerats på vanligt sätt med rött bläck, återlämnats före nästa laboration. — Till en början fordrades en fullständig uppsats, och det lämnades eleverna flera exempel på, hur en sådan skulle avfattas. Innehållet ordnades under följande rubriker: tillbehör, metod och teori, praktiskt utförande, resultat (tabell), slutsats. Många goda redogörelser enligt detta schema författades också. Möjligheten för eleverna att vid utarbetning av redogörelsen skriva av laborationsboken föranledde en reduktion av den förut föreskrivna redogörelse-

formen. I det reducerade skicket innehåller en redogörelse 1) en förteckning över materiel, 2) hänvisning till paragrafen i laborationsboken angående teori och praktik, 3) en utförlig teckning av försöket, vilket senare delvis ersätter beskrivning av metod och praktiskt utförande, 4) tabeller samt 5) slutsats eller allmänt omdöme om resultatet. Den fullständiga redogörelsen har dock bibehållits för de uppgifter, på vilka icke laborationsboken innehållit beskrivning. Så länge den fullständiga redogörelsen var föreskriven, fordrades endast en redogörelse pr laborationsgrupp; denna anordning led av flera brister, bland andra att varje elev på så sätt icke erhöi sina redogörelser samlade för sin egen räkning. Sedan den reducerade redogörelsen införts, fordrades också en redogörelse av varje elev.

Den naturvetenskapliga forskningsmetoden skall på alla stadier av fysikundervisningen utgöra en förebild för undervisningsmetoden, är en sats, som numera torde vara allmänt erkänd. Det torde dock vara svårt att komma ifrån den miss tanken, att elevlaborationerna, särskilt de kvantitativa, trots sin experimentella karaktär dock i vissa avseenden bryta här emot. Den naturvetenskapliga forskningsmetoden är experimentell, men icke på så sätt, att den av ett enda eller några få försök sluter till det matematiska sammanhanget eller till den fysiska lagen. Metoden fordrar oftast en hel serie noggrant utförda experimentella bestämningar, och dessas samstämmighet giver sedan ett resultat, vars sannolika riktighet växer med antalet försök. — På den begränsade tid, som det är möjligt anslå till en elevlaboration, torde i regel icke någon längre serie försök medhinnas. Visserligen är här fråga om mycket enkla uppgifter, men metoden får väl ändå icke förfuskas. För att kraftigare framhålla den naturvetenskapliga forskningsmetoden har vid Folkskoleseminariet i Göteborg det förfaringssättet praktiserats, att sedan laborationsavdelningen verkställt en del försök och laborationstimmen är nära slut, avdelningen samlats i fysiska lärosalen, där en tabell uppgjorts av samtliga resultat och slutsatsen dragits.

Resultatets utnyttjande.

Laborationsuppgiften är t. ex. bestämning av mässings längdutvidgningskoefficient. Varje grupp inom laborationsavdelningen, 8 grupper, har medhunnit två bestämningar; detta är för litet antal för att giva ett sannolikt medelvärde; avdelningen har samlats i fysiska lärosalen och en tabell av samtliga 2×8 bestämningar uppgjorts, varefter medelvärdet av dessa beräknats. Detta förfarande giver laborationen i viss grad kraktären av vetenskapligt ordnad undersökning.

Ovan beskrivna samarbetsförfarande torde dock icke kunna användas vid alla uppgifter. — De flesta kvalitativa uppgifter, där siffror icke komma till användning, äro uteslutna för samarbetsmetoden; däremot torde en jämförelse av slutsatserna från de kvalitativa uppgifterna kunna med fördel företagas. För en sådan jämförelse lämpar sig induktionsförsöket, strålningsexperiment m. fl.

Noggrannheten i resultatet är beroende dels av anordningarna, apparater och metod, dels av noggrannheten i utförandet. — En oeftergivlig fordran på materiel och metod är dock, att de tillåta ett jämförelsevis noggrant resultat; resultatets noggrannhet skall vid elevlaborationerna bero endast på utförandet. Som exempel på hur noggranna resultat det är möjligt erhålla enligt de använda jämförelsevis enkla metoderna (se förteckningen över laborationsuppgifter och hänvisningarna till laborationsböcker) anföras här några resultat från elevlaborationerna vid Folkskoleseminariet i Göteborg.

Boyles (Mariottes) lag.

Serie 1.

Serie 2.

Yttre lufttryck	Volym cm^3 (v)	Tryck (p) i mm.	P. v.	Yttre lufttryck	Volym cm^3 (v)	Tryck (p) i mm.	P. v.
765	5	765	3825	765	7	765	5355
»	4,6	833	3831	»	6	892	5352
»	4	958	3832	»	6,5	824	5356
»	3,5	1097	3820	»	8	670,5	5364
»	5,3	725	3842				
»	5,5	698	3839				
»	6	637	3822				
»	6,2	619	3829				
»	7	545	3815				

Likheten mellan talen i kolumnen p. v. giver omedelbart lagen: Produkten av tryck och volym av en och samma luftmängd är konstant, hur än trycket eller volymen ändras.

Bestämning av koppars specifika värme.

Koppars vikt. 200 gr.

» ursprungliga temperatur 88°

Vattnets vikt. 200 gr.

» ursprungliga temperatur 19° Blandningstemperaturen 25° Koppars specifika värme x Ekv. $200(25-19) = 200(88-25)x$; $x = 0,0952$.

Det rätta värdet 0,095.

Tabell för undersökning av pendellagen.

t (sek.)	l (cm.)	$\frac{1}{t}$	$\frac{1}{t^2}$
68	50	0,73	0,01
88	75	0,93	0,009
93	90	0,98	0,01
100	100	1,00	0,01
112	125	1,11	0,0098

$\frac{1}{t^2}$ är konstant, således är pendellängden proportionell mot kvadraten på svängningstiden.

Bestämning av mässings längdutvidgningskoefficient.

Rörets längd 942 mm.

Visarens kortare arm 21,5 »

» längre » 185 »

Rörets begynnelsestemperatur 20° » sluttemperatur 100° » temperaturförhöjning, 80°

Förflyttning av visarens spets 12 mm.

Koefficienten = $\frac{21,5 \cdot 12}{185 \cdot 942 \cdot 80} = 0,0000186$.

Det rätta värdet 0,000019.

Bestämning av vattnets ångbildningsvärme.

Kalorimetervattnets vikt	533 gr.
» temperatur	13°
Vattenångans vikt	27 gr.
» temperatur	100°
Sluttemperaturen	43°
Vattnets ångbildningsvärme	x
Ekv. $533(43-13) = 27x + 27(100-43)$; $x = 535$.	
Det rätta värdet: 536.	

Bestämning av mekaniska värmeekivalenten.

Ekvivalenten	x
Blyhaglens fallhöjd	78 cm.
» begynnelse-temperatur	16°,2
» sluttemperatur	22°
Antal svängningar	100
Blyets specifika värme	0,032
Ekv. $100 \cdot 0,78 = (22-16,2) \cdot 0,032 x$; $x = 421$.	
Det rätta värdet: 427.	

Reflexioner över ett kapitel ur en historisk lärobok.

AV O. JOHNSON.

Låtom oss ta fram en sida ur Pallin-Boethius »Nya tidens historia!»

»*Strider och förvecklingar i Italien.* Erövringspolitikens första föremål blev Italien. Detta land bestod nu, såsom vi lärt känna i medeltidens historia, av flera småstater, av vilka de förnämsta voro konungariket Neapel, Kyrkostaten, hertigdömena Savoyen, Milano, Parma och Modena samt republikerna Venedig, Genua och Florens. Den sistnämnda lyckades emellertid huset Medici under nya tidens första tidevarv förvandla till ett hertigdöme — Toskana. Blomstrande genom rikedom och bildning men vanmäktigt genom sin politiska splitt-ring och genom partistrider, syntes Italien erbjuda de mäktiga härskarna i grannrikerna Frankrike och Spanien ett lika rikt som lättvunnet byte.

Krigen börjades av Frankrike, vars regenter till stöd för sin italienska erövringspolitik kunde framställa vissa rättsanspråk. En gren av det franska konungahuset (det yngre huset Anjou) hade förlorat Neapels tron, och dess anspråk på denna hade ärvts av franska kronan. Dessutom ansågo sig de franska konungarna av huset Orleans på grund av släktskap med familjen Visconti vara arvsberättigade till Milano framför det därstädes regerande huset Sforza. Italienarna, som voro mästare i slug statskonst, sökte skydda sig mot den franska övermakten genom att bilda förbund av ej blott italienska utan även andra

makter men beredde härigenom Spanien tillfälle att inblanda sig i halvöns angelägenheter. Detta var så mycket farligare, som den maktlystne Ferdinand den katolske redan förut ägde de italienska öarna Sardinien och Sicilien.

Först erövrades Neapel (1495) av den franske konungen Karl VIII. Men redan samma år tvungos fransmännen att avstå från bytet genom ett förbund, vari Ferdinand den katolske var medlem.

Karl VIII:s efterträdare, Ludvig XII, den förste konungen av huset Orleans, bemäktigade sig Milano (1500). Därpå återupptog han sin företrädares plan på Neapel men avtalade nu med Ferdinand, att de skulle gemensamt erövrå landet. Vid bytets delning kommo emellertid »vännerna» i krig med varandra, och slutet blev, att hela Neapel tillföll Spanien (1504).»

Detta var en sida ur Pallin-Boëthius. Fortsättningen är denna början lik.

Skall nu läsaren kläda i ord sitt intryck av det här återgivna stycket om »strider och förvecklingar i Italien», så säger han eller utbrister han: »*Det där var mig en invecklad historia!*» Detta blir tvivelsutan den allra första reflexionen, ehuru långt ifrån den viktigaste. Jag råder läsaren att lära sig det återgivna stycket, ehuru det icke är troligt, att någon enda följer det rådet. Men *om* någon verkligen ville göra sig det omaket, skulle han få åtminstone en aning om, vad skolplugg vill säga. Då det är otänkbart, att skolan kan disponera tillräcklig tid för det ordentliga *åskådliggörandet* av läxor, omfattande ett par eller flera sådana sidor, måste inlärandet ske *mekaniskt*. *Dels* blir sådan slutligen fotograferad i medvetandet, så att eleven vet, vad som står överst och underst på densamma, *dels* har det upprepade rabblandet mekaniskt fastkedjat ord och satser med varandra. Rent mekaniskt sammanhållles det hela, och ungdomens kraft är förbrukad till *rakt ingen nytta*.

Ett sådant stycke som det citerade — läsaren kan åtminstone klippa ur det och förvara det för framtida behov, ty jag kommer att knyta ett flertal reflexioner till detsamma — ett sådant stycke kan, jag upprepar det med bestämdhet, *aldrig bliva ve-*

derbörtligen åskådliggjort. Något *liv* kan skolan aldrig hinna skänka åt dylika läxor. De äro och de förbliva absolut *döda ytor*, fullprickade med lika döda namn och »händelser» — stelnade lavastycken över historiska ödemarker, hårda granitpelare över ett begravet liv, som visserligen en gång pulserat rikt och varmt men som eleven ej ens får känna fläkten av. Ett högeligen invecklat kapitel alltså — det blir väl den ärade läsarens första intryck. Om ett liknande kapitel i samma lärobok, som förekommer under rubriken »Förvecklingar och vapenskiten i Europa under kejsar Karl VI:s regering», säger den utmärkte historikern Grimberg i ett föredrag: »— — — ett kapitel, som nog mer än en gång vid läxförhör givit upphov till både förvecklingar och vapenskiten mellan lärare och lärjungar.» »Det var», fortsätter Grimberg, »en tid, då jag själv kunde »dra» denna rad av fakta, om hur Toskana och Parma, Neapel och Sicilien skiftade ägare. Det var inte, när jag satt som gymnasist och gladde mig (?) åt stundande studentexamen. Det var inte heller, när jag avlade licentiatexamen i historia. Nej, det var, när jag som provkandidat fick uppgiften att hålla lektion på dessa trevliga sidor. Då måste jag sätta mig in i ett ämne, som aldrig förr lockat min håg, och efter någon veckas specialstudier kunde jag så mycket, att det icke kunde vara orimligt att av mig fordra ungefär det mått av fakta, som läroboken (i kapitlet om de nämnda förvecklingarna) innehåller. Men då jag skulle *fordra* dessa minneskunskaper vid förhöret, kände jag mig skyldig till själamord, låt vara i mindre skala.»

Av det av mig citerade läroboksstyckets invecklade karaktär och rikedom av fakta följer, att det *icke* kan på tid, som står skolan till buds, åskådliggöras och levandegöras. Jag har redan framhållit detta, men jag upprepar det för att, om möjligt, tvinga läsaren att hålla den saken för ögonen och allvarligt besinna, vad det betyder, att eleven som minnesläxa instuvar i sitt medvetande sådant, som *aldrig får eller kan få liv för honom*.

Icke som skulle renässansens tidevarv i politiskt avseende

sakna liv. Tvärtom är detta tidevarv i alla möjliga avseenden så levande, som någon historisk epok kan vara. Men detta politiska liv med alla dess drivfjädrar av personlig ärelystnad eller statliga hänsyn kan ej komma ens någorlunda till sin rätt därmed, att det under en timmes tid blir föremål för skolans behandling. Som objekt för skolundervisning har det citerade stycket varit samt är och förbliver någonting mekaniskt instoppat, genom mekaniskt minne under stark olust och med en oändlig svårighet bibehållet.

Om nu alltså det citerade stycket är invecklat och på grund av lärotidens knapphet *förbliver* livlöst, så kommer emellertid det sunda förnuftet med en *tredje* reflexion, vilken äger en avgörande vikt och för övrigt är den för sunda förnuftet speciellt karakteristiska reflexionen. Varje människa, som icke är en skolastisk pedagog utan har sitt omdöme oförvillat, måste fråga sig: »*Vad tjänar det till att plugga in de där 14- och 1500-talens strider och förvecklingar i Italien?*»

Jag tvivlar ej på att det gives gamla lärare, för vilka dylika kapitel på grund av vanans makt blivit någonting heligt, någonting monumentalt, någonting i stil med inskriften på Mose stentavlor.

Ej heller kan det förnekas, att befintligheten av dylika läxstycken ger läraren en bestämd överlägsenhet över lärjungen. Läraren *kan* stycket tack vare de många årens innötning och besitter därigenom en fruktansvärd makt över obefästa unga själar. Här kan blixa anledning till strider och förvecklingar, i vilka en hel klass kan lida de grundligaste nederlag.

Sunda förnuftet frågar emellertid:

»*Vad skall hela det citerade läxstycket tjäna till?*»

Blir ynglingen kunnigare genom att lära det? Naturligtvis — men det blir han också, om han lär sig namnen på zulukaffernas hövdingar eller på öarna i Patagoniens skärgård. Visst blir han kunnigare! Han vet, att det yngre huset Anjou hade ägt Neapels tron och förlorat den. Han vet, att huset Orleans var besläktat med familjen Visconti och att huset Sforza icke hade den äran. Han vet, att Neapel erövrades 1495 av Karl

VIII och förlorades samma år. Han vet, att Ludvig XII tog Milano år 1500, medan Neapel gick hans näsa förbi. Allt detta vet han, så att nog är han kunnigare alltid. Men det blir han ävenledes genom att lära sig Fader vår baklänges, ty då vet han, i vilken ordning orden komma, om han börjar med det sista.

Blir ynglingen visare genom det nämnda stycket?

Därpå hänger det.

Historien är till för att giva oss lärdomar för vårt liv, och giver hon oss ej sådana, är det fåfängt, ja, barnsligt att studera den, offra tid på den. Liksom alla discipliner skall historien stå i tjänst hos livet. Intet av historiens fakta, ingen av dess händelser är värd att upptaga någon plats i vårt medvetande, med mindre än att livet riktas därigenom. Ur varje kunskap bör härflyta något för livet värdefullt, *något som gör vårt omdöme säkrare, våra beslut lättare, våra handlingar mera målmedvetna och kraftfulla.*

Vad särskilt historien beträffar, kan den ge oss en ytterst värdefull insikt i människornas art och sätt att bete sig under olika förhållanden. En sådan kunskap, en sådan insikt är *visdom*, i det att den kan användas vid bedömandet av nu levande och verkande människor och grupper av människor — alltså vid bedömandet av personligheter, av folkklasser, yrkeskretsar, samhällen, nationer och raser.

Ingen betvivlar, att en redogörelse för de där nämnda striderna och förvecklingarna i Italien för 400 år sedan kan giva oss en för vårt liv fruktbar insikt i den mänskliga naturen, i personligheternas, samhällsklassernas, institutionernas och nationernas sätt att tänka och verka i världen. Renässansens människor levde ett starkt liv, och den som vill förskaffa sig ett vist omdöme om människonaturen, kan förvisso nog ta sig något sämre för än att studera renässansen, låt vara, att det här gäller endast politiska förhållanden, icke religiösa, etiska, estetiska eller sociala. Alltså kan människans sätt att leva det politiska livet mycket väl illustreras genom en bild av de omdöme nämnda striderna och förvecklingarna i Italien. Mången, som

är allt för stor optimist i sin föreställning om politiska personligheter och de samfund, som kallas stater, skulle må synnerligen väl av att grundligt sätta sig in i även den politiska sidan av renässansseklernas liv, och just striderna i och om Italien skulle giva honom en mycket god insikt i den tidens politiska liv och därmed i mänsklighetens politiska natur i det hela — ty mänskligheten är icke så väsentligt annorlunda, att icke insikt i renässansens politiska natur skulle i åtskilliga viktiga hänseenden medföra vishet i bedömandet av även våra dagars politiska natur. Med ett ord: ingen förnekar, att man genom ett studium av renässanstidens politiska strider och förvecklingar skulle kunna förvärva insikt i mänsklighetens politiska karaktär över huvud och därmed vishet i bedömandet av mänsklighetens politiska liv i våra dagar såväl som över huvud i historien.

Men lärjungen förvärvar sig knappast en fläkt av insikt och visdom, då det citerade stycket genomgås i skolan, genompluggas i hemmet och åter förhörsvi genomtröskas i skolan.

Var och en inser, att ett dylikt stycke — läsaren bör genomläsa det ännu en gång — icke i och genom sig självt är i stånd att låta någon se någonting av mänskligt, av historiskt liv. Man får av detsamma det intryck, som en i schackspel obevandrad åskådare får, då han ser pjäser å ömse sidor flyttas hit och dit. Han ser ingenting av plan, intelligens, tankar och beräkningar, ingenting av den mänskliga kraftmätningen, ingenting av oro, av spänning, av mänskliga känslor, ingenting av intressenas och hjärnornas kamp. Att det är en strid med stridsrörelser, vet han ju, men för övrigt ser han intet av idé, av vilja, av liv.

Så är även fallet, då man läser igenom det där citerade läxstycket. Pjäser flyttas mekaniskt fram och åter. Det är, som om en förnuftslös regissör efter blind nyck ryckte i lika döda och förnuftslösa trådar och figurer. Det hela är ett synnerligen grovt tillyxat spel av historiska tennsoldater, flyttade genom rent mekaniska handgrepp hit och dit och hur som helst.

Det är sant, att läroböcker böra vara avfattade med så stor

korthet, som är förenlig med reda och klarhet, och att det bör vara undervisningens och skolans sak att fylla dem med åskådligt liv. Om därför skolan hade tid att genom muntlig undervisning eller genom en läsebok göra någonting konkret och levande av ett sådant kapitel som det om striderna och förvecklingarna i Italien, om skolan vidare hade tid att fullt nöjaktigt reda ut de historiska trådarna och sålunda förläna lärjungen en verklig insikt i detta kapitels historiska innehåll, om skolan sålunda kunde skapa en verkligt klar och lärorik, en verkligt åskådlig, tankeväckande och för medvetandet fruktbar bild av det nämnda innehållet, skulle man ju, ur den synpunkt, som nu är framme, ingenting hava att invända mot det här anmärkta kapitlet. Det vore då förträffligt ägnat att fylla en den historiska disciplinens väsentliga uppgift, nämligen den att initiera en åtminstone jämförelsevis mogen yngling i människans psykologi, i hennes sätt att uppträda och verka i historien och speciellt i hennes sätt att leva det politiska livet i samhällen och tillsammans med andra samhällen än det egna.

Men skolan saknar alldeles tid och därmed möjlighet att genom sin undervisning nämnvärt fördjupa det nämnda kapitlet, att tränga in i det och förvandla det till en åskådlig och lärorik bild. Det kan väl näppeligen ens bli tal om ett i ringaste mån nöjaktigt uppvisande av psykologiska faktorer, av politiska intressen, av planläggning och ändamål, av händelsernas inre eller ens yttre sammanhang, av de personliga viljornas eller statsviljornas spänning och kamp. Skolan saknar alldeles tid och därmed möjlighet att göra något livfullt, åskådligt, intresseväckande och fruktbart av kapitlet i fråga. Det är och förblir en mekanisk anhopning av rent slentrianmässiga satser och meningar, av abstrakta, konventionella historiska fraser och stereotypa uttryck, som det är oerhört svårt att ens för en kortare tid behålla i minnet.

Om också ett lärobokskapitel måste ha en ganska kort och sammanträngd framställning, så är det skolans, undervisningens sak att åskådligt utfylla denna lärobokens framställning, att gjuta levande liv i den. Man må sedan kalla denna undervis-

ning, hur man vill. Preparation är intet trevligt ord. Det har med sig icke ofarliga idéassociationer, och preparationen kan urarta till blott ordförklaring och jämmerligt intetsägende definitioner. Men undervisning är ett skolarbete, som åskådliggör och reder ut och som därjämte talar till lärjungens känsla och verkar danande samt utformande på hans vilja. Vill man så kalla denna undervisning för läxpreparation, då den hänför sig till ett bokstycke, bestämt att i hemmet överläsas, så må man ju emellertid göra det, ehuru, som nämnt, ordet icke är ofarligt och preparationen *kan* bli till någonting av det mest döda, intresselösa och träartade i världen.

Det är svårt att veta, hur lång tid ett sådant kapitel som det om striderna och förvecklingarna i Italien skulle kräva för sin rätta pedagogiska behandling. Det är föga troligt, att kapitlet någonsin eller någonstädes blivit föremål för en sådan behandling. Det är föga troligt, att stycket någonsin i någon som helst skola blivit till en levande historisk bild eller ett flertal levande historiska bilder. Disponerat har stycket säkerligen blivit, de mnemotekniska knepen hava väl ock kommit till användning, allt har sannolikt — fast *vanligen* med minimal framgång — blivit gjort, för att kapitlet skulle av medvetandet bli på *något*, om också bara ett yttre och mekaniskt sätt upptaget och i minnet bevarat, men till en levande historisk *verklighet* har dess innehåll sannolikt aldrig inom någon skola någonsin blivit. Utan tvivel har elevens mekaniska minne, på ett naturvidrigt sätt ansträngt dagarna före examen samt underhjälp av pedagogiskt-metodiska knep, *stundom* firat en ömklig och dyrköpt triumf i själva studentexamen, men — jag upprepar det — någon verklighet har väl styckets innehåll aldrig någonsin blivit för skolungdomen. Det är nämligen genom åskådning — omedelbar eller medelbar — som allting, vad det vara må, blir en verklighet för medvetandet, och för åskådliggörandet av styckets innehåll *saknar skolan tid*.

Hur det nu än må vara med skolmännens hållning gent emot positiva förslag, som skulle starkt reducera den historiska kursen och utmönstra en mängd kapitel ur densamma, så är jag

ändå förvissad därom, att samma skolmän rätt villigt medgiva, att de nuvarande historiska läroböckerna med deras otaliga, av sammanpackade fakta (som aldrig bli fakta utan bara ord och namn) fyllda kapitel aldrig bli eller kunna bli ordentligt genomgångna av skolan, att sålunda aldrig dessa kapitel och fakta kunna bli så levande för lärjungen, så utredda, så åskådliggjorda, att eleven får, som sig borde, *tag i den historiska verkligheten* eller får något verkligt grepp om personer, handlingar, händelser, system, idéer, orsaker, ändamål o. s. v. Då gymnasiet griper sig an med en kurs i nyare tidens historia på nära 300 sidor, en kurs, för vilken det återgivna kapitlet är typiskt, en kurs med ungefär lika många kapitelrubriker som sidor, en kurs, där varje kapitel är späckat av fakta och där dessa hopade fakta nödvändigtvis endast kunna bli på det mest abstrakta sätt presenterade men ingalunda utredda eller åskådliggjorda — då gymnasiet griper sig an med en sådan kurs i allmän historia (vid sidan av en liknande i svensk historia), måste gymnasiet misslyckas.

Vad innebär detta misslyckande?

Jag vet, vad det innebar för mig själv under min skoltid — mig själv och mina kamrater. Jag har vidare utfrågat en mängd studenter från skilda läroverk och av olika årgångar, och jag vet, vad det inneburit för dem — för sådana, som vid akademien bedrivit historiska studier, såväl som för sådana, som icke sedermera studerat historia men för ett rätt bedömande av samhällseliga frågor likvisst kunnat behöva ett underlag av verklig historisk insikt. Jag har hört många elementarbildade män säga, att om de bara hade i skolan fått studera *något* tidevarv ordentligt — t. o. m. om det hade varit något av de äldre — eller lärt ordentligt känna åtminstone *någon* historisk person, skulle det varit bättre beställt med deras insikt i mänsklighetens, i samhällets, i politikens och kulturens väsende.

Men den historiska elementarbildningen ger icke någon verklig insikt i vad det vara må — vi må nu tänka på personer eller händelser, institutioner eller samhällstillstånd, verkande orsaker

eller mänskliga ideal. Den historiska kunskap, en student eller f. d. student besitter, är alldeles icke någon bildning — förut-satt, att icke vederbörande bedrivit *verkliga* historiska studier *efter* sin studentexamen. Sömliga studenter göra ju detta för sitt blivande yrkes skull — nämligen om de skola ägna sig åt lärareverksamhet inom den historiska disciplinen — men med undantag av dessa saknar så gott som hela nationen en verklig historisk bildning. Därför saknar ock den mänskliga erfarenhet, som ju dock ligger gömd i historien, så gott som varje inflytande över det sociala och politiska livet. I varje fall äger icke historien det varnande, uppmuntrande och vägledande inflytande, som den borde ha. *Mänskligheten handlar, som om det icke finnes någon historia.* Intet är sannare än detta om-döme. Jag har funnit det uttalat först och främst av predikanter, som åtminstone känna *Israels* historia, men t. o. m. den politiska dagspressen finner ofta anledning att klaga på samma sätt. Även där heter det ofta — ja, mycket ofta: »Det ser ut, som om mänskligheten icke hade någon historia, vars erfarenheter den kunde ha gagn av.»

Det finns faktiskt icke heller någon historia.

Det finns kolossala historiska sammelverk, som författas av yrket och läsas av ingen. Med monografierna är det redan något bättre, och memoarlitteraturen synes på senaste tiden rent av ha att glädja sig över en viss popularitet, vilken visar, hur starkt människan trängtar till *konkret verklighet och åskådligt liv.* Men *sinnet* för det konkreta och levande måste väckas och utvecklas i barndomen och ungdomen, innan tvivlets och skepticisms ande bemäktigat sig människan, innan hon fått sin bittra erfarenhet av lögnar och färgade sanningar. Man tror icke på memoarerna och gör oftast klokt i att icke tro på dem, subjektiva, som de äro. Memoaren är en sorts bättre roman och läses i alla händelser som en roman. Därför övar den väl inflytande över läsarens fantasiliv, men icke över hans åsikter och handlingar. Intresset för memoarlitteraturen vittnar om människans längtan efter det konkreta och åskådliga. Det vittnar därjämte om att mänskligheten börjar längta efter en

annan sorts realism än den, som den nutida tarvliga och högst ömkliga romanen har att bjuda på. Kanske vittnar t. o. m. intresset för memoaren om en gryende trängtan till historia, ett famlande efter de historiska verkligheterna, och *kanske* skall det komma en historiens renässans som ersättning för en renässansens historia.

(Forts.)

Ålems pedagogi.

Några blad ur dess 250-åriga historia

av

Gideon Sandahl.

I. Allmän historik.

(Forts.)

Rörande stadgans övriga kapitel nödgas jag inskränka mig till att meddela följande:

Deras rubriker hava samma lydelse som i 1788 års »Scholæ-Ordning» (se ovan!) med undantag därav, att kap. 6 i den omarbetade stadgan har till överskrift: »Om Pastors observanda i anseende till Scholan». I metodik gives en och annan finger-visning. Särskilt må följande passus beaktas:

»Hvad den Cathechetiska undervisningen beträffar, tillser Scholæ Mästaren, at Barnen lära utantill icke allenast de fem Hufvudstycken utan ock Hustafan och Athanasii Symbolum, och at Barnen för all del måtte förstå, hvad de läsa». (Kap. 3 § 4).

Den dagliga undervisningen skulle börja den ljusare årstiden kl. 7, den mörkare kl. 8 f. m. (Kap. 3 § 1) samt med frånräkning av två timmars middagsrast från kl. 12 m. fortgå till resp. kl. 5 och kl. 4 e. m. (Kap. 3 § 3). Läsåret var indelat i två terminer. Av dessa skulle vårterminen taga sin början »uppå första Söcknedagen efter Trettondedag jul» och höstterminen dagen efter Bartolomæi dag. Vårterminen skulle avslutas »tre dagar före Midsommar» och höstterminen åtta dagar för jul. Dessutom skulle arbetet vara inställt fyra dagar före »de andra Högtiderne» (Kap. 4 §§ 1 och 2). Inspek-

tionen över läroanstalten skulle utövas av Ålems kyrkoherde (Kap. 6 § 1), som därjämte hade till uppgift att sköta skolans ekonomi (Kap. 6 § 2) och förrätta de årliga examina (Kap. 6 § 3).

På hösten år 1799 fann sig domkapitlet föranlätet att av skolans dåvarande lärare, komminister Nils Brandtberg (se nedan!), infordra »nödiga uplysningar» angående densamma. Till följd härav anförde Brandtberg i en den ¹³/₉ 1799 dagtecknad skrivelse bl. a., att antalet skolbarn under den då senast förflutna tioårsperioden hade ansenligt ökat. Under det att ej flera än »10 à 12 af Soknens ungdom fordom frequente-rade denna Schola», hade nämligen lärjungeantalet vid senast hållna examen utgjort 70 och vore vid skrivelsens avfattande ännu större. Vad som emellertid i detta Brandtbergs utlåtande onekligen är av långt större intresse, det är hans däri framlagda plan att införa åkerbrukslära bland ämnena i Ålems pedagogi. Härom skriver han sålunda:

»Jag har önskat och äfven varit betänkt att inom denna Schola utvidga tillfällen till undervisning, i synnerhet lämplig för sådan ungdom, som med tiden skola gagna sig och andra i det första näringsståndet i landet, så att de åtminstone skulle få lära känna de första grunderna till jordbruket, såsom jordarterna med mera. Detta tyckes vara både tidens och ortens kraf. Flere ämnesvänner till handelen och till smärre beställningar i orten hafva väl här blifvit uppammade, men de fläste återgå likväl till plogen och skola med åren sköta sina Fäders eller andras jord, hvilket aldrig kan lyckas väl, utan at de fördomar genom en bättre uplysning undanrödjas, hvilka fästa dem vid Förfäders vanor och bruk.»

I vad mån Brandtberg realiserade denna sin efter »tidens och ortens kraf» uppgjorda plan har jag mig icke bekant. Den är emellertid beaktansvärd såsom ett utslag av »upplysnings» intresse för materiell odling och förkovran. Vi komma nu till en fråga, som i början av 1800-talet inom Ålem försatte sinnena i livlig rörelse, och som var av stor betydelse för icke blott skytteanska skolan därstädes utan även församlingen i

dess helhet. Såsom förut omtalats, hade från år 1654 komministerstjänsten och pedagogbefattningen varit förenade. Men under tidernas gång hade ålemsborna fått klart för sig, att ifrågavarande anordning icke var den bästa möjliga. Då nu den ovan omnämnde Brandtberg dog den $\frac{3}{4}$ 1803, framträdde de fördenskull med begäran, att de bägge sysslorna för framtiden måtte få skilda innehavare. Detta skedde dock ej förrän över ett år därefter. Orsaken härtill var, att den till komministrationen på första förslagsrummet uppförde prästmannen, vars namn var Carl Stenholm, i följd av sjukdom ej kunde vederbörligen avlägga sitt prov. Detta vållade, att domkapitlet efter att flera månader hava väntat på Stenholms tillfrisknande slutligen måste låta honom avgå från förslaget och i hans ställe insätta en annan sökande. Men då äntligen den $\frac{19}{8}$ 1804 frågodagen var inne, hemställde församlingen genom den förordnade valförrättaren, kontraktsprosten Gustaf Hackman, hos domkapitlet, att komministers- och pedagogsysslorna för framtiden måtte få skilda innehavare, samt att beslut härom redan före komministersvalet måtte fattas. Underligt nog hade domkapitlet redan den $\frac{24}{11}$ 1803 till pedagog i Ålem befullmäktigat vice pastorn Carl Jakob Uddenberg (se nedan!), som blivit uppförd i andra rummet på det berörda komministersförslaget. På församlingens hemställan avgav domkapitlet svar till kontraktsprosten Hackman. I detta, som är daterat den $\frac{8}{9}$ 1804, ålägger domkapitlet Hackman att »i laga ordning och utan afseende på de frågodagen upkomne betänkligheter» förrätta komministersvalet, »då Församlingen och icke Consistorium afgör Syslornas förening eller åtskiljande», varjämte domkapitlet förklarar sig så mycket mindre kunna taga någon hänsyn till församlingens begäran, »som slikt vore at obehörigen leda Sokenemännens upmärksamhet på viss man, då et fritt Wal dem lagligen tillkommer». Då församlingen erhållit kunskap härom, ingick den genom på sockenstämma den $\frac{16}{9}$ s. k. utsedda deputerade till domkapitlet direkt med förnyad framställning av sin begäran. Härpå svarade domkapitlet i ett utslag av den $\frac{19}{10}$ 1804. Detta innehåller, dels att domkapitlet ej ansåge sig

i sakens dåvarande skick hava möjlighet att lämna »något afgörande Svar på den upkastade frågan» »utan at därigenom förnärma Församlingens fria Wal-Rätt», dels att domkapitlet menade sig »närmast hafva förenat Lagarnes föreskrifter med billighetens och välviljans fordringar», då det åt församlingen överlämnade rätten »at vid förestående Wal antingen åtskilja eller förena de i fråga varande Syslor». Härmed kunde församlingen emellertid ej känna sig belåten utan anmälde besvär hos K. M:t över domkapitlets tillvägagående. Resultatet härav läses i ett kungligt brev av den $\frac{20}{3}$ 1805. I detta resolverar K. M:t, att, enär domkapitlet genom att före komministersvalet utnämna den å förslaget uppsatte Uddenberg till pedagog i Ålem bragt saken därhän, att församlingen, om den röstade på Uddenberg, måste få bägge tjänsterna ånyo förenade eller i motsatt fall ej skulle hava mer än två föreslagna att välja mellan, så hade domkapitlet, »icke rätteligen förfarit», då det »förordnat om Comministerswalets fullbordande, innan den anmälda frågan om syslornas skiljande eller förenande — — — blifvit afgjord», vadan K. M:t prövade rättvist, »Consistorii öfverklagade beslut att uphäfva samt förordna, att berörde fråga, innan Comministerwalet verkställes, till pröfning uptages och i laglig ordning afgöres». I följd av denna kungliga »bakläxa» måste domkapitlet fatta nytt beslut i ärendet. Däri förklaras, att, »ehuru Consistorium väl finner skäl, som skulle kunna tilstyrka Comministers-Syslans förenande med Scholæmästare-tjensten», så ville konsistorium dock, »då Ålems Församling så högeligen önskar ofta nämnda Syslors åtskiljande, därtill bifalla, at Sokne-Scholæmästare-tjensten skiljes från Comministers-Syslan», i följd varav tillsättning av den förra ej längre skulle hava någon gemenskap med val till den senare. Beslutet härom, som fattades den $\frac{13}{4}$ 1805, blev snarast möjligt församlingen delgivet, och därmed borde väl, tycker man, denna fråga hava fått sin tillfredsställande och slutgiltiga lösning. Det visade sig emellertid, att ålemsborna ej voro övertygade härom. Några dagar därefter begärde nämligen församlingen ett »avgjörande yttrande, huruvida Comministers- och

scholemästaresyslorne i Ålem — — — kunna anses vara för alltid åtskiljda, så att — — — för det närvarande och framdeles all farhåga må vara undanröddad däröfver, att Capellans- och Scholæmästaresyslorne i Ålem nånsin mera komma att af En man innehafvas och bestridas». Härpå lämnade domkapitlet enligt sitt protokoll för den $\frac{1}{5}$ 1805 § 6 följande svar:

»Då Dom-Capitlet i sit Utslag den 13 April 1805 formeligen bifallit Ålems Församlings anhållan att få Sokne-Scholæmästare- och Comministers-Syslorne åtskilde för all tid, *ägan- de*, som orden lyda, *nu mera tillsättningen af den förre ingen gemenskap med valet til den senare*, ser Dom-Capitlet sig på et mera bestämdt sätt ej kunna afböja Församlingens farhåga för Syslornas innehafvande hädanefters af En Man.»

Genom detta domkapitlets utlåtande hade nu sent omsider denna för Ålems både skola och församling betydelsefulla fråga blivit för framtiden löst. Och att denna lösning därav måste lända bägge parterna till nytta, är ett uttalande, vars riktighet ej torde kunna bestridas. I följd av bestämmelsen om de båda tjänsternas åtskiljande skulle nämligen å ena sidan komministern sättas i stånd att ägna sig helt och hållet åt sin rent prästerliga uppgift, under det å andra sidan skolans lärare icke mera skulle behöva då och då inställa undervisningen på grund av mellankommande pastorala göromål.

Under den första tiden efter sysslornas skiljande var ock i skolan allt synnerligen väl beställt. Pastor Uddenberg var en utmärkt lärare, och folket hyste det största förtroende till honom såsom lärare och uppfostrare. I värtaliga ordalag utlåter sig ock prosten Bruhn i en skrivelse av den $\frac{31}{1}$ 1806 om hans berömliga »flit och upmärksamhet», på samma gång han om »Scholungdomen» betygar, »at den — — — wisat de vackraste framsteg icke allenast i de lärostycken, i hwilka undervisning enligt Scholæ-Ordningen bör den gifwas, utan ock i flere nyttige kunskaper, tjenande til densammas uplysning och upmuntran». Bruhn vågar emellertid ej hoppas, att detta goda tillstånd länge skall fortfara. Uddenberg hade nämligen år 1805 blivit vald till komminister i Ryssby, dit han ock följande

år avflyttade, och Bruhn fruktade nu, att Uddenbergs efterträdare, som då ännu icke var utnämnd, skulle sakna förmågan att hålla skolan kvar på det höga plan, dit den av Uddenberg blivit lyft. Han hemställer därför så bevakande till domkapitlet, att det måtte vid stundande utnämning av pedagog allvarligen behärta denna skolans livsangelägenhet, och erbjuder sig dessutom att, om domkapitlet så önskade, personligen inställa sig den dag, utnämningen skulle ske, för att lämna på sakkännedom grundade muntliga upplysningar om skolans dåvarande tillstånd och behov. Men så är det ock något annat, han i samma skrivelse har att inför domkapitlet framlägga. Den ovan berörda »Scholæ-Ordningen» av 1792 — såsom redan meddelats, en omarbetning av hans 1788 fastställda förslag — hade i flera punkter »afseende på Comministern i församlingen såsom tillika varande Pædagog». Men då numera sysslorna vore åtskilda, anhåller Bruhn att »vid denna Scholæ-Ordning få göra en och annan på förfarenhet och öfvertygelse grundad erinran». Kärnan i hans ändringsförslag är följande:

1) I kap. 1 § 4 och kap. 3 § 2 »ålägges Pædagogen lära Scholungdomen sjunga de brukeligaste Psalmer samt Högtids-Psalmer». På förekommen anledning föreslår Bruhn, att »i det fall Pædagogen sjelf intet äger fallenhet och röst i sång öfwa Scholungdomen», han skall förklaras skyldig »med församlingens klockare öfverenskomma om dess biträde i denna öfning».

2) I kap. 1 § 6 medgives pedagogen rätt att »under dess bortovarelse från Scholan tillsätta en af Scholegåssarne at waka öfwer och swara för de andras flit och upförande». Denna rättighet hade emellertid av en pedagog (Brandtberg) blivit missbrukad, så att en av gossarna vid privat hinder för läraren fått även förhöra de andras läxor. I följd av den oreda, som detta vållat, yrkar Bruhn, att »Pædagogen må aldeles förbjudas låta någon af Scholæ-gåssarne de andre förhöra».

3) I kap. 1 § 7 tillerkännes pedagogen rättighet att »under eget ansvar antaga en hjälpare til Scholungdomens undervisning». Även denna rättighet hade av en pedagog (Brandtberg) missbrukats på det sätt, att han i arvode betalt sin vikarie blott

8 rdr 16 sk. riksg., en summa, »som är mindre än den lön, man vanligen gifwer en tjenstedräng». Följden av denna underbetalning hade blivit, att han till vikarier fått endast mindre lämpliga personer. Med anledning härav håller Bruhn före, att pedagogen måtte förklaras pliktig, »med sådan lön underhålla en skickelig och efter Scholæ-Ordningen dugelig Vicarius, att den för flere år kan finna sig nögd med detta mödosamma yrke fortfara».

4) I kap. 7 § 8 föreskrives, att pedagogen skall efter hållna examina inför stiftets biskop giva till kända, »hwad framsteg Scholæungdomen gjort, samt uppgifwa medel, huru de försumlige och treskande måtte kunna förmås til flit och hörsamhet». Då emellertid pedagogen i följd av denna bestämmelse fått »rättighet at vittna i egen sak», så anser Bruhn, »att Pastor i församlingen såsom Scholans Inspector med dess namnunderskrift bör riktigheten af ett sådant af pædagogen författat attestatum bestyrka».

Den $27\frac{1}{2}$ 1806 avgav domkapitlet sitt svar å denna Bruhns skrivelse. Däri ger det sitt ampla erkännande åt Bruhns varma intresse för skolan och bifaller, vad han rörande ungdomens undervisning i psalmsång föreslagit. Vad åter beträffar det fall, att »Pædagogen skulle til sit biträde willja sig af Substitut begagna», uppdrager domkapitlet åt Bruhn att »behörigen tilse, at dertil en dugelig person warder antagen, och honom tilhålla at redligen fullgöra de pligter, honom åligga». Dessutom anmodar domkapitlet Bruhn att »efter hållen Examen med Egen underskrift bestyrka, at den Rapport, Pædagogen häröfver inlämnar, til alla delar äger sin riktighet, äfvensom at, i händelse Pædagogen eller dess Substitut i sina pligters uppfyllande brister, sådant genast hos Ephorus anmäla». För övrigt anser sig domkapitlet ej hava skäl att göra någon ändring i den år 1792 fastställda skolordningen.

Den av Bruhn i hans ovan berörda skrivelse av den $31\frac{1}{1}$ 1806 aningsvis uttalade farhågan, att Uddenbergs efterträdare — var till domkapitlet den $\frac{1}{6}$ s. å. befullmäktigade konrektorn Nils Wimmerstedt (se nedan!) — icke skulle bliva så i allo för-

träfflig som denne, visade sig efter några år vara mer än en inbillning. Detta framgår av det protokoll, som hölls »wid Wallborgsmässe-Soknestämman med Ålems Församling 1811 d. 26 Maii». Däri klagas nämligen »deröfwer, att soknens ungdom i sokne-Scholan ej blir så underwisad och handhafd, som wederbör». Sedan emellertid prosten-ordföranden förklarat, att biskopen (Stagnelius) »gifwit honom det höggunstiga löfte att til nästa höst förordna en medhjelpare» åt ordinarie pedagogen, »gäfwö de klagande sig tilfreds». Såvitt jag av mig tillgängliga handlingar kunnat finna, torde dock någon »medhjelpare» icke hava blivit officiellt förordnad förrän den $21\frac{1}{12}$ 1812, då prästmannen Nils Granlund erhöll »missive at med barnaundervisningen biträda Pædagogen Magr. N. Wimmerstedt».

Under de härpå närmast följande åren synes, vad undervisningen i Ålems pedagogi angår, ingenting av större vikt hava inträffat. En livlig skriftväxling mellan prosten Bruhn å den ena sidan och i främsta rummet domkapitlet å den andra förekom visserligen, men denna rör så gott som uteslutande den mycket segslitna frågan om uppförande av ett nytt skolhus; och då jag hoppas att längre fram få i ett sammanhang framställa dess utveckling från början till slut, finner jag ej skäl att här beröra densamma. Något, som däremot här ej bör förbigås, det är, att Ålems pedagogi år 1823 led en stor och smärtsam förlust. Den $16\frac{1}{3}$ detta år avled nämligen prosten Bruhn i en ålder av 78 levnads- och 48 tjänsteår. I hela 39 år hade han varit församlingens kyrkoherde och därunder med oavslätlig nitälskan arbetat i sitt pastoral kall. Men hela denna långa tid hade han också med aldrig slappat intresse i egenskap av inspector följt skolans utveckling och så långt i hans förmåga stod, ända in i höga ålderdomen, sökt främja densamma. Knapast någon av Ålems kyrkoherdar torde, så vitt jag förstår, i detta hänseende hava verkat lika mycket som han. På grund härav tror jag ock det omdömet vara fullt rättvist, att skolan genom hans bortgång led en stor och smärtsam förlust. — Tre år efter Bruhns död utnämndes pastor Andreas Petersson (se nedan!)

till pedagog i Ålem. Hans tillträde till platsen blev i två händelser av betydelse för skolan. Först och främst blev nämligen den bekanta växelundervisningsmetoden på domkapitlets yrkande av honom i densamma införd. Som emellertid ifrågasättande metod på 1820-talet ej i Kalmar-orten var allmänt känd eller ens kunde vara det, så måste Petersson studera den på främmande håll. Någon lång väg behövde han dock ej fara. I Karlskrona fanns nämligen vid nu åsyftade tid en folkskola, i vilken berörda metod följdes. Det var ock dit, han i mars 1827 ställde sin färd efter att för ändamålet av domkapitlet hava på begäran erhållit tjänstledighet under en månads tid. Men Peterssons verksamhet som lärare i Ålems pedagogi är även av ett annat skäl minnesvärd: redan efter blott ett par års tjänstgöring därstädes erhöll han av domkapitlet en lika sällsynt som helt säkert välförtjänt honnör. Härom talar domkapitlets protokoll för den $\frac{1}{7}$ 1829 § 4 sålunda:

»Läraren vid Vexelundervisnings-Skolan i Ålem A. Petersson inkommer med den vanliga Examens Catalogen jemte en del af Barnens profskrifter; och som DomCapitlet deraf erfor de utmärkta framsteg, Barnen vid nämnda Skola gjort, särdeles uti välskrifning, och DomCapitlet derjemte har sig bekant, att Tit. Petersson med synnerligt nit vinnlagt sig om vexelundervisningsmethodens införande och begagnande, beslöt DomCapitlet att genom Skrifvelse till honom förklara sitt utmärkta nöje och tillfredsställelse.»

Det var emellertid ej så länge, som skolan fick behålla denne utmärkte lärare. År 1835 befullmäktigades nämligen Petersson såsom komminister i Torsås, dit han året därpå avflyttade. Under hans närmaste efterträdare, pastor Johan Nordström (se nedan!), framställdes inför domkapitlet klagomål över »oordningar» i skolan. Dessa befunnos emellertid sakna grund. I domkapitlets protokoll den $\frac{3}{7}$ 1839 § 11 förklarade nämligen biskopen, som då var den bekante förre statssekreteraren Anders Carlsson af Kullberg, att han vid hållen visitation i skolan »funnit densamma i försvarligt skick, så att hvarken vid ordningen i skolan eller barnens läsning derstädes

något vore att anmärka». Men om nu också detta klagomål visade sig vara obefogat, så hade den anmälan, som den $\frac{20}{2}$ 1841 gjordes mot Nordströms närmaste efterträdare, pastor Johan Erik Rungren (se nedan!), blott så mycket större fog för sig. Redan före sin utnämning till pedagog i Ålem hade Rungren mer än en gång uppträtt på ett särskilt för en prästman allt annat än hedrande sätt, men i Ålem blev han, vad man kallar, ohjälplig. Enligt domkapitlets protokoll den $\frac{14}{12}$ 1842 gick det nämligen till sist så långt, att han, instämd inför Stranda häradsrätt, blev »lagligen öfverbevisad att flere gånger hafva varit af starka drycker rörd under utöfningen af sitt skollärarekall» samt även »att han utom tjensten ofta varit drucken, svurit, dobblat och fört ett oskickligt och förargligt lefverne». På grund härav blev han ock ovannämnda dag av domkapitlet enhälligt dömd »sin Skolläraresyssla och sitt Prestembete för alltid förlustig». Rungren anmälde visserligen besvär över domen, men dessa blevo av såväl Göta hovrätt som Kungl. Maj:t lämnade utan avseende. Emellertid avancerade behandlingen av detta vidriga mål så långsamt, att Kungl. Maj:ts utslag ej föll förrän den $\frac{12}{11}$ 1844. Men då hade Rungren varit död i över tre månader. Under de år, som följde närmast efter det att denna upprörande historia nått sin avslutning, synes arbetet i Ålems pedagogi hava fortgått utan störande avbrott.

(Forts.)

Litteratur.

Tankar om undervisning och undervisare. *Fyra skoltal* av B. J:son Bergqvist. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1914. Pris 1 kr. 75 öre.

Vår litteratur äger ej så synnerligt stort förråd av skoltal, och det är därför med intresse man tager del av sådana, i synnerhet då de beröra frågor, som stå på dagordningen.

De fyra föredragen äro: I. *Rymliga former*. I systemet, I organisationen. (Vid invigningen av Lunds privata elementarskolas nybyggnad den 24 september 1913.) II. *Samling i arbetet*. Arbetsmetoderna. Den personliga insatsen. Det viktiga valet. (Vid invigningen av Jönköpings nya läroverksbyggnad den 18 oktober 1913.) III. *Kallet och personligheten*. (Vid högre lärarinneseminariets femtioårsfest den 30 september 1911.) IV. *Vidsynthet*. (Vid högre lärarinneseminariets årsavslutning den 7 juni 1913.)

Förf. framlägger i dessa tal ur sin mångsidiga och rika erfarenhet på skollivets olika områden mycket beaktansvärda sanningar, vare sig han talar om privatskolan, realskolan, personligheten eller undervisningsämnen, varför skolmän på olika stadier med nöje och nytta kunna läsa dem. Även beträffande hemmen innehålla talen tankar, som äro värda att tagas vara på. Vi fästa oss bland annat vid följande yttrande i »Samling i arbetet» rörande realskolan och studentexamen: »Min övertygelse är, att ej den mest idealt inrättade och handhavda realskoleexamen, eller vad namn man vill giva en examen på mellanstadiet, skall i längden kunna vid de högre

allm. läroverken bliva populär och eftersträvad, så länge vi här i landet leva i den föreställningen, att blott den är bildad, som avlagt studentexamen, och så länge vi förväxla bildning och kunskap.» För att motarbeta en sådan åskådning hava hemmen en väsentlig betydelse.

F. Wimmercranz. *Doktor Martin Luthers Lilla katekes*. Med tillägg och anmärkningar. Tredje omarbetade upplagan. (Försök till förenklad upplaga av den av K. Maj:ten den 11 okt. 1878 stadfästade katekesen.) Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1914. Pris 60 öre.

Föregående upplaga av författarens katekes utkom 1907. I den nu utgivna katekesen äro utom beträffande Luthers förklaring frågorna borttagna, och innehållet, som ansluter sig till 1878 års katekes, är förenklat. Därjämte ha flera tillägg gjorts. Så förekommer en inledning, vari talas om uppenbarelsen, religionen, Guds ord, Den heliga skrifts huvudinnehåll, Gud och vår nästa samt katekesen. I tillämpliga delar meddelas i förenklad form den antagna utvecklingen.

Anmärkningarna upptaga mer än tredjedelen. De äro enligt författarens mening avsedda för nattvardsundervisningen och böra endast delvis, i den mån tiden medgiver, läsas innantill i folkskolan.

Vi instämma fullt med författaren, att Luthers lilla katekes ej bör uteslutas från undervisningen. Författarens katekes visar, att man med fördel som lärobok kan begagna Luthers lilla katekes, på ett enkelt sätt belyst med den nu gällande utvecklingens innehåll. Hans katekesupplaga synes oss därför värd att beaktas.

Kristna religionen. *Tros- och sedelära* huvudsakligen avsedd för real- och samskolans tre lägre klasser av A. F. W. Lindvall, adjunkt vid högre latinläroverket å Norrmalm. Förkortad upplaga. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1914. Pris 1 kr. 15 öre.

Vi ha förut (Ärg. 1911, sid. 158) yttrat oss om den förra,

större upplagan och hänvisa därtill. Den nu utgivna framställningen av »Kristna religionen» avviker, enligt författarens ord, på intet sätt med avseende på disposition och behandling från den större upplagan, men det egentliga lärostoffet har genom det resonerande innehållets starka sammandragning nedbragts till mindre än hundra sidor. Lärokursen är således måttlig till omfånget och torde kunna genomgås på tre år.

I enlighet med K. katekesnämndens förslag har i slutet av boken Luthers lilla katekes i sammanhang bifogats.

Vi ha oss ej bekant, vilka erfarenheter som gjorts beträffande den större upplagan, men säkerligen är den nu utgivna förkortade upplagan ännu mera användbar.

Hemortskunskap under tredje skolåret av *Frans v. Schéele* och *Karl Steenberg*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris 2 kr.

Hemortskunskap är icke något nytt ämne å folkskolans läroplan utan har förekommit där, sedan normalplanen började tillämpas. Några utförliga anvisningar för ämnets bedrivande ha dock intill de sista åren saknats. Visserligen ha beskrifningar över de särskilda landskapen sedan lång tid tillbaka varit tillgängliga, men tillvägagångssättet har dock ej närmare utförts. Första delen av ifrågavarande »Handledning» utgör en framställning av de allmänna grundsatserna: 1. Åskådningsprincipen och hemortskunskapen. 2 och 3. Hemortskunskapens begrepp och ändamål. 4. Undervisningsmetoden i hemortskunskap. Under nämnda rubriker meddelas vad som i allmänhet vid folkskoleseminarierna torde genomgås beträffande hemortskunskapens metodik.

Bokens huvuddel är ägnad åt »*Hemortskunskapens innehåll*». Det är givet, att Stockholm skall lämna mycket rikhaltigt stoff för hemortskunskap och sålunda är ett tacksamt ämne att behandla. Men å andra sidan medför det rikliga materialet vissa svårigheter vid ordnandet. Olika gruppering av innehållet kan väljas. Likheten blir dock alltid, att man

börjar med skolrummet, skolhuset och skoltomten jämte närmaste omgivning. Häruti överensstämmer ifrågavarande hemortskunskap med den, som vi äro vana vid. Om innehållet i de följande 20 sidorna, som handlar om systematiska väderleksiakttagelser, arbetsboken samt gatan och gatutrafiken, kan man vara mera tveksam. Att vänja barnen vid att göra väderleksiakttagelser (t. ex. på termometern) kan nog vara lämpligt, men det kan vara fråga om huruvida man redan under första året i folkskolan med fördel kan låta dem sätta upp väderleksregister m. m. Man brukar då ha rätt mycket att göra med att låta barnen taga reda på väderstrecken, både de verkliga och på kartan. De förnämsta gatorna i varje stadsdel böra inläras genom iakttagelse och utpekning på kartan eller tavlan, men den omständiga beskrivning över gatans profilreglering, gatubeläggningen, gatutrafik, renhållning, huru det ser ut under gatan är något, som vi ej finna vara behöfligt för barnen, då det väl ej är fråga om att utbilda dem till yrkesmän i fråga om gatläggning eller renhållning. Denna avdelning kan man ju, om man vill och har tid därtill, i korthet beröra, men att ägna så mycken uppmärksamhet däråt, som här synes vara fallet, kunna vi ej finna lämpligt. Huru många äldre även bland de mera bildade ha reda därpå? Det som därefter följer i skolans närmaste omgivning, vilja vi helst ansluta till skoltomten och kvarteret. Därefter meddelas ett stycke av historiskt innehåll: Stadens uppkomst och delar. Följande avdelning ägnas åt »De många vattnens och öarnas stad». Här betraktas holmarna: Kastellholmen (såsom utgångspunkt), Skeppsholmen, Helgeandsholmen, Riddarholmen, Blasieholmen, Strömsborg. För broar, fartyg, slussar (med avbildning) redogöres, likaså för »strömmens zoologi» (fåglar och fiskar).

Ordningen kommer nu till *De nyare stadsdelarna*, något, som tager rätt mycken tid.

De sista kapitlen ägnas åt järnvägen, Stockholms parker, torget och fabriken, Djurgården och Skansen, Stockholms om-

givningar. Det hela avslutas med *undervisningsinnehållets fördelning på lärotiden*.

Vi förmoda, att nu omnämnda tillvägagångssätt åtminstone till större delen framgått ur erfarenheter, som gjorts i Stockholms folkskolor vid meddelandet av hemortskunskap.

Då vi under många år lett de praktiska övningarna i hemortskunskap vid ett seminarium i en medelstor stad, ha vi funnit med syftet förenligt att — utom betr. avd. 1—5 och 8 — följa en annan ordning, som syns oss mera lämplig, men som måhända är svår att följa beträffande en storstad. Vid ett annat tillfälle skola vi måhända meddela något därom.

Nämnda »Handledning» bör genom sitt rika material bli till stort gagn för lärare och lärarinnor vid Stockholms folkskolor, men även andra lärare kunna därur ha impulser och anvisningar att hämta.

Lars Gabriel Andersson. *Zoologi. Sjätte klassens kurs*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1914. Pris 2 kr. 25 öre.

»Det är roligt och tacksamt att undervisa i biologi i 6:e klassen», säger förf. Orsaken därtill är, att man hinner med den föreskrivna kursen, och att man åtminstone till en viss grad hinner med ämnet så, som biologi bör läsas.

Förf:s lärobok är också en redogörelse för vad han brukar hinna med och varmed han känt sig nöjd. Läroboken är så skriven, att den med intresse och nytta kan läsas icke blott av lärjungar utan även av andra. I samband med människokroppens byggnad och de olika organen och deras förrättningar meddelas värden av organen samt de vanligaste sjukdomsformerna.

Boken synes oss vara för sitt ändamål mycket lyckad.

En mängd illustrationer, av vilka en del äro kolorerade, belysa innehållet.

Ungdomens skogsbok. *En läsebok om Sveriges skogar och deras vård* av Oscar Ad. Beer, länsjägmästare i Göteborgs och Bohus län och L. G. Sjöholm, lärare vid Göteborgs folk-

skollärareseminarium. Stocknolm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1914. Pris 1 kr.

En nyttig och på samma gång underhållande bok, som vi på det varmaste vilja rekommendera åt vårt lands ungdom.

Här redogöres först för skogens betydelse i olika avseenden: Den är en av våra förnämsta inkomstkällor, gör klimatet mildare och jämnare, reglerar vattnets fördelning, förbättrar markens beskaffenhet, gör vårt land vackert och skänker hälsa och krafter. De följande avdelningarna behandla: Skogsträdens invandring och kamp om vårt land, Våra viktigaste skogssamhällen, Skogens fiender, Skogsodling, Samla kott och förtjäna en slant!, Ungskogens vård, Hur den äldre skogen behandlas och slutligen skördas, Skogens avyttring, Från stor-skogen till sågverket, Vad blir det av skogens virke?, Något litet om våra skogslagar samt Skogssådd av Karl Erik Forslund. Redan av denna korta innehållsöversikt kunna vi finna, huru rikhaltigt och omväxlande innehållet är.

Att förevarande vackra bok (om 116 s.), som är försedd med ett stort antal illustrationer, kan försälas för 1 kr. för bundet exemplar, beror på att Sydvästra Sveriges skogssällskap lämnat ett bidrag av 700 kr. till dess tryckning.

I början av boken riktas till de unga en behjärtansvärd maning, som slutar sålunda: »När ni som vuxna gå ut i livet till skilda värv, omfatta då skogen med kärlek och förstånd! I edra händer ligger Sveriges och därmed även skogens framtid. Låt den bliva ljus och lycklig!

Och nu, kära vän, välkommen till en vandring i skog och mark i sällskap med dina båda vänner *författarna*.»

Ur vardagslivet (Im Rahmen des Alltags) av H. Scharrelmann, översättning av Axel Carlsson, folkskollärare. Stockholm, Albert Bonnier, pris 1 kr. 50 öre.

I Svensk Läraretidning nr 39 för år 1912 har seminarieadjunkten Erik Johansson under rubriken »Den fria uppsatsen» berättat om huru uppsatsskrivningen bedrivs i en del hamburgska skolor. I artikeln fästes uppmärksamheten på H.

Scharrelmanns givande bok »Im rahmen des Alltags». Förf. uttrycker sin förhoppning, att boken måtte bli översatt till vårt språk. Nu föreligger en översättning med här angivna titel, utförd efter ett exemplar av originalets 32:a tusen.

Att finna ämnen, som intressera barnen och egga dem till ett intensivt arbete vid uppsatsskrivningen, är ofta svårt även för lärare med praktik. Denna svårighet avhjälpes genom denna lilla bok med dess omkring 800 uppsatsämnen och uppsatser, de senare hämtade ur barns skrivböcker.

Boken borde läsas av alla, som undervisa barn i modersmålets skrivning. Även för den, som i likhet med undertecknad förut praktiserat »den fria uppsatsen», bjuder boken mycket av intresse.

Översättningen synes vara förtjänstfull, utstyrseln är god och priset moderat.

Erik Castegren.

Huru vi skola uppfostra våra söner. *En bok för fäder och mödrar* av Dr Adolf Matthias, Wirkl. Geheim-Oberregierungsrat, Berlin. Åttonde förbättrade upplagan. Med författarens tillåtelse översatt på svenska av C. J. C. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1914. Pris 3 kr. 25 öre.

Förevarande bok utgör en populärt hållen uppfostringslära, närmast avsedd för föräldrar. Redan innehållsförteckningen giver vid handen, att här beröres ett flertal frågor, som äro av vikt för en rätt behandling av gossar. Vi vilja hänvisa till följande rubriker: Vår gosse i vaggan, Vår gosses barnkammare, första lek och leksaker, lekskolan (förf. är ej någon vän därav), Är vår gosse dum?, Om lillgammalhet och kvickhet, Huru bestraffa vi vår son?, Om beröm och belöningar, Vår gosse ljuger, Vår gosse och skolan, Skola och hem. En stor del av innehållet är visserligen ej annat, än som vid våra seminarier brukar meddelas under den pedagogiska kursen, men, som nämnt, vänder sig förf. närmast till fäder och mödrar, av vilka flertalet ej inhämtat några pedagogiska kunskaper. Dessutom beröras här vissa punkter, som just ej behandlas i de vanliga framställningarna av uppfostringsläran,

varför även lärare kunna hava åtskilligt därur att hämta, så t. ex. Vår gosses slyngelår, Blind kärlek (sådan, som föräldrar ej sällan hysa beträffande sina barn), Vår gosses hållning, hövlighet och takt, Vad skall vår gosse bliva, Vår gosses lycka. Vi ha ej varit i tillfälle att se originalet men vi förmoda översättningen är korrekt. Ordet »lillgammalhet» låter något främmande i våra öron, medan det tyska uttrycket därför låter väl säga sig. Sid. 135 står, att föräldrarna »förtvivla på sig och sin son», vilket ej är god svenska.

För övrigt instämma vi i översättarens yttrande i förordet: »I den viktiga uppfostringsfrågan går förf. varken för långt till höger eller för långt till vänster utan tyckes hava träffat den gyllene medelvägen. Nämda bok har redan utgått i 8 upplagor i författarens hemland och blivit översatt till flera främmande språk, t. o. m. japanska. Mången ung moder — och kanske även fader — som icke vidare studerat det viktiga uppfostrarekallet, skall i denna bok finna goda råd och väckelser.»

Handledning i Folkskolepedagogik av C. O. Arcadius, fl. d:r, seminarierektor.

Tillägg till »Handledning i folkskolepedagogik» bifogas de exemplar av boken, som hädanefters köpas i bokhandeln. Handlar om folkskolans myndigheter, Skolreglemente samt Pensioner till lärare samt deras änkor och barn.

Ny upplaga av boken utkommer till hösten 1915.

Lätthanterliga Räknetabeller för skolor och tekniska yrken av Klas Vinell.

Förevarande räknetabeller äro mycket praktiskt uppställda, och den typografiska anordningen är synnerligen tydlig, varför användningen av tabellerna är mera bekväm, än i allmänhet är fallet i liknande arbeten.

Utom logaritmiska och trigonometriska tabeller upptagas reduktionstabeller mellan vinkelenheterna, konstanten π , div. funktioner av talen 1—1 000, cirkelbågens längd, radianvinkeln samt konstanterna π , e och M. Av särskilt intresse

äro tabellerna för sammansatt ränta; de kunna, som förf. säger, t. o. m. egga till sparsamhet.

Dag Rydberg. *Svensk sångmetod n:r 3. Sjung våra sånger!* Normalsångbok för svenska skolor. En metodiskt ordnad samling av omkring 200 sånger jämte *Elementarkurs i notsång*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1914. Pris 85 öre.

Som titeln angiver, innehåller denna del av »Svensk sångmetod» en fullständig och åskådlig kurs i notsång samt en rikhaltig samling av sånger och psalmer, fördelade i sex grupper. Urvalet synes oss vara mycket lämpligt och vi räkna särskilt som förtjänst, att förf. i första rummet låtit svenska sånger komma till sin rätt. Ett stort antal nätta och barnasinnets tilltalande sånger ha upptagits.

Svensk sångmetod, n:r 5. Notskrift. Ett häfte, avsett för elevernas övning i att skriva noter jämte anvisningar. Härmed avslutas förf:s förtjänstfulla »Svensk sångmetod», som förvisso förtjänar att provas och användas.

(Se h. 4, 1913, sid. 199.)

Fysisk fostran. Organ för Förbundet Fysisk fostran. H. 5—14.

I förevarande häften behandlas bland annat fortsättning av redogörelsen för Pariskongressen för fysisk fostran, Folkrörelserna och fysisk fostran, Gymnastiken och försvaret, Svenska gymnastikens märkesmän I. Per Henrik Ling. II. Hj. Ling, III. L. G. Branting. IV. Carl August Georgii, V. Carl Fredrik de Roos (alla med porträtt), Härdningens teknik, Idrottens reformering, Några ord om den Svenska Boy Scoutrörelsens betydelse och utveckling.

Dagövningar i Gymnastik för Stockholms stads folkskolor utarbetade av gymnastikinspektören kapten *B. E. Litterin* och fastställda av *Överstyrelsen*. II. Gossavdelningar. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1914. Pris 75 öre.

Illustrerad Tidskrift, redigerad av *Oskar Mannström*. H. 4—8 1914.

Bland artiklarna i dessa häften märkas Bondetåget (med flera illustrationer), Johan Tobias Sergel (med porträtt) samt avbildningar av tvenne konstverk av honom: Amor och Psyke och Axel Oxenstierna och historien, Vid Sankt Olofs källa av Hjalmar Höglund. Av Svenska akademien prisbelönt skrift, Lars Levi Læstadius av O. M., Lundsbergs skola (med illustrationer).

Från arbetsfältet. Tidskrift utgiven av Svenska sällskapet för nykterhet och folkuppfostran genom *Oskar Mannström*. Häftet 3—4 1913.

Innehåller Redogörelse för Sällskapets verksamhet maj 1912—maj 1913. Inledningsanförande vid årshögtiden 1913 av Sällskapets ordförande samt Sjunkande hem, tal av kyrkoherde P. Pehrsson.

Den Danske Realskole h. 3, 4.

Pedagogisk Tidskrift. H. 2, 3 och 4. 1914.

Tidskrift utgiven av *Pedagogiska föreningen i Finland* redigerad av *V. T. Rosenqvist*. H. 2—3. 1914.

Rösträtt för kvinnor. Tidning utgiven av Landsföreningen för kvinnans politiska rösträtt. N:r 6, 15 mars 1914.

Vi äro visserligen ej några vänner eller befrämjare av kvinnans politiska rösträtt, men en artikel i nämnda nummer, som är förstreckad och därigenom synes vara särskilt avsedd att läsas av oss, vilja vi fullt instämma i, nämligen att åtgärder borde vidtagas för beredande av ökad trygghet åt de folk- och småskolelärarinnor, som ha sin bostad i ensamt liggande skolhus. Om de obehag och faror, som dessa kunna vara utsatta för, ha vi personligen hört så mycket, att vi anse det vara mycket önskvärt, att åtgärder i antydd riktning kunde vidtagas.

Läsning för Svenska folket. Häft. 1, 1914. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner. Pris 30 öre.

Läsning för Svenska folket begynner med detta häfte sin 80:e årgång. Med sitt omväxlande och goda innehåll lämpar sig tidskriften synnerligen såväl för skola och sockenbibliotek som för enskilda personer av olika bildningsgrader.

Gösta Schultz, fil. lic. *Matematiska uppgifter* (tillämpningar på funktionsläran, tals delbarhet m. m.) för *Realgymnasiets två högsta klasser*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1914. Pris 75 öre.

Föreliggande uppgifter hava av förf. blivit genomgångna och prövade vid hans undervisning vid Norrköpings h. allm. läroverk. Omkring 50 tillämpningar på funktionsläran förekomma. Ett tjugutal uppgifter, som kunna betraktas såsom något svårare än de övriga, äro avsedda för lärjungar, som visa särskilt intresse för ämnet.

Bergström. C. A., *Den kristna tros- och sedeläran i läseboksform för skolor och hem*. II: 2 (Fader vår).

Av seminarieadjunkten pastor Bergströms ovannämnda arbete har nu ett nytt häfte utkommit. Såsom titeln anger, innehåller det en framställning av Herrens bön, under det förf. i de tidigare häftena behandlat 1) första artikeln, 2) buden, 3) andra artikeln. Vad nu den föreliggande utvecklingen av Herrens bön angår, så äger den samma förtjänster, som äro för de längre tillbaka utkomna häftena kännetecknande. Men då denna recensens förf. i föreg. årgångar av Tidskrift för folkundervisningen uttalat sig om tvenne av dessa häften, nämligen år 1910 å sid. 39—48 om I: 1: första artikeln och år 1911 å sid. 193—199 om I: 2: buden, så torde något utförligt framhållande av de åsyftade förtjänsterna nu icke vara behöfvligt. Så mycket må dock här betonas, att pastor Bergström alltigenom stöder sig först och sist på den heliga skrift, ur vilken en riklig mängd av citat förekomma, och till vilken en likaledes riklig mängd av hänvisningar givas, att han dessutom flitigt citerar lämpliga verser ur den kyrkliga psalmboken, att han troget ansluter sig till Luthers lilla

katekes, vars lässtycken han återgiver såsom en avslutande sammanfattning av den bredare framställning, varigenom han själv belyst varje moment i de särskilda bönepunkterna, att språket är enkelt men på samma gång också värdigt, samt att förf. genom i marginalen satta underrubriker sökt göra innehållet i möjligaste mån överskådligt, en åtgärd, varigenom också lärjungarnas bemödanden att fasthålla huvudpunkterna i minnet väsentligen torde underlättas. Härtill kommer ock, att korrekturläsningen är mycket god; huruvida möjligen tryckfel insmugit sig i uppgifterna rörande kapitel och verser i bibeln (och psalmboken), har rec. emellertid ej hunnit att i enskildheter undersöka.

Såsom vi av det sagda finna, är det åtskilliga beaktansvärda förtjänster, som även det av pastor Bergström senast utgivna häftet av hans Tros- och sedelära äger. De anmärkningar, som rec. anser sig hava skäl att mot detsamma framställa, äro däremot i det hela relativt mindre betydande. Ett och annat måste dock påpekas. Så heter det å sid. 16: »Men det är icke *alltid*¹ nog med att Guds ord läres både rent och klart.» Ordet *alltid* bör där strykas. — Då det stycke, som börjar nedtill å sid. 28, i rubriken säges handla »Om härlighetsriket i himmelen», så borde väl det närmast föregående stycket ha fått överskriften: »Om nåderiket på jorden.» Att för övrigt »härlighetsriket» är detsamma som nåderiket i dess eviga fulländning, synes ej vara tillräckligt betonat. — Sid. 28: »tro och förtröstan» är pleonasm; i st. f. uttrycket »frestelse och nöd» föreslås: frestelse och annan nöd. — Å sid. 38 läses: »När han» — d. v. s. Jesus — »frestades i öknen¹, tillbakavisade han frestelserna med ord ur den heliga skrift.» Det var dock ej blott »när han frestades i öknen», som han detta gjorde; se för övrigt härom sid. 65 rad 7 och 8 nedifrån! — Då förf. å sid. 55 återgivit större delen av det svar, Luther i femte bönsens förklaring ger på frågan: Vad är det?, så är det väl åtminstone icke behöfvligt att återgiva detsamma å sid. 56; för övrigt är interpunktionen ej å båda ställena lika. — Å

¹ Kursiverat av rec.

10—140480. Tidskr. f. folkundervisning, 1914.

sid. 70 uttalar sig förf. sålunda: »Och än i dag hjälper Gud ofta från det onda, även om det kanske är följder av egna felsteg och synder.» Men då enligt skriftens vittnesbörd allt lidande ytterst är en följd av synden, borde för tydlighetens skull framför ordet *följder* ha satts ordet *omedelbara* (eller *direkta*). — Dessutom torde behöva påpekas, att i marginalernas underrubriker några inkonsekvenser med hänsyn till kursiveringen förekomma, att några ords avstavning ej stämmer överens med gällande regler, att supinformen *bedit* (å sid. 26 och sid. 75) ej finns upptagen i Svenska akad. ordlista, samt att å sid. 71 rad 8 nedifr. står *gett* i st. f. *gott*.

Av det nu anförda framgår, att det ej är mycket, som rec. finner sig hava skäl att i fråga om pastor Bergströms utläggning av tredje huvudstycket anmärka, under det att i motsats härtill, enligt vad redan förut betonats, det nu föreliggande häftet är i flera hänseenden förtjänstfullt. Än bättre hade det otvivelaktigt varit, om häften kunnat utgivas i raskare följd, eller arbetet i sin helhet på en gång utkommit. Men orsaken till att fullbordandet av denna framställning dragit ut på tiden är givetvis att söka i den omständigheten, att förf. vid sidan av sin ordinarie tjänstgöring samtidigt riktat vår litteratur med tvenne andra arbeten, nämligen dels *Kort utveckling till Luthers lilla katekes*, dels ock den intressanta, om djupgående källstudier vittnande avhandlingen *I katekesfrågan: I. Historisk kritisk belysning*. Vi få väl emellertid hoppas, att det ej må dröja länge, innan även detta pastor Bergströms arbete föreligger fullfärdigt. Och när det kommit därhän, då torde också K. katekesnämnden anse sig böra ägna sin uppmärksamhet åt även detta beaktansvärda försök till en med pedagogiska nutidsprinciper överensstämmande lösning av den för vårt folks religiösa och sedliga fosteran så ytterst viktiga katekesfrågan. G. S.

Pedagogiska tänkare i Sverige under Frihetstiden.

(Forts.)

Eric Eklund.

De ovan skisserade tankeströmmarna löpa samman i ett särdeles anmärkningsvärt arbete: »Uppfostringsläran», som utkom under det i vårt undervisningsväsendes utveckling märkliga året 1746, den första sammanfattande pedagogik vi äga av svensk man på svenskt språk. Författaren hette *Eric Eklund*, död 20 år senare som lektor i logik och naturkunnighet i Strängnäs.

Om hans liv och utveckling kännas föga. Han var född år 1712 i Eskilstuna, där fadern var borgare, genomgick Strängnäs trivialskola, uppflyttades på gymnasiet vid 17 års ålder, tillbragte här 5½ år, inskrevs vid Uppsala akademi 24 jan. 1736, vistades således här under det livligt upprörda tidsskedet i slutet av 1730-talet och synes ha tagit djupa intryck av Lockes filosofiska åsikter, av Rydelius' Förnuftsövningar samt av A. Celsius, Nils Rosén och Linné. När han började sin lärarverksamhet är obekant; till lektor befordrades han först vid 50 års ålder, samma år som Rousseaus *Emile* såg dagen.

»Rykt och ans, dygdiga föredömen och tillvänjande samt en på människans natur grundad ungdomens undervisning och förnuftig uppfostran» äro de medel, genom vilka ett

11—110480. Tidskr. f. folkundervisning, 1914.

folk kan bliva ett gott, dugligt och dygdigt folk, skriver han i sin tillägnan till Rikets ständer.

Huvudtankarna i det tämligen digra och omständliga arbetet kunna anses vara följande:

1. Alla medlemmar i ett samhälle behöva uppfostran och undervisning, om de skola bliva skickade att fylla de värv, som åligga dem. Vissa insikter äro nödiga för alla, därjämte kräves fackutbildning för särskilda uppgifter i samhället. (Kap. 3.)

2. I de befintliga skolorna hava såväl ämnesurval som undervisningssätt hittills varit mycket otillfredsställande; det har icke tagits nödig hänsyn till intelligensens mottaglighet, ej heller till livets behov. (Kap. 6.)

3. Det gäller därför att söka framlägga grunddragen till ett natur- och kulturenligt ämnesurval och ett efter uppfattningsförmågan lämpat undervisningssätt. (Kap. 4 och 5.)

1. I samhället behövas dels styrande och ledande medlemmar, dels närande. »Andra som icke göra något gagn äro som vattubin, vilka blott förstöra, vad de andra förvärva.» De ledande böra icke vara flera än som nödvändigt behöves, de senare kunna aldrig vara för många. Nu borde det ordnas så, att envar komme att fylla den uppgift, för vilken hans begåvning bäst lämpade sig, och att han därför erhöle den uppfostran och undervisning, han behövde för att väl fylla sin plats. I likhet med Rydelius är han övertygad, att antalet olika begåvningar skulle visa sig lämpat för antalet olika platser och värv i samhället, blott ett rätt urval skedde.

Det är emellertid så gott som vedertagen mening, att studier icke skulle behövas för andra än dem, som ämna bliva församlingens och ungdomens lärare, i alla fall icke för andra än blivande civila ämbetsmän. Följden härav visar sig däri, att mång tusen föräldrar helt och hållet draga sina barn från studier, sedan de bestämt att dessa skola ägna sig åt det allmänna kammarverket, bergverken, manufak-

turerna eller handeln, än mer om de skola in i krigsståndet, allra mest om de skola bliva endast kroppsarbetare. Dock finnes intet näringsfång, för vilket icke vissa insikter äro önskvärda. Bonden, bergsmannen och borgaren behöva lika väl studier som riksrådet, fast ej så många och svåra. Alla behöva ett odlat förstånd i vad de skola göra, om de skola göra det väl. Icke ens för den stora mängden räcker det med blott oredig och på erfarenhet stödd kunskap; »ett tydligt, redigt och ordentligt begrepp måste alltid vara bättre än ett mörkt och oredigt». »Då kunde ock mången åstadkomma förbättring i sin hantering: bonden i åkerns redning, gödselns tillredande, sädens hanterande etc.» Det är således ur *statsnyttans* synpunkt som han vill ha »studier» för alla.

Man bör dock väl skilja på de kunskaper som alla behöva, i vilken levnadsställning de än må komma, och de som äro nödiga för särskilda yrken och kall.

Alla behöva religiös och sedlig insikt, alla kännedom om byggraden och sammanhanget i det samhälle, däri de skola leva, och om de lagar de skola lyda, alla kunskap om sin kropp, dess vård, de vanliga sjukdomarna och deras bote-medel, alla kunskap om den natur som omgiver dem, dess krafter och företeelser, dess olikartade föremål och deras användning, alla, särskilt kvinnor, insikt i hemmets anordning och skötsel; aritmetik är så nödig, att till och med den enfaldige förstår det; geografin behöves för att känna till växternas och djurens naturliga hemvist, var allehanda råvaror och fabriksalster finnas, var de största fiskena, de förnämsta bergverken, de största handelsstäderna. Vad han däremot icke nämner är förfarenhet i modersmålets rätta användning.

Sedan kommer för yrkesmännen insikt i det speciella yrket. Önskvärt vore, att det funnes undervisningsanstalter för lantbruk, manufaktur och handel, liksom det redan finnes sådana för navigation, artilleri och fortifikation samt för ämbetsmannabildning. Han föreställer sig, att denna fack-

utbildning skulle kunna inhämtas vid gymnasier och akademier, då den skulle vara lättare att erhålla, dock tydligen icke på det sätt att särskilda linjer i modern mening skulle upprättas, utan sålunda som Bröms tänkt sig för adelsmän, att de skulle bevista de föredrag, som kunde vara dem till gagn, en metod som under Karl XI:s tid använts i Uppsala för utbildning av lantmätare.

2. Ämnesvalet har varit olämpligt. Man har icke skilt mellan det kunskapsstoff som är nödigt för alla och det som är behövt för olika värv i livet (enligt hans uttrycksätt »de allmänna och de särskilda studierna»), ringaktat en del ämnen som bort vara allmänna och ansett andra som nödiga, vilka alls icke äro det, samt ägnat alldeles för mycken tid åt språk.

Ämnen, som ringaktats, men som dock äro nödiga för alla, äro naturhistoria och läran om människokroppen jämte hälsovårds- och sjukdomslära ävensom aritmetik och geometri. De två förstnämnda skärpa iakttagelseförmågan och uppmärksamheten, äro lämpliga för alla som äga friska sinnesorgan och äro till gagn för alla: naturkunnigheten i alla slags yrken, hälso- och sjukdomslära för att spara onödiga lidanden och utgifter; aritmetik och geometri äro synnerligen behöfliga för det borgerliga livets värv och förträffliga medel att utveckla inbillningskraft och förstånd.

Redan i trivialskolan har man nödgats lära logik, retorik (stilistik), prosodi och poesi; har man icke kunnat detta, har man ansetts obildad. Men logiken lämnar blott regler för att bilda begrepp etc., blott form, icke innehåll. »Det är med logiken nästan som med en smed, som visserligen gäve sin lärling regler, hur han skall elda, välla, smida etc., men sedan lämnade honom utan både ämne och verktyg; ty lika litet som smedgossen kan bliva slug i sin konst genom blotta regler och skaffa nytta utan både verktyg och ämne, lika litet kan en blott logicus endast med sina regler komma någon vart eller vara till något gagn.» Ej bättre är det med

det poetiska studiet. Vad tjänar det till att ha reda på hednagudarnas släktregister etc. eller Ulysses' och Aeneas' av Homerus och Vergilius uppdiktade äventyr, att kunna en hop grekiska och latinska poeters verser utantill, helst om man av naturen är oskielig till poet. Och den omhulda retoriken? Icke blir man talare eller skriftställare genom några retoriska regler. De som för sitt nöjes skull vilja idka sådana studier må göra det, men andra böra befrias därifrån.

Vad språken angår, äro de blott medel att inhämta kunskap, ingenting annat. Förfarenhet i latinet är nog nödig, men den bör förskaffas vid sidan om realämnena och på samma sätt som man lär sig levande språk. Beträffande dessa är det nu kommet i så allmänt bruk att lära tyska och franska, ja också engelska, till och med italienska, att knappt någon, som håller sina barn till studier, icke påyrkar, att åtminstone de båda förstnämnda skola läsas. Men härigenom tages tiden bort från nyttiga kunskaper. Och varför skall den som aldrig tänkt sig utom fäderneslandets gränser fika efter dylik färdighet; skall han fara ut, kan han ju dessförinnan skaffa sig sådan.

Undervisningssättet har varit olämpligt. All kunskap har meddelats på latin. Följden har blivit, att ungdomen antingen fått lära realämnena på ett språk, som de icke begripit, vilket varit fallet med trivialskolornas f. d. elever, då dessa utan tillräcklig latinkännedom kommit upp på gymnasiet, där alla föreläsningar ägt rum på latin, eller icke alls fått någon realkunskap, som det brukar vara med dem som från privatinformation, där det så gott som uteslutande lägges an på språkstudier, komma till akademien. Ämnen som logik, retorik, ja ock kristendoms kunskap ha lärts som rena minnessaker utan nödvändig grundläggning och utan behöflig utredning, logiken utan föregående psykologi, naturfilosofi eller s. k. fysik utan kännedom om människokroppen, naturföremålen och naturföreteelserna, katekes och teologi utan vädjande till livserfarenheten.

På gymnasiet, men i sin mån även i skolans rektorsklass, har ungdom med helt olika förutsättningar undervisats gemensamt. Å gymnasiet hållas vanligen första och andra årsklasserna tillsammans för sig, tredje och fjärde för sig, emellanåt föreläses för alla fyra ringarna på en gång. Geometrin t. ex. börjar i övre avdelningen och föredrages gemensamt för ring III och IV. Varje år komma nybörjare upp från ring II; skola de ha någon nytta av undervisningen, måste man börja från början, men då har ring IV intet gagn därav och kursen medhinnes icke, eller ock fortsätter man, men då förstår ring III ingenting.

Studierna ha varit allt för abstrakta och erhållit allt för ringa tillämpning i praxis. Nog har ungdomen fått lära optikens, mekanikens, geodesiens teori, men tillämpningen har i regel brustit, medan å andra sidan praktikens män fått vara utan teoretisk underbyggnad. Även har det saknats nödiga läroböcker i de särskilda ämnena.

Ungdomens sedliga uppfostran har försummats, dels därigenom att föräldrar och privatlärare icke tillhållit dem att läsa Guds ord och uraktlåtit att genom samtal bibringa dem intresse och uppfattning av katekes och predikan, dels genom att ungdomen fått för tidig och för mycken frihet, lämnats utan nödig tillsyn, ofta åt mindre lämpligt sällskap och mindre goda föredömen.

3. Det gäller att meddela undervisningen i rätt ordning, dels med vederbörlig hänsyn till barnasjälens utveckling och därav beroende uppfattningsförmåga, dels så att de föregående insikterna förbereda och belysa de efterföljande, samt på rätt sätt, så att kunskapen verkligen blir barnets egendom, d. v. s. åskådligt och praktiskt, och väl akta sig för mekanisk memorering av böcker; det gäller därjämte att söka erhålla och behålla dugliga lärare.

Vid framställningen av själsförmögenheternas successiva utveckling sluter han sig i det hela till Rydélius men lägger,

tydiligen påverkad av Locke, synnerlig vikt på iakttagelseförmågan.

Enligt honom utvecklas först förmågan av yttre åskådning, visserligen i början fladdrande, men småningom mer och mer ledd av (frivillig) uppmärksamhet, varjämte det mekaniska minnet vanligen är mycket kvickt. I den mån barnet blir »allvarsammare och stadigare», skärpes och vidgas uppmärksamheten, åskådningen övergår till ordnad och noggrann iakttagelse (aktsamhet); föreställningsförmåga och fantasi, såväl den känslöbetonade som belysande, växa och vidgas, varjämte en viss abstraktionsförmåga, dock huvudsakligen riktad utåt, gör sig gällande. Sedan börjar ungdomen allt mer vända sin uppmärksamhet på sin inre värld, abstraktionsförmågan stärkes, omdömesförmågan skärpes. Omsider växer sig tankekraften stark i alla dess olika riktningar, i sinom tid därjämte det praktiska förnuftet med förmåga att tillämpa de förvärvade insikterna på livets olika företeelser.

I överensstämmelse härmed anser han, att kunskapsföremålen böra komma i ungefär följande ordning:¹

- a) människokroppen, djur- och växttyper, aritmetik (genom inövning), grammatikaliska paradigmer samt av praktiska skäl trosläran i den mån och vidd barnet kan fatta den;
- b) naturalhistoria systematiskt, sjukdomslära, geografi, historia, latinets och svenskans syntax, katekes;
- c) aritmetik och geometri med bevisföring, empirisk astronomi, experimentalfysik och kemi, teologi;
- d) empirisk psykologi, logik, mekanik, rationell astronomi, vetenskaplig grammatik.

De ämnen som kräva »det praktiska förnuftets fulla mognad», ex. rätts- och statslära, tänker han sig tydiligen uppskjutna till universitetet, då han icke upptager dem i skolplanen.

¹ Kap. 4, jämf. med undervisningsplanen.

Angående undervisningssättet hävdar han, att för barn måste synetisk metod användas, d. v. s. man måste utgå från enskilda, konkreta fall. Förståndet kan ej brukas, innan själen erhållit en samlad fond av special- och allmänföreställningar. Dessa måste vinnas antingen genom ord, som ju icke äro annat än de frånvarande tingens kännemärken, eller ock genom noggrant betraktande av själva tingen. Men orden i och för sig äro blott ljud, om de icke åtminstone någon gång blivit föreställda och fattade tillsammans med tingen. Föreställningar och begrepp måste därför i början vinnas genom iakttagelse av tingen (föremålen och företeelserna) själva och undervisningen grundas härpå, aldrig på blotta boken. Sedan själen blivit rik på innehåll och förståndet utvecklats, då må man gå analytiskt till väga.

Därefter utvecklas tillvägagångssättet vid undervisningen i de särskilda ämnena.

Såvitt ske kan måste man gå ut från iakttagelse. I naturalhistoria får man icke börja med en indelning av naturen i dess tre riken och därefter komma med varje rikets indelning i klasser, ordningar etc. Detta blir endast och allenast ord och termer. Man tar i stället genast en lämplig växt för sig, iakttaga dess särskilda delar, märker sig väl dessas byggnad, ställning o. s. v., undersöker sedan på enahanda sätt likartade och olikartade växter. Därpå jämföras de med varandra samt ordnas därefter i arter, släkten, ordningar och klasser. Naturligtvis omtalas också deras egenskaper och användning, till färgning, droger etc. På enahanda sätt går man tillväga vid undervisning om djur och stenarter. Vill man lära känna djurens inre byggnad, måste man hava skelett och preparerade kadaver eller företaga dissektioner, i nödfall må avbildningar användas. Vid fysik och kemi måste ovillkorligen experimenten göras; en blott beskrivning duger icke, den lämnar icke någon klar och tydlig föreställning, blir därför svår att minnas. I mekanik måste vad som förekommer framställas i verkligheten eller i modell, och för att teori och praxis må följas

åt, »borde lärjungen övas i mekanisk handaslöjd: svarvande, hyvlade, slöjdande, varigenom han själv åstadkommer små konst- och byggningsverk». Detta har även sin moraliska betydelse. Genom sådant arbete »ledes han bort från fåfänga och oanständiga nöjen samt underhåller hälsa och krafter». I astronomi skall lärjungen själv iakttaga planeter och stjärnbilder och följa deras rörelser på himlen; därefter riktas hans uppmärksamhet på polerna, vändkretsarna och ekvatorn. När den skenbara rörelsen så blivt klar, då söke man uppvisa den verkliga. Men härvid är som alltid att väl skilja på företeelsen och teorien.

Vid geografistudiet måste man vädja till inbillningskraften; här gäller det då att på allt sätt underhjälpa den. Man borde därför ha tillgång till teckningar över orter, landskap och städer, modeller av kanal, sluss, fästning o. d. »Orådligt vore icke att låta ynglingen själv teckna en karta över varje särskilt land med dess provinser och städer, därpå en översiktskarta över flera länder.» Då inskräpes detta ordentligt.

Ämnen, vilkas material icke kan erhållas genom yttre åskådning, måste vinna det genom inre, så kristendomskunskap, psykologi och logik. Kristendomsundervisningen får aldrig vara en blott minnessak, då blir det svårt att någonsin få dess läroinnehåll genomtänkt och uppfattat, och dess betydelse för livet blir ingen. Bäst är att i början genom enkla frågor rikta barnets uppmärksamhet på Gud och på dess eget syndiga sinne. När det sedan mognar, må man laga, att det riktigt begriper åtminstone ordalagen i vad det skall lära, och man må icke försumma att leda det till Skriftens mångfaldiga exempel på Guds omsorg om oss människor. I psykologien gör man medelst konkreta exempel ynglingen uppmärksam på själens verksamhetssätt och leder honom sålunda att fatta de olika förmögenheternas art och natur. I logiken visar man begreppsbildningen med exempel ur naturhistorien, bevisföringen ur geometrien o. s. v.

För att undervisningen må kunna drivas på detta sätt, behöves undervisningsmateriell: för naturhistorien »naturaliekamrar» — naturföremål bör ungdomen anskaffa under exkursioner —, för fysiken laboratorium, för mekaniken konstkammare; därjämte är det nödvändigt, att läro- och handböcker utarbetas på modersmålet. Sålunda skulle man vinna betydlig tidsbesparing; allting skulle fattas vida lättare och sitta säkrare samt bliva tillgängligt för alla. Män finnas ju som kunna skriva; höga överheten borde befalla och belöna.

Ett oeftergivligt villkor för att vinna förbättring är att få goda lärare. I trivialskolan är detta icke lätt, ty kollegalönerna äro så små, att det är svårt att få andra än personer med ringa begåvning och klena studier, och dessutom finnas ännu helt få, som äro hemmastadda i vissa ämnen, naturalhistoria, människokroppens byggnad etc., kanske även i matematik, som där måste förekomma. Avhjälpas kunde dock detta, om man ökade lönerna för kollegerna, icke anställde andra än sådana som hade goda studier och låte de dugliga avancera till lektorer samt från lektorat till akademien eller tjänliga platser i församlingen. För god undervisning av barn behöves lika väl som för äldre grundlig insikt och lärarebegåvning, och den anordningen, att alla lärare finge börja sin verksamhet på det lägre stadiet, skulle skänka den fördel, att de lärde ordentligt känna ungdomens art och begåvning vid olika åldrar.

Slutligen skisserar han läroplanen för en reformerad skola och gymnasium.

Ramen skulle bliva den gamla: en 4-klassig nederskola med översta klassen delad i 2 avdelningar, jämte en praktisk parallellavdelning, den s. k. apologist- eller räkneklassen, samt ett gymnasium med 4 ringar. Som förut skulle lärarna i skolans 3 lägre klasser vara klasslärare, i övrigt ämneslärare.

I den praktiska nederskolan önskar han jämte kristendom,

aritmetik och geografi, grundlig undervisning i bokhålleri samt naturalhistoria (och hygien), geometri och lantmåteri.

Den egentliga nederskolan skulle genom fyllig realundervisning få en helt annan prägel än förut. Kristendoms-kunskapen vill han inskränka till katekes, som skulle börja försti andra klassen. Latin och svenska skulle gå jämsides i samtliga klasser, väl ungefär som nu tyska och svenska, botanik och antropologi (i fysisk mening) förekomma i alla klasser, dessliques räkning, geografi. börja i kl. 2 med en allmän översikt (»cirklar och punkter på globen, de viktigare rikena och deras provinser»), fortsätta med Sverige och Tyskland i kl. 3 samt Västeuropa i kl. 4; en översikt av allmänna historien läras i de 2 övre klasserna, grekisk formlära kunna valfritt inhämtas i översta klassen.

På gymnasiet tänker han sig som förr 7 lektorer och 1 adjunkt. Skissering av ämnesfördelningen dem emellan, sådan han tänkte sig den och sådan den enligt gällande skolordning tedde sig, torde vara nog för att visa, vilken genomgripande förändring han här åsyftade.

Enligt skolordningen:

1. exeges och hebreiska,
 2. teologi och kyrkohistoria,
 3. grekiska,
 4. latinsk eloquens och poesi,
 5. historia (mest latinförf.), etik, naturrätt,
 6. logik, metafysik och filos. historia,
 7. aritmetik, globlära, geografi, spec. antikens,
- adjunkten: tillfälligt biträde vid förfall.

Enligt Eklund:

1. Katekes och dogmatik,
2. Grekiska och hebreiska (valfritt),
3. Latin och svenska, vetenskapl. gramm.,
4. Biologi, anatomi, sjukdoms- och läkemedelslära,
5. aritm., geom., psykol. och logik,
6. sfären, allm. geogr., astron., mekanik, arkitektur,
7. experimentalfysik, kemi,
8. (adj.). Profan. och kyrkohistoria, geografi.

Medan sålunda d. v. gymnasium för realämnena icke förfogade över mer än en enda lärare, skulle det nya få ej mindre än fyra. Härvid är dessutom att minnas, att enligt hans uppfattning stor valfrihet borde förekomma.

Efter allt att döma har Eklund grundligt studerat Comenius' undervisningslära, i alla händelser har han i såväl ämnesurval som undervisningssätt för trivialskola och gymnasium sökt bygga vidare på den grundval denne lagt i sitt pedagogiska huvudverk; han visar sig också skatta Comenius' »Orbis pictus» högt. I sin strävan att låta ämnena inträda i enlighet med och till främjande av lärjungarnas psykiska utveckling ledes han av samma tankeriktning som Rydélius, med vilkens »Förnuftsövningar» han genom talrika citat visar sig väl förtrogen. I övrigt är han ett äkta barn av en tid, då naturvetenskapen under höga förväntningar och stort jubel höll sitt intåg vid universitetet och därifrån trängde på skolan samt då man brann av begär att i alla riktningar och med alla medel höja landets näringsliv. Tiden var i högsta grad förståndsmässig, dess drömmar, tankar och strävanden riktade på det praktiskt nyttiga; fantasiens lek, språkformens utmejsling och sirande, litteraturens studium ansågos huvudsakligen som ett tidsfördriv, en nöjets sak, så ock av Eklund. Detta förringar icke i någon mån hans ära att hava klart pekat på starka brister i den tidens skolväsen, dess snävt begränsade mål, dess trånga ämneskrets och dess ytterst mekaniska undervisningssätt, samt att hava visat vägen hän mot en mer natur- och kultur-enlig utveckling. Trots den tungrodda form, i vilken han klädde sina tankar, gjorde de djupt intryck på samtiden, till och med på motståndarna, naturligtvis än mer på meningsfränder: G. Ruder, J. Browallius m. fl. samt den stora uppfostringskommissionen.

Joh. Browallius.

Fem år efter Eklunds uppfostringslära utkom »Oförgipliga tankar om undervisningsverket vid gymnasier och skolorna», visserligen anonymt men enligt vad snart blev bekant författat av den då synnerligen inflytelserike hattledaren *Joh. Browallius*. Så liten uppsatsen än var till omfånget — 24 sid. — blev den genom sina skarpa anklagelser mot bestående förhållanden, sina revolutionerande förslag och väl ej minst på grund av förf:s ställning föremål för mycken uppmärksamhet, särskilt hos »Uppfostringskommissionen».

Förf. var född i Västerås 1707, kom redan vid 13 års ålder till Uppsala och måste således där ha åtnjutit privatundervisning, till dess han kunde följa med föreläsningarna, en bildningsgång som torde övat icke så litet inflytande på hans pedagogiska uppfattning. Vid 22 års ålder blev han fil. mag., 2 år senare prästvigd och vistades sedan som informator i Falulandshövdingen Nils Reuterholms hus, där han en tid kom under Linnés inflytande. Vid 30 års ålder blev han prof. i naturkunnighet i Åbo och 11 år senare biskop därstädes samt i denna egenskap eforus över d. v. katedralskola. Han dog redan 1755.

I sin uppsats börjar han med att skarpt framhålla läroverkets brister.

Som vanligt klagas, att undervisningens uppgift dittills varit allt för snävt begränsad, egentligen blott avsett dem som tänkte ägna sig åt prästens värv samt fördenskull väsentligen omfattat blott de lärda språken och teologi — den s. k. räkneklassen tillfredsställde icke ens de mest blygsamma anspråk på utbildning för det praktiska livets behov. Vidare ansåg han gängse undervisningssätt rent för opraktiskt, då lärjungar efter 8 à 10 års latinstudier ofta icke kommit ens så långt, att de kunde ordentligt förstå de för dem viktigaste böckerna, och den teologiska insikten knappt var annat än ren minneskunskap. Slutligen framhöll han

som slöseri med tid och kraft, att barn och ungdom, som saknade både medel och anlag, fått stanna kvar i skolan och flytta upp klass efter klass, samt som en betänklig sak, att avgångsbetygen voro ungefär enahanda, hur olika till kunskap och seder lärjungarna än månde vara, varigenom mången yngling lockades till självförhåvelse, medan universitetet ej kunde ha någon ledning av slika vitsord.

Ville man, som skäligt vore, att de lägre undervisningsanstalterna skulle i någon mån motsvara benämningen »allmänna» skolor, borde de väl meddela sådana insikter, som kunde vara till gagn för alla eller åtminstone de flesta för sina värv i livet eller som grundval för kommande speciell fackutbildning, och meddela dem på sådant sätt, att tiden icke onödigt spilldes, men lusten väcktes och omdömesförmågan utvecklades.

Läraren måste vara tålmodig och välvillig, lämpa sig efter barnens uppfattningsförmåga och »på allt möjligt sätt och vis göra de stycken behagliga som läsas skola». All undervisning bör meddelas på modersmålet, »så att barnet icke nödgas på en gång lära ett främmande språk och en främmande sak», korta, lättfattliga läroböcker utarbetas och tjänliga genvägar till snabbare framsteg sökas. Latingrammatiken, som tog bort oskälig tid, måste dels uppskjutas, dels betydligt förenklas. Grammatikens grunder — ljudlära, ordklasser, genus etc., det enklaste och allmänna av syntaxen — inläras naturligast »under tillämpning till svenska språket, då pilten lätt fattar de regler han i dagliga talet övar». Först därefter bör studiet av latinet inträda. Detta liksom levande språk bör inhämtas »genom övning och medelst jämförelse med modersmålet» samt, såvida icke målet skulle vara språkkunskap, endast till det omfång »att ynglingen kan hjälpa sig fram med att förstå en bok, som hör till hans vetenskap eller slögd» (yrke). Grammatiken inläres, i den mån den behövs, och alla subtiliteter utmönstras. »Tänker man rätt efter, torde nog de flesta av ungdomen i skolan kunna befrias från att lära främman-

de språk, om de både där och vid akademien få lära det de behöva på svenska.»

Nödvändigt är, att barnen tidigt vänjas att gå med öppna ögon genom livet. Detta sker därigenom att de hållas till noggrann iakttagelse och eftertanke samt öva upp sin omdömesförmåga. Material härtill kunna de få genom att uppsöka och demonstrera naturföremål, besöka verkstäder, iakttaga vad som sker i hushållet o. s. v., övning genom att muntligen och skriftligen redogöra för vad de sett, hört och läst.

Mekanisk memorering »bör så mycket möjligt är undvikas, »medan minnet därigenom föga uppbrukas, men tvärtom begreppsgåvan och minnet förtryckas».

I fråga om läroämnena skiljer han i likhet med Eklund mellan vad som kan anses nödigt för alla och på samma gång grundval för vidare studier samt vad som kan behövas för det speciella levnadskallet.

Till de nödvändiga insikterna, vilka således den allmänna skolan borde meddela, räknar han utom de rena elementarkunskaperna — läsning, skrivning, enkel räkning och kristendomskunskap — förmåga att kunna tydligt och klart uttrycka sina tankar i tal och skrift, att känna till naturalhistorien, åtminstone så till vida, att man kan bestämma ett naturföremål efter dess yttre kännetecken, och till det omfång att man har reda på de viktigaste som finnas i vårt land, vidare det huvudsakliga av läran om människokroppen, aritmetik, geometri och grunderna av mekaniken, de förnämsta tidevarv i historien »jämte underrättelse huru den skall brukas till nytta», enkel sedelära, »en teckning av rikets tillstånd och regeringssätt (statskunskap) samt ekonomilära (»avmålning av de förnämsta och allmänligaste ting och göromål, konster, handverk, näringsmedel, sysslor och tidsskiften i världen»). En hjälp för den första undervisningen i naturhistoria, antropologi och ekonomilära tror han man skall kunna få av Comenius' »Orbis pictus», »en bok som icke fått vederbörlig användning, väl därför att den

icke funnits lämplig att lära latin ur, medan lärarna icke kunnat eller velat begagna den för bättre ändamål». Jämte dessa realämnen anser han dock för en stor del latin och levande språk nödiga, men grekiska och hebreiska är han mest böjd för att uppskjuta till universitetet.

Då han därpå skisserade anordningen av den skola, som hade att arbeta i denna riktning, föresvävade honom schemat av Åbo katedralskola, som i likhet med den i Uppsala och mången trivialskola dimitterade direkt till universitetet. Denna katedralskola var försedd med 8 lärare, ett antal som den tiden ingen dess vederlike uppnådde; eventuell lärareknapphet kunde enligt hans åsikt vid mindre skolor utjämnas av det ringa antalet lärjungar, vid de talrikt besökta stiftsläroverken därigenom, att »gymnasiet ställdes i mer gemenskap och harmoni i göromålen med skolan».

Enär man tillsvidare icke kunde för inträde fordra läsfärdighet och katekesinsikt — endast få städer och mycket få socknar hade ännu folkskolor — borde den ene läraren undervisa alla i elementen (läsning, skrivning, räkning och katekes). Vid den egentliga skolan borde samtliga lärare vara ämneslärare, »på det var och en måtte göra sitt med så mycket bättre besked», förslagsvis en i »Orbis pictus», natural- och artificialhistoria (ekonomilära), en i matematik, mekanik (och logik), en i teologi och etik, en i historia, statskunskap och geografi, en i levande språk, en i grammatika och lärda språk. Rektor borde månatligen examinera alla, kontrollera betygssättningar och avlägsna oduglingar. Lärjungarna skulle »efter ålder och framsteg delas i 3 å 4 läxor (klasser)», ett påtagligen efter hans intentioner allt för litet antal. Tydligt föresvävar honom nämligen vad sedermera kallades ämnesläsning och fri flyttning, ett studiesätt sådant som för en informator med få elever på olika stadier eller som det som nära ett sekel senare praktiserades vid Nya elementarskolan.

Vid denna tid trodde han, att man redan i skolan skulle kunna skilja, om ej barn så åtminstone ungdom, efter deras

anlag och redan här börja låta dem särskilt driva de studier, som de behövde för sitt blivande kall såsom präster, jurister, läkare och civila eller militära ämbetsmän eller yrkesidkare, således lämna dem en vidsträckt valfrihet. Härvid komme givetvis att ställas betydande krav på läraren. Också frångick han sedermera denna uppfattning vad dem beträffar, som skulle fortsätta vid akademien. Att högskolan skulle stå öppen för alla, som eftersträfvade högre utbildning i något särskilt fack, och alla där kunna erhålla vitsord, är uppenbarligen hans mening; så var det i övrigt också i verkligheten den tiden.

Hans uppfattning torde i korthet kunna sägas vara: Först och främst nyttig sakundervisning, fördenskull betydlig utvidgning av skolans apologistavdelning, men latinavdelningens undanskjutande, möjligast individuell handledning med det lärosätt som användes vid privatinformation.

I allt väsentligt företräder han den tankegång, som senare utvecklades av de s. k. filantropinerna.

Magnus Beronius.

Att dessa förslag skulle bli föremål för skarpa insagor ligger i sakens natur. Den som fylligast och bäst i ett utlåtande till uppfostringskommissionen skötte kritikens ferla var d. v. superintendenten i Kalmar *Magnus Beronius*.

Född i Uppsala 1692 blev han efter att genomgått d. v. skola student vid 15 års ålder och 9 år senare fil. mag., lektor vid Gävle Gymnasium 1723, professor i latinsk poesi i Uppsala 1735, tio år därefter superintendent i Kalmar, tillhörde mösspartiet, blev 1764 ärkebiskop, var i denna egenskap talman i prästeståndet, då uppfostringskommissionens förslag hänvisades till detta, blev sedermera ledamot av den 1769 upplivade kommissionen, dog 1775.

Med synnerlig skärpa hävdar han, att de framförda klä-

gomålen voro till mycket stor del obefogade och orättvisa samt de framställda förslagen delvis orimliga.

De offentliga skolorna äro allmänna både i den mening, att de stå öppna för alla, och så till vida som de meddela lämplig undervisning åt alla, som behöva studier för att fylla sin uppgift i staten. Man har nämligen att väl skilja på studier och undervisning; hantverkare, handlande etc. kunna nog behöva undervisning i sitt yrke, men studier behöva de icke. De som vilja ägna sig åt näringarna kunna erhålla de grundläggande insikterna i läsning, skrivning, räkning etc. i trivialskolans första klass och i apologistavdelningen. Att uppehålla deras tid med fler skolövnningar är icke till gagn för dem, ej heller för staten. Skulle det verkligen vara nödigt, att den stora mängden undervisades i etik, hälsolära, naturalhistoria och dess praktiska tillämpning, i mekanik för att bättre förstå sig på sina åkdon, verktyg och redskap, i kemi och fysik för att rätt sköta sin jord, gödsel och säd? Är det icke vida bättre, att de efter att ha inhämtat nödiga skolkunskaper gå omedelbart till sina blivande yrken: borgaren till sin bod, bergsmannen till sin hytta, hantverkaren till sin verkstad, och så praktiskt lär sig det yrke, varmed han sedermera skall föda sig och gagna samhället? Dröja de för länge på skolbänken, ligger faran nära till hands, att mången drages till lättja och orkeslöshet, som eljes kunnat bli en skicklig och driftig arbetare. Redan under n. v. förhållanden klagas, att för många lägga sig på studier. Finge reformivrarna sin önskan igenom, erhöles riket en mängd halvlärt folk, som ofta bli fantaster, grillfångare och lättingar. Och hur dyrt blir det icke för föräldrarna att en längre tid underhålla sina barn, för staten att avlöna den mängd lärare, som komme att behövas!

Skulle en del ungdom för sitt yrke känna behov av djupare eller vidsträcktare insikt i vissa ämnen, bör detta kunna tillfredsställas antingen i de skol- eller gymnasieklasse, där sådan undervisning meddelas, eller må särskilda skolor

upprättas för dem, som icke hava lärda studier till sitt syfte.

Studier behövas för att vinna lärdom. Lärdom är av nöden för alla, som skola tjäna samhället inom domarekåren, ämbetsverken, lärarekåren, undervisningsverket och kyrkan — en stor del av lärarna bliva ju präster — och denna lärdom förberedes och beredes i skolan och gymnasiet, sådana de nu äro, samt vid akademien. Det är icke sant, att dessa läroanstalter äro anordnade blott för blivande präster. För alla de nämnda samhällstjänarna är insikt i latinet oundgänglig. »De som i lagfarenheten vilja göra mognare framsteg och se något längre in i saken kunna icke vara alldeles oförfarna i romersk rätt», men då måste de kunna latin. På latin är nästan hela den medicinska litteraturen, men läkarna behöva därjämte en viss kunskap i grekiska, då en mängd tekniska uttryck äro hämtade från detta språk, och vilja de gå något så när till grunden med sitt ämne, få de icke vara obekanta med de grekiska mästarna Hippokrates och Galenos. Redan av rent praktiska skäl kan således ingen under n. v. kulturförhållanden umbära insikt i latinet, då detta allt hittills varit och ännu är den allmänna kulturens språk, mången icke heller i grekiska. Härtill kommer att den antika litteraturen i alla dess olika grenar: historia, filosofi, poesi etc., är ett mönster i tankereda och framställningskonst. Ja, det vill synas som »vårt eget språk mer och mer vuxit i rykt och ans, i den mån latinet, humaniora och vetenskaperna begynt efter hand med art handhavas här i landet».

Måste sålunda latinet (och i sin mån grekiska) inhämtas, då bör detta ske under uppväxten, dels emedan man så drar bästa gagn av tiden, medan minnet är kvickt men omdömesförmågan mindre utvecklad, dels därför att om språken äro medel att förvärva kunskap, man måste förskaffa sig medlet, innan man kan gripa saken an. Just så är också ordnat, i det trivialskolan företrädesvis lägger an på att meddela språkinsikt, medan gymnasiet därjämte bibringar nödiga realkunskaper. Förglömmas bör ej heller, att om man i

skola och gymnasium önskar ett urval efter begåvning, man redan i skolan bör kunna utröna, huruvida fallenhet för lärda studier förefinnes.

Skall latinet läras, vilja reformivrarna hava det lärt på samma sätt som förmöget folks barn inhämta de levande språken, d. v. s. genom talövningar, men utan grammatik. Detta må låta sig göra, då läraren har blott 2 å 3 lärjungar, men icke med klasser på 30 å 40; i övrigt visar sig på detta sätt förvärvat kunskap underhållig redan vid talandet, då andra ämnen än de alldagliga förekomma, men alldeles påfallande vid skrivande, emedan nödig grammatisk insikt saknas. Så vill man använda som läroböcker icke klassiska författare utan *Orbis pictus* och *Janua*. Dessa äro emellertid icke annat än glosböcker, innehålla en mängd onödiga ord, vimla av språkfel, gå ut ifrån den oriktiga uppfattningen, att man skulle behöva lära sig en mängd konstors och hantverks ord, som knappt var tionde människa i Rom kände till, då språket talades, samt värst av allt icke låta lärjungen få göra bekantskap med språkets art och satsbyggnad. Att på detta sätt låta barnen inhämta realia är opraktiskt; sådant sker ju mycket lättare och bättre genom att föra dem in i verkstäder och låta dem se redskapen och arbetet.

Skall språket läras ordentligt, finnes nog intet annat sätt än det vanliga, nödig grammatikundervisning, läsning av lämpliga författare och skrivning; att detta tager mycken tid kan ej hjälpas, så är fallet med varje språk, som skall läras ordentligt.

Då man nu ville undanskjuta latinet, föreslås, anmärkningsvärt nog, icke främmande levande språk (icke av Eklund), utan det förmenas, att alla studier skulle kunna ske på svenska. »Konster, vett, lärdom och vetenskaper födas dock icke med folk och nationer, lika litet som alla varor växa i ett land; utan måste det, som man icke har tillgång till i sin egen ort, hämtas från andra. Så lär man ock få söka vetenskapen, där den finnes i världen, och det förmodligen

icke annorlunda än genom språk. — — Fåfångt lär förden-skull bliva, om studier skola vara i rätt skick och övning, att sätta sig i harnesk mot alla både döda och levande språk.» Kulturens isolering är kulturens tillbakagång.

De andra humanistiska hjälpmedlen, logik och retorik, kunna icke umbäras, om ungdomen skall fostras till reda i tankegång och prydighet i framställningskonst. Realia: historia, etik, naturkunnighet och matematik, saknas icke i n. v. läroanstalter, men de förekomma först då de lämpa sig för lärjungarnas uppfattning, nämligen på gymnasialstadiet.

Härmed skall visst icke vara sagt, att icke brister finnas, som både böra och kunna avhjälpas.

Kristendomskunskapen är allt för mycket en ren minnessak, vid latinundervisningen ödes allt för mycken tid på grammatikstudierna och resolvering, dispens bör kunna lämnas från grekiska och hebreiska för dem som sådant önska, viktiga realämnena, som borde finnas, äro icke upptagna. Skall undervisningen i kristendomskunskap »lämna verklig frukt och uppbyggelse, då fordras av lärarna synnerlig färdighet både av natur och övning». Därför vore önskligt, att lämplig facklärare anställdes för detta ämne samt att undervisningen i möjligaste mätto lämpades efter barnens uppfattningsförmåga och skedde huvudsakligen samtalsvis. I fråga om latinet bör grammatiken begränsas till vad som är nödigt, textläsningen varje gång icke inskränkas till vad man kan hinna med att grammatiskt resolvera, utan så snart och i den mån sig göra låter ske kursoriskt, stilövning ofta förekomma och från och med skolans högsta klass små föredrag, antingen recitering av små berättelser eller i form av kort redogörelse för lästa stycken.

Grammatiken må gärna vara på modersmålet, realämnena desslikes, men icke sådana ämnen som logik, retorik och teologi, enär då begreppsskärpan skulle försvagas.

Önskvärt vore, att på gymnasiet meddelades undervisning i botanik, läran om människan, ej blott hennes kropp och dess

vård utan även om själen, samt något statskunskap, och detta kunde utan svårighet infattas i den befintliga ramen.

Som synes börjar här en kamp mellan »realism» och »humanism» på skolans fält, som sedan skulle länge fortvara; här spirar grodden till tankar, som ett halvt sekel och än längre fram skulle utveckla sig och delvis bära frukt: Beronius' i 1807 och 1820 års skolordningar, Browallius' i C. A. Agardhs strävanden för sammanslagning av skola och gymnasium, för ämneslärare och s. k. fri flyttning, delvis realiserade i Nya elementarskolan och vad organisationen angår genom K. cirkuläret 1849, Eklunds i fråga om vissa av hans metodiska förslag långt senare.

Källor: HUGO HERNLUND: Bidrag till den svenska skollagstiftningens historia I: B; KARL WARBURG: Olof Dalin; MARTIN LAMM: Olof Dalin; TH. FRIES: Linné; ERIC EKLUND: Uppfostringsläran; I. FEHR: En svensk uppfostringslära under 1700-talet; Oförgripliga tankar etc., Sthlm 1751; ARVID TIDRUS: Grammatica latina, Åbo 1708.

Tn.

Om Fysikundervisningen vid Folkskoleseminarierna.

AV B. SANDSTRÖM.

(Forts.)

Beräkningen av det sökta siffervärdet ur de avläsningar och observationer, som laborationen givit, är ofta mycket besvärlig. Här må anföras några exempel: Bestämning av mässings längdutvidgningskoefficient giver följande lösta ekvation $x = \frac{21,5 \cdot 12}{185 \cdot 942 \cdot 80}$. Att med vanliga siffreräkningar beräkna värdet av detta uttryck tager halva laborationstimmen i anspråk och stjäl således bort den tid, som väl kunnat användas för ännu en bestämning. Att lämna uträkningen till dagens hemarbete är naturligtvis absolut olämpligt; eleven bör under arbetet av resultatet kunna sluta till graden av arbetets noggrannhet för att vid fortsatt arbete kunna rätta eventuella felgrepp i laborationen. — Liknande tidsödande beräkningar måste ske för att erhålla de fullständiga tabellerna för pendelförsöket, Boyles lag, lutande planet, hävstången och fallrörelsen; en avläsning på en tangentbussol giver icke strömstyrkan omedelbart utan först efter beräkning av ett trigonometriskt uttryck. — För att råda bot mot det av siffreräkningarna förorsakade slöseriet med tiden har vid Folkskoleseminariet i Göteborg för de mera komplicerade siffreräkningarna den utomordentligt praktiska räknestickan använts, först så att läraren utfört räkningen åt eleverna; sedermera ha eleverna erhållit instruktion på räknestickans användning och skaffat sig egna räknestickor och själva utfört räkningarna. Ännu har dock

Räknestickan.

icke räknestickans användning vid nämnda seminarium blivit obligatorisk. Icke blott i fysiken utan även i matematiken är den i högsta grad användbar; en kvadratrot, ett komplicerat radikalt uttryck, en logaritm, allt detta fås med för skolstadiet tillräcklig noggrannhet med en räknesticka på några få sekunder. — Räknestickan är således i högsta grad tidsbesparande och bör därför i folkskoleseminariernas matematik- och fysikundervisning komma till användning. Som räknestickan grundar sig på logaritmer, torde logisk lärogång fordra undervisning i logaritmer, innan räknestickan införes som obligatoriskt hjälpmedel. I kommitténs förslag till kursplan ha logaritmerna placerats på matematikkursen i klass II och torde där behandlas i början av vårterminen; då skulle man således kunna börja använda räknestickan. På så sätt skulle den icke komma till användning under laborationsövningarna i klass I, där dock flera laborationsuppgifter giva komplicerade räkningar. Men är man icke för sträng i logiken, om man fordrar kunskap i logaritmer som tillståndsbevis för räknestickans användning?

Under
labora-
tionsöv-
ningen.

Under laborationsövningen utövar läraren uppsikt över arbetet. Vid Folkskoleseminariet i Göteborg har under laborationen läraren kontrollerat resultaten, gjort förfrågningar om antalet bestämningar eller försök och härvid vidtagit de åtgärder, som erfordrats. Endast i undantagsfall har dock något ingripande från lärarens sida skett, utan eleverna ha så mycket som möjligt arbetat ostörda. De serieordnade uppgifterna ha helt naturligt fordrat större uppmärksamhet från lärarens sida, och någon gång har till och med en laborationsavdelning arbetat under lärarens omedelbara ledning.

Labora-
tions-
platser-
nas ord-
nande.

För att icke onödigt slösa bort den för laborationen anslagna tiden är det av vikt, att arbetsplatserna vid laborationstimmens början äro ordnade; tillbehören för uppgiften enligt förteckning i laborationsboken skola finnas på arbetsplatserna och samtliga apparater i fullgott skick. Vid Folkskoleseminariet i Göteborg ordnade till en början läraren

själv i förväg alla arbetsplatser; sedermera, på förslag av eleverna, åtog sig dessa biträda härvid; ordnandet utfördes under rasten före laborationstimmen. En laborationsgrupp i sänder gjorde amanuensjänst, och denna befattning gick i nummerföljd bland grupperna. Härvid höllo grupperna själva ordning på turen och inställde sig punktligt vid rastens början. Läraren tog fram tillbehören ur skåpen och amanuenserna fördelade dem på arbetsplatserna enligt instruktion. Vid laborationens slut tjänstgjorde samma amanuenspar vid insamlingen av laborationsmaterielen, varvid dock läraren ensam ordnade apparaterna i skåpen.

En förut uttalad fordran på laborationsmateriell är, att Laborationen skall medgiva tämligen noggranna resultat. Icke desto mindre kunna laborationsutensilierna vara ganska enkla och billiga. En stor del av laborationsapparaterna kunna tillverkas på laboratoriet, antingen av läraren själf eller av någon elev. Det torde dock fordras viss yrkesskicklighet för att förfärdiga vissa apparater eller apparatdelar. Dessa skulle väl kunna erhållas på någon mekanisk verkstad, plåtslageri, smidesverkstad, gelbgjuteri eller hos någon snickare eller bokbindare. Kommittén har dock för en del fall en annan lösning härav. Angående ämnet manlig slöjd, omfattande såväl träslöjd som metall- och pappslöjd, uttalar kommittén, att undervisningen i detta ämne bör stödja andra ämnen, särskilt de naturvetenskapliga, och anser därför, att förfärdigande av viss undervisningsmateriell bör givas som uppgifter i slöjdundervisningen. Erfarenheten från Folkskoleseminariet i Göteborg visar, att enbart i träslöjden en hel del laboratoriemateriell kan förfärdigas. I vilken mån metall- och pappslöjden kan utnyttjas i laboratoriets intresse, är svårt att på förhand avgöra. I vissa fall torde dock den högre yrkesskickligheten behöva anlitas.

IV. De frivilliga elevlaborationerna.

Anordnande av frivilliga laborationsövningar bredvid undervisningen och skilda från det med denna förbundna laborationsarbetet har väl ännu icke praktiserats vid något folkskoleseminarium. Vad som förut sagts om elevlaborationerna i undervisningen torde dock i allmänhet kunna tillämpas även på de frivilliga laborationerna. Att de frivilliga laborationerna vid seminarierna icke komma att bli så frekventerade som vid de allmänna läroverken är att vänta av flera skäl. Vid de allmänna läroverken har man väl att söka orsaken till den stora frekvensen härutinnan i det förhållandet, att lärjungarna icke beredas tillfälle till praktiskt fysikaliskt arbete under lektionstimmarna och därför finna behov av att genom dessa s. k. frivilliga laborationer förskaffa sig mer konkret fysisk kunskap. Vid seminarierna däremot torde varje elev i den obligatoriska undervisningen komma att syssla med ett jämförelsevis stort antal laborationsuppgifter från fysikens olika områden, och därmed torde i regel elevens behov av laborationsarbete vara tillfredsställt.

De frivilliga laborationsövningarna vid seminarierna få därigenom karaktär av specialstudier, vilket också kommittén avsett. Angående specialstudierna har kommittén föreslagit, att elev i de två högsta klasserna skall vara skyldig att under vederbörande lärares ledning idka specialstudier inom minst ett och högst två av seminariets ämnen. Redan denna begränsning av specialarbetet till ett eller två ämnen bidrar att göra de frivilliga laborationerna föga frekventerade. Antag att alla ämnen i elevernas val av specialämne eller specialämnena äro lika gynnsamt ställda, så att vart och ett av läroplanens 15 ämnen finner lika många idkare, så kommer på varje ämne $\frac{1}{15}$ av de två högsta klassernas 60-tal elever, således 4 elever, detta dock under

förutsättning att endast ett ämne blir föremål för specialstudier. Om specialisering sker i två ämnen över hela linjen, kommer på varje ämne $\frac{2}{15}$ av de två högsta klassernas elever eller summa 8.

Kommittén anser lämpligt, att de frivilliga fysiklaborationerna förläggas till klass IV; dock säger kommittén att specialstudierna skola tillhöra även klass III. Det är uppenbart, att om tillfälle till specialstudier i fysik icke lämnas eleverna förrän i klass IV, detta förhållande skall minska frekvensen för de frivilliga fysiklaborationerna. Valet av specialämnena skall ske i klass III, och det vore väl orätt, om icke då fysiken finge konkurrera med de övriga ämnena om elevernas intresse. En vida bättre anordning vore därför att med fasthållande av specialarbetets omfattning utsträcka detta till båda klasserna III och IV; specialstudierna i fysik komma därigenom även att mindre forceras och vinna i grundlighet. Som minimum för antalet laborationer uppställer kommittén en laboration varje vecka under en termin d. v. s. högst 18 laborationer; detta minimiantal skulle väl då gälla för de elever, som ha fysik som andra specialämne; för dem, som ha fysik som enda eller första specialämne, torde däremot detta minimum vara väl litet tilltaget. Specialstudierna i fysik torde ändamålsenligast tillgodoses genom en laboration varannan vecka i klasserna III och IV. I klass III kunde man dock icke behöva börja med laborationerna förrän något inpå höstterminen, och i klass IV vore det väl lämpligt att sluta med specialarbetet före avgångsskrivningarna. Antalet laborationsövningar för specialstudierna i fysik torde med denna anordning uppgå till omkring 30. Det förut till 8 beräknade maximiantalet specialister understiger betydligt det 16-tal elever, som under laborationerna i undervisningen, enligt vad förut nämnts, torde komma att laborera samtidigt. Alla specialister kunna därför utan ringaste olägenhet laborera på samma timmar. Under förutsättning, att frivilliga laborationer ordnas varannan vecka och att till varje övning an-

slås 2 timmar, erfordras för dessa laborationer endast 1 veckotimme för läsår räknat.

Då antagligen ett ganska stort antal laborationsuppgifter komma att givas och bearbetas i den obligatoriska undervisningen, vållar det svårigheter att finna uppgifter till de frivilliga laborationerna. Mera omfattande föreläsningsexperiment, då med fysiska kabinettets materiell skulle väl kunna givas som uppgifter; vidare kunde kanske förfärdigande av något instrument bliva en tacksam uppgift, någon gång kunde väl också i stället för laboration något föredrag hållas av någon elev eller av läraren inför de övriga specialisterna; dock skulle naturligtvis huvudvikten läggas på verkliga undersökningsuppgifter. Lämpliga uppgifter återfinnas i förut omnämnda laborationsböcker: Mebius: Fysiska laborationer för gymnasiet och Aurén: Fysikaliska laborationsuppgifter för gymnasiet.

Av kostnadsskäl torde det bli nödvändigt att ordna laborationerna enligt »die regellose Arbeitsweise» med en apparatuppsättning för varje uppgift. Då dessutom dessa uppgifter på grund av sin karaktär av frivilligt arbete måste bliva tillämpningar på den obligatoriska fysikkursen, och således inga serieordnade uppgifter här kunna förekomma, är nämnda metod mycket väl användbar.

Vid de frivilliga laborationerna torde indelning i laborationsgrupper böra förekomma endast i det fall att uppgiften fordrar två laboranter. Om mot förmodan antalet specialister skulle stiga ända till ett 20-tal, bleve det dock nödvändigt att arbeta i grupper om två elever.

Reflexioner över ett kapitel ur en historisk läsebok.

AV O. JOHNSON.

(Forts.)

Ovan gjordes det påståendet: »*Det finns ingen historia.*» Det låter onekligen paradoxalt.

Mitt påstående innebär emellertid naturligtvis icke, att det icke finns någon verklig historisk vetenskap eller några verkliga historiska arbeten. Det finns tvärtom kanske alldeles för många sådana. Särskilt kunde flertalet doktorsavhandlingar i historia saklöst varit oskrivna. De vittna allt för ljudligt om missbrukad mannakraft.

Vad jag menar, är emellertid det, att *historien icke lever i folkets, icke ens i den bildade klassens medvetande, att den icke ingår i släktets erfarenhet, att den är utan betydelse för vare sig det individuellt personliga livet eller samhällslivet.* Emedan det så förhåller sig, säger jag, att det icke finns någon historia till. Det som ligger gömt mellan bokpärmarna räknar jag icke, även om det utgör tusentals band, det som är mekaniskt inpluggat, räknar jag icke heller. Historien måste, om något, vara något levande, inflytelserikt, någonting vägledande, varnande, uppmuntrande, eggande och upplysande. Historien måste *leva* som mönster eller varning, den måste alltså vara *införlivad* i medvetandet, och det sker endast, om dess händelser och gestalter fylligt och åskådligt samt med livets friska färg trätt fram för oss.

Ungdomen är skådandets härliga tid. Ungdomen äger stor förmåga att leva med i historiens liv, att på åskåd-

ningens väg fånga personer och händelser, uppleva och med sig införliva historien, om bara historien kommer till dem såsom en verklighet och icke som idel ord och namn, om historien alltså bara kommer till dem så fyllig och livsvarm, så konkret och personlig, att den *kan* skådas och upplevas.

Men med våra historiska kurser, omfattande och namnrika, som de äro, är det en omöjlighet att göra något levande och åskådligt av historien.

Vad är det alltså ungdomen får »till livs»? Icke personligheter, utan namn, icke händelser, utan abstrakta ord, icke tavlor, men väl kapitel och rubriker, d. v. s. ramar, som de aldrig få tavlor till, icke verkligheter, men väl en massa konventionella tecken för aldrig skådade verkligheter, en del historiska hieroglyfer, som för länge sedan förlorat all likhet med verkligheten, en mängd ordtecken, som aldrig tydas och aldrig kunna bli tydda — kort sagt, en anhopning av ord, omfattande, obestämda, abstrakta och mångtydiga d. v. s. intetsägende ord, som man behagar kalla historia. *Ty märk väl, att läraren aldrig kan hinna att måla tavlor till dessa ramar, att giva kött och blod, idé och mening åt alla dessa de abstraktaste av alla historiens konventionella beteckningar!*

Betrakta vi alltså historiens uppgift att åskådliggöra det förgångna för att undervisa, vägleda och uppfostra de nu levande eller tänka vi därpå, att historien äger att giva de nu levande inblick i mänsklighetens väsende, dess karaktär, dess sätt att handla, leva och lida, så är *det historiska studiet, sådant det bedrives inom våra läroanstalter, absolut värdelöst.*

Det är ett strängt omdöme, men det är icke min mening att angripa någon. Förhållandena, ja, utvecklingen själv har fört oss in i det nuvarande tillståndet. Historieforskningen har gjort stora landvinningar. Allt flera historiska områden — äldre och yngre — hava fått sina redogörelser, och allt har pressat sig in i skolans läroböcker — har pressat sig in i *fullständighetens* namn. Den historiska läroboken har uppfattats som en förminskad fotografi av hela den

historiska världen, en historisk världsvy, där allt mellan himmel och jord skulle hava någon, om ock obetydlig plats, men där också allt blir så diminutivt, så hopgyttrat, så dimmigt och virrigt, att lärjungen icke redigt urskiljer något, och på samma gång så mångfaldigt, att lärarens vägledning genom mångfalden, hans ansträngning att förstora till rimliga figurer och få lärjungen att se något blir fullkomligt hopplös.

Alla de historiska kapitlen äro småbitar, utskum ur den stora förvirrade världsvyen. Till och med om läraren kunde förstora dem alla, en efter en, så existerar icke det ynglingamedvetande, som kan sammanhålla dem. Men ingen lärare kan detta i alla fall, ty därtill äro bitarna för många. Alla kapitel, vart och ett för sig och alla tillsammans, måste vara »klara» till studentexamen. Det behövs tid för att se, tid att förstora, påpeka, visa, *undervisa*, och då den tiden fattas, så får man nöja sig med att *slå in* namn och beteckningar. Det går fortare, och onekligen kan man nå en mekanisk fullständighet, då man icke kan nå ett organiskt liv. Det mekaniska arbetet går fortare än den organiska absorptionsprocessen.

Har någon under skoltiden egentligen fått någon vidare hum om vad Mirabeau, Napoleon, Bismarck dock voro för ena karlar? Eller vad Robespierre, Danton, Marat gingo för? Jag tror det knappast. Själv hade jag en gång föresatt mig att åtminstone bringa till något liv, till någon åskådlighet Napoleons gestalt. Den terminen fick emellertid den övriga historiska kursen sitta jämmerligen emellan. En annan gång försökte jag med Bismarck men förstod, att den tyske jätten slukade för mycket tid. Sedan dess har jag fullföljt det gamla målet »aliquid in omnibus», d. v. s. packat allt möjligt gods in i resvagnen och kört i sken mot examen.

Ett är säkert: medan jag stal tid åt Napoleon och Bismarck, voro lärjungarna ytterst intresserade. Lektioner på gammalt maner äro däremot högst obehagliga stunder för lär-

jungen, och historien är faktiskt ett av eleverna — i synnerhet abiturienterna — högeligen *fruktat ämne*.

Nu säger emellertid någon: »Det må vara, att det där kapitlet om striderna och förvecklingarna i Italien på gränsen mellan Medeltiden och Nyare tiden icke kan bli så, som sig borde, utrett och åskådliggjort. Bättre dock något än intet! Det förflutna är ju en förutsättning för det närvarande. Nog måste väl en yngling i högsta klassen ha kunskap och insikt i det moderna Europas historia, och tvivelsutan hava händelserna i det citerade kapitlet gjort sitt till för att forma senare tiders historia, gestalta Europas nuvarande utseende och t. o. m. bestämma våra dagars politik.»

Det är en ny synpunkt, som genom en sådan invändning kommer fram, och själva synpunkten är naturligtvis värd allt beaktande.

Det kan icke bli fråga om att alldeles inskränka historieundervisningen till en enda epok. Det har funnits en tid, då denna undervisning koncentrerade sig på den gamla romerska historien — låt vara, att det var latintimmarna, som huvudsakligen skötte den saken. En grundlig förståelse av det romerska tidevarvet, dess personligheter, händelser och institutioner blev resultatet, och ingen vill väl förneka, att detta latinska studium alstrade män och karaktärer — män med stora ideal av kraft och vishet, av fosterlandskärlek och samhälleligt sinne, av handlingens och upoffringens mod.

Men det går naturligtvis icke i våra dagar an att låta något tidevarv alldeles uppsluka de övriga. Vi känna värdet av en mänsklighetens evolutionshistoria. Detta värde kan jag icke dryfta här på något ingående sätt — därtill saknas både tid och utrymme. Allt nog: vi leva i utvecklingslärans tid, och vi vilja förstå allt som en produkt av utvecklingen. Detta krav nödvändiggör en allvarlig insikt i hela mänsklighetens historia från den historiska begynnelsen intill nu.

Det gör sig gällande *tvenne intressen* i historieundervisningen, båda fullt lojala och berättigade. Huruvida de äro jämställda i rang och betydelse, skola vi senare undersöka.

Det ena intresset är det *intellektuella*, det andra det *moraliska*.

Det förra yttrar sig framför allt så, att människan vill ha svar på frågorna: »varför» och »huru», varför har det blivit så och så, och hur har det blivit så och så?

Vi understryka, att detta intellektuella intresse är ett berättigat intresse. *Men det får på inga villkor vara det allenarådande.*

Men allenarådande har just det rent intellektuella intresset en lång tid varit inom historieundervisningen (såväl som inom skolan i det hela), och det blir det gärna, när läroböckerna avfattas ur enbart vetenskapliga synpunkter, d. v. s. när professorer skriva läroböcker för barn och ungdom eller över huvud ha för mycket att säga över skolan — direkt eller indirekt. En sorglig sida av en dylik intellektualistisk pedagogik är just det där av mig skarpt klandrade strävandet efter *fullständighet* i läroböckerna, detta strävande, som fyller ungdomens läroböcker med korta sammandrag av allt, som vetenskapen i äldre och nyare tider lyckats snoka upp.

Om detta strävande är ett utslag av intellektuellt intresse, så må det emellertid frågas, *huruvida det intellektuella intresset ej kan tillfredsställas med mindre än en dylik skolastisk fullständighet*. Ja, det må med fog frågas, *huruvida ej det intellektuella intresset, då det lägger an på denna fullständighet, denna mångfald av fakta och kapitel, rent av är stätt på avvägar*, som leda ej till intellektuellt liv utan till intellektuell död — till oreda och olust. För min del konstaterar jag, att den intellektualistiska historieundervisning, som laborerar med ett otal sådana kapitel, som det av mig återgivna är, *icke leder till historisk förståelse eller historiskt intresse*.

Då icke desto mindre det intellektuella intresset kräver

en mänsklighetens utvecklingshistoria genom de skilda tidevarven — gamla tiden, medeltiden, nyare tiden — så frågas, hur den historiska undervisningen med hänsyn till detta berättigade krav bör anordnas.

För att förstå mänsklighetens utveckling behöver icke allt det tagas med, som nu fordras.

Jag anförde förut en supponerad invändning av det innehåll, att de italienska striderna och förvecklingarna borde studeras som faktorer i Europas politiska utvecklingshistoria. Jag gillade den synpunkt, som i den invändningen anlades, nämligen den synpunkten, att historien bör giva oss Europas politiska utveckling. Men om man i en sådan fullständighet tager med de där striderna och förvecklingarna, så tager man över huvud Europas politiska utvecklingshistoria alldeles för minutiöst. *Utvecklingshistoria betyder utvecklingsstadier. Forskaren i ett utvecklingskede måste väl genomarbeta även detaljer, men det är också specialstudium. Den allmänna utvecklingshistorien kan icke syssla med dylika detaljer annat än som enstaka belysande och åskådliggörande exempel. Som våra historiska läroböcker merendels äro lagda, är varje kapitel en sammanfattning av ett specialstudium, och alla dessa kapitel äro mekaniskt och på ett rent yttre sätt ställda vid sidan av varandra. Att detta icke är utvecklingshistoria, faller av sig självt.*

Att huset Orleans var besläktat med familjen Visconti, att det i Milano regerande huset hette Sforza, att Karl VIII erövrade Neapel 1495 och förlorade det samma år o. s. v. — allt detta är någonting för Europas politiska utvecklingshistoria så betydelselöst, det är någonting så bagatellartat, att det icke förtjänar någon som helst plats i historien om den europeiska politikens utveckling, såvida det gäller en skolbok i allmän historia. Hela kapitlet om striderna och förvecklingarna i Italien borde utmönstras ur en lärobok i allmän historia. Vi ha sett, att det icke kan bli tal om att så åskådliggöra detta kapitel, att eleven därav kan hämta

någon insikt i människonaturen, någon lärdom för sitt liv, någon varning eller uppmuntran, något livs- och handlingsdirektiv. Vi sågo, kort sagt, att detta kapitel förblir *moraliskt betydelselöst*, utan en skymt av inverkan på elevens känsla och vilja — och detta helt enkelt därför, att det aldrig kunde göras levande för honom.

Sett ur *utvecklingshistorisk* synpunkt åter, är därjämte detta kapitel bagatellartat, betydelselöst. Fransmännens försök i Italien voro ju spår i sanden.

Men många, många av den här kritiserade lärobokens kapitel äro endast dylika spår i sanden. Och inte heller lämna de minsta spår efter sig i lärjungens medvetande. De äro till för att plåga och förvirra, men de rikta ej vare sig intellektet eller känslan eller viljan. Sådana kapitel böra utmönstras.

Den stora kampen, den betydelsefulla motsatsen mellan Frankrike och Habsburg i nya tidens början hör naturligtvis — men i så fall på ett klart och redigt sätt — med i Europas utvecklingshistoria, och *vid skildringen av denna kamp kunde ju rivaliseringen om Italien komma med* — en rivalisering, som ju fortsatte till konungariket Italiens uppkomst i våra dagar. Men denna kamp mellan Habsburg och Frankrike bör ej komma fram så styckevis, i en sådan massa isolerade moment, som fallet är i Pallin-Boëthius' Nya tidens historia.

Sammanfattning.

Den politiska historien skall lära oss förstå arten av det mänskliga liv, som kallas det politiska livet. Detta kan ej ske, med mindre än att det historiska innehållet blir fullt *åskådligt* för lärjungen: åskådningen ensam levandegör. »Begriffe ohne Anschauungen sind leer.»

Åskådliggörandet fordrar mycket god tid och stor omsorg, varjämte åskådningen aldrig heller äger rum, om icke ett intresse är för handen: det likgiltiga och värdelösa se vi knappast. Först det intressanta, det värdefulla blir levande för oss.

Ur denna synpunkt måste det krävas, att en stark reduktion av de historiska kapitlens antal äger rum. Ett av de många kapitel, som böra försvinna, är det där kapitlet om de italienska striderna. [Här må nämnas, att en censor dragit fram detta kapitel i studentexamen.]

Den politiska historien skall vidare lära oss förstå det moderna livet som *produkt* av en historisk utveckling.

Men ur denna synpunkt är det kritiserade kapitlet så gott som alldeles värdelöst. Utvecklingens ström är bred och djup, och alla historiens rännilar höra ej med i begreppet utveckling eller till skolstudiet av denna utveckling.

Utvecklingen måste ses i stort. Det är *skeden*, som höra med till utvecklingshistorien — stora, viktiga, centrala händelser, som medverka än i det mänskliga samhällslivets gestaltning.

Vill man tillgodose båda intressena — intresset av åskådligt historiskt liv och intresset av ett begripande av det historiska livet som en utveckling — gör man bäst i att studera det moderna livet i åskådlighetens intresse, sålunda i bred, konkret framställning, samt de äldre tidevarven i utvecklingshistoriskt intresse. Man tager då av den äldre tiden endast med sådant, som är *strängt nödvändigt* för att förstå utvecklingen. Ett av de kapitel, som då försvinna, är tydligen kapitlet om de italieenska förvecklingarna.

Men det kapitlet är ej det enda, som försvinner. En hel hop andra råkar in i samma fördömelse.

De skriftliga proven i biologi vid Skara folkskoleseminarium år 1914.

Av J. VR.

Ingen detalj i seminariernas organisationsplan är så viktig som bestämmelserna angående inträdesprövningarna. När det gäller att förvärva dugande krafter inom ett arbetsområde, är det av vikt i första rummet, att man har rätt att söka dem inom ett så vidsträckt område som möjligt, i andra rummet, att man har medel att uppleta de bästa krafterna därinom.

Alla konstlade skrankor, som avstänga från seminarierna särskilda befolkningsområden, böra därför med största noggrannhet prövas. Efter den nya organisationsplanen är det en mycket stor kontingent av svensk ungdom, som har rätt att söka, och genom att bjuda bättre villkor än förr ha seminarierna lockat till sig en mycket större skara av denna kontingent än förut varit fallet. Därmed följer, att de nya bestämmelserna måste möjliggöra ett urval av de bästa, ett urval, som nu erbjuder betydligt större svårigheter än förr, därför att skillnaden i kvalitet mellan de olika sökandena är mycket större än förr. Avståndet mellan de kunnigaste och okunnigaste är större än förr, men framför allt är det svårare än förr att finna de verkliga begåvningarna, så att dessa icke tillbakasettas för de ytliga, som genom ett mycket begränsat men för en examen skickligt avpassat och väl inpluggat kunskapsmaterial lysa på examensdagarna, men när arbetet på allvar börjar, märka, att de kommit på orätt plats.

Ideellt sett bör området, inom vilket urvalet skall ske, vara så stort som möjligt, men urvalet göras med en stor skärpa, d. v. s. var och en som har lust för lärarkallet bör ha rätt att söka, men kvalitetsfordringarna vara så skarpa, att genom dem det behövlige antalet uttages bland de bästa och inga undermåliga slippa in.

Därvidlag har det hittills varit klen beställt. Antalet examensdagar har varit mekaniskt begränsat till fyra i stället för att ställas i relation till antalet sökande, som skall provas. Vid de seminarier, som räknat det största antalet sökande, har denna tid varit alldeles för kort för varje särskild lärare, helst då de provandes antal varit begränsat till rektor och fyra adjunkter, varvid en och samma person både får svara för en muntlig prövning och en skriftlig, som i matematik, eller två skriftliga, som i modersmålet, eller ock svara för två eller flera ämnen, t. ex. historia och geografi, matematik och naturlära, geografi och naturkunighet. Många sådana kombinationer äro ju mycket lämpliga, t. ex. de här anförda. Andra återigen äro ganska vanskliga, t. ex. kristendom och naturlära, men de torde icke ha förekommit på flera år.

Vid de seminarier, som räknat det största antalet sökande, har under de gångna åren följaktligen icke tillräcklig tid beretts de examinerande lärarna för den noggranna undersökning av prestanda och den samvetsgranna jämförelse mellan dem, som varje lärare anser som absolut nödvändig med hänsyn såväl till de sökande som till lärarekåren samt seminarierna och folkskolan. Något av det tyngsta och svåraste, som mött en seminarielärare i hans kall, har just varit jäktet och brådskan vid inträdesprövningarna, som tvingat fram en inskränkning av den lugna och sakliga prövningen, så mycket mer farlig, som ett förlöande av känslan inför detta lätt kan ha med sig, att godtycke och personliga intressen och relationer komma att smyga sig in i hans åskådning, men ett försvagande, medvetet eller omedvetet, av saklighet och objektivitet i bedömandet av var och en bereder

lätt inträde åt element, som icke kunna och mången gång icke vilja underkasta sig seminariernas höga fordringar på kraftigt arbete och hög sedlig halt.

En ljusning har inträtt i dessa förhållanden genom de nya bestämmelserna. De tillämpades denna vår för första gången i Skara. Examenstiden var utsträckt till sex dagar, men de följde ej i svit, utan avbrötos av en söndag, varigenom en välgörande vila bereddes dagen före den dag, då avgörandet gjordes.

Skriftliga prov anordnades icke blott i modersmålet: rätt-skrivning och uppsatsskrivning, samt matematik, utan även i historia och biologi. Alla dessa prov förlades till de första dagarna, så att på fjärde dagen alla de sökande, som i skrivningarna visat sig särdeles svaga, kunde underrättas därom och slippa vara med om de muntliga prövningarna. Därmed vanns även en minskning i antalet muntligt provade, varigenom längre tid kunde beredas var och en av de återstående, mellan vilka således den egentliga tävlan kom att stå. För att ta vara på den tid, då lärarna voro upptagna av korrigering av skrivningarna, men de sökande gingo lediga, förlades alla prov i övningsämnena till samma dagar som skrivningarna. Den fjärde dagen sammanträdde kollegiet kl. 9, och samma dag kl. 12 började de muntliga prövningarna i kunskapsämnena.

I tanke att det kunde vara av intresse att se några drag av dessa första tillämpningar av det nya systemet har jag samlat och sammanfört en del detaljer från det skriftliga provet i biologi.

De frågor som uppställes av lärarna i biologi i samarbete med rektor voro följande:

- 1) *Vilka däggdjur söka huvudsakligen i havet sin föda?*
- 2) *Varför bygga en del fåglar mycket konstmässiga bon, en del mycket enkla?*
- 3) *Vad är anledningen till namnet leddjur?*
- 4) *Varav består snäckans s. k. fot? Och musslans?*
- 5) *Vilken betydelse ha färgerna inom växtriket?*

- 6) *Ge exempel på sammansatt blomställning!*
 7) *Vilka sädeslag äro mest passande för olika delar av vårt land?*

Svaren skrevos med bläck eller blåpenna och skulle avfattas som ett gott och fullständigt svar på en muntlig fråga. Den anslagna tiden var 1 1/2 timme, inklusive diktandet av frågorna.

Vid granskningen togs ingen hänsyn till stavning och interpunktion, eftersom man ju kunde förutsätta, att resultatet därvidlag skulle vara mycket ojämnt. Somliga förbisågo att fästa uppmärksamheten vid språket och koncentrerade sig på innehållet, vilket kunde förklara, att en del bokstäver voro uteglömda och att upplysningarna ibland kommo så i följd, att man icke givit sig tid att sätta punkt emellan dem. Sådana stavfel som *däggdjur*, *frammåt*, *insikter* i stället för *insekter*, *färjer*, *extrimiteter* böra dock antecknas, ävensom *åtskillda* och *särskillda*. Ett fel mot språkläran, som förekom på ett par håll, var: »*hos de som bygga...*» Som anmärkningsvärt klumpig konstruktion bör följande observeras: *Leddjuren ha huden förhårdnad till ett benskelett och kroppen avdelad i ringar och ledade ben.*»

Svaren voro av mycket skiftande kvalitet. Jag uppdelade dem efter följande schema:

Frågornas nummer	Väl godkända svar	Ofullständiga svar	Underkända svar	Ej svar på frågan	Delvis riktiga svar	Ej besvarade frågor	Antalet svar	Antecknade frågor
1	24	57	2	—	6	—	89	89
2	25	51	4	4	5	—	89	89
3	77	1	3	4	2	2	87	89
4	50	11	9	—	10	9	80	89
5	17	68	1	—	—	3	86	89
6	31	3	22	—	25	8	81	89
7	32	8	—	—	—	2	87	89
S:a	303	199	41	8	48	24	599	623

Som framgår av tabellen besvarades alla frågor så när som på ett fåtal, inalles 24. I allmänhet voro svaren väl avfattade och ganska fullständiga. Av 599 avgivna svar voro 303 väl godkända, alltså 52 %, men graderingen mellan dem var mycket arbetsam. Somliga aspiranter togo sin uppgift mycket lättvindigt och svarvade samman några ord på en halvtimme. Andra togo uppgiften till utgångspunkt för en lång redogörelse för så mycket som kunde pressas in i det givna sammanhanget. Andra återigen — endast åtta svar — sysselsatte sig med ett ämne, som icke hade något sammanhang med den givna uppgiften. Alldeles oriktiga voro emellertid endast 41 svar, alltså bara 7 %. Riktigt goda svar, vari dock insmugit sig ett eller annat särdeles tanklöst eller om rätt stor okunnighet vittnande yttrande, ha sammanförts under rubriken: »*delvis riktiga*». Att en stor del av de sökande antingen togo saken för lätt eller arbetade mycket långsamt eller hade svårt att sammanfatta sitt vetande, visas av att ofullständiga svar förekommo i så stort antal som 199, d. v. s. 33 %. Att alla frågorna lågo inom ramen för de sökandes kunskaper, visas av att endast i 24 fall man uppgivit försöket att besvara frågan — i flera fall berodde detta nog på för stor vidlyfthet med avseende å andra frågor, så att tiden ej räckte till för alla.

I allmänhet lämnades goda skolbokssvar. En fråga, som endast på få håll behandlats i undervisningen, måtte vara fåglarnas böbyggande, ty där förekom en myckenhet funderingar på egen hand. Den största inbördes likheten förefanns hos svaren på frågorna 3 och 7. Svaren på frågan 6 visade, att man icke gjorde någon skillnad på enkel och sammansatt blomställning utan tog som sammansatt vilken som helst som hade ett stort antal blommor, t. ex. klase, kvast, gullvivans flock.

Av den bättre hälften svar voro just inga så särskilt goda, att det är skäl att anteckna dem. Däremot äro många

av den sämre hälften ganska belysande, och jag skall därför anföra en del av dem.

Svar på frågan 1:

Människan och några rovdjur. — Sälar, vadare, krokodiler samt isbjörnar. — *De däggdjur, som söka sin föda i havet äro:* valar, säldjur, hajar och fiskar. — *Flodhästen.* — *De däggdjur som mest vistas vid stränderna av sjöar och floder.* — Isbjörnarna, sälarna, valarna samt en del fåglar söka sin huvudsakliga föda i havet! — *Säldjur, valdjur, fiskar och en del fåglar samt några av rovdjuren t. ex. uttern.* Sälarna, valarna samt isbjörnarna och havsfåglarna.

Svaren på frågan 2 äro av det största intresse. Trevande men mycket goda försök att komma till rätta med problemet utgöra följande svar: *De fåglar, som bygga konstmässiga bon, använda desamma år efter år. De som bygga enkla övergiva sina och bygga nya varje år. — Att en del fåglar bygga så enkla bon beror väl därpå att de lägga så många ägg, så att, även om en del av dessa komma bort, likväl ej släktet utrotas, t. ex. simfåglarna häcka på de stora fågelbergen. Om däremot en fågel lägger få ägg, måste han ju på allt sätt söka skydda dessa. Beror också att fåglarna ha så många fiender.*

Främlingsskap inför problemet betecknas uttryckligen i följande svar: *Flit, ordnings- och skönhetssinne äro förmodligen hos fåglarna — liksom hos människorna — utvecklade i olika grad. — Orden väl, förmodligen och kanske förekomma rätt mycket inom denna grupp.*

Boet som skydd tänka sig många, t. ex. *Orsakerna till att en del fåglar bygga konstmässiga bon kunna vara dels att de ha bättre utvecklat förnuft, så att de förstå konsten att bygga, och dels att de äro bättre skyddade i dessa bon än i de enklare. Varför andra fåglar i motsats till dessa bygga enklare beror därpå, att dessa fåglar på något annat sätt kunna skydda sig för fiender, eller också äro de så upptagna av att kunna skaffa sig föda m. m., att de inte kunna fästa sig vid hurudana bon de bygga. — En del fåglar bygga konstmässiga bon, därför att de äro bättre fredade i dem och även därför att deras ungar*

äro mindre utvecklade och därigenom ej tåla stark luft(!), då däremot andra äro väl utvecklade och kunna tåla det mycket snart. — En del fåglar bygga sina bon så att de skall likna stammen eller bladen på träd och buskar, de göra det därför svårt för människan att upptäcka dem och de få därför bättre vara i fred. Andra bygga mycket enkla bon på grund av, att människorna skola få tag i äggen och använda dem till föda(!). — Hur fåglarna bygga sina bon beror på omgivningen. De bygga det så att det minst skall synas. Synes det mindre, om det är hafsigt och utan ordning byggt göra de det. Fordras det däremot skicklighet för att dölja det äga fåglarna förmåga att bygga därefter (t. ex. skräddarfåglarna). — De fåglar som bygga konstmässiga bon äro ungarna utsatta för större faror än hos de som bygga enklare.

En annan grupp av svar tar sikte på fåglarnas inneboende egenskaper: *En del fåglar äro mycket praktlystna, en del tvärtom. — Orsaken därtill är att de fåglar som äro mera intelligenta bygga konstmässiga bon, de andra däremot bygga enkla. — En del fåglars konst- och skönhetssinne är mera utvecklat under det att andra stå på en låg ståndpunkt. — Därför att hos de som bygga konstmässiga bon är konstfärdigheten mera utbildad än hos de andra. — Somliga fåglar äro mera vakna och livligare och bygga därför konstnärliga bon, t. ex. svalan, i motsats mot en del trögare som bygga mera enkla bon. — Att en del fåglar bygga så konstmässiga bon beror dels på deras smak, ty de liksom människan ha sådan, och så kan det också bero därpå att de för att skydda sig och sina ungar försöka att få dem så konstnärliga som möjligt. — Våra stannfåglar är det i synnerhet som bygga dessa konstmässiga bon. De enkla bona byggas däremot av dem som hälsa på oss under sommaren — De som bygga konstmässiga bon äro mycket mer begåvade än de som bygga enkla. De kunna även vara mer högmodiga(!). — Det beror också på fåglarnas mer eller mindre utpräglade sinne för hemtrevnad.*

Exempel på felaktiga svar på frågan 3: *Dessa djur ha så korta och svaga ben i förhållande till den övriga kroppen att de*

ej orka uppbära denna utan släpa den utesfter marken. — Namnet leddjur kommer därav att leddjuren ha ingen ryggrad utan i stället en mängd leder. — Deras kropp är hopdragen i flera avdelningar. — Leddjuren hava sitt namn därav att de hava många leder på kroppen.

Exempel på felaktiga svar på frågan 4: Snäckans och musslans fot består av en del hakar av huden som de använda när de flytta sig från det ena stället till det andra. — Snäckans fot består av en köttig massa, musslans fot består av en köttig massa och buskartade gylar vilka bestå av en vätska som musslan utpressar ur kroppen. — Snäckans fot består av smådelar som fäst sig vid djuret och förkalkats. Musslans fot består av en hudflik, varmed djuret kan haka sig fast. — Snäckans och musslans fot består av ett kalkartat ämne som avsondras ur deras kropp. Musslan behöver ingen fot. Hon ligger snällt stilla i sitt skal.

Svaren på frågan 5 visa, att pollineringen genom insekter behandlas överallt inom undervisningen, men några mera originella böra kanske anföras: Hos de växter som befruktningen sker genom insekter finnas vackra lysande färger för att locka insekterna till sig. — Färgen inom växtriket har mycken betydelse därigenom att insekterna icke skulle se blommorna om de vore färglösa och således skulle frömjöl ej överföras från den ena blomman till den andra ty det är genom dem som allt det sker förutom de som det föres omkring av vinden. — ... de livliga och vackra färgerna inom växtriket göra också livet ljusst och glatt för människorna. Om blommorna icke vore så vackert färgade som de äro skulle man inte tycka så mycket om dem som man gör. — ... Nog älska vi människor förr en växt som har en fin vacker färg än en med en ful sådan. Således genom färgen blir växten mer eller mindre älskad. Men Skaparen har även tänkt på människans bästa. Varför är nämligen allt i naturen grönt? Jo, därför att den gröna färgen är mera behaglig för våra ögon än t. ex. den röda. — Färgerna inom växtriket gör att naturen blir vacker och omväxlande ... — Så ha färgerna stor betydelse för oss. Dels för att de till-

tala vårt skönhetssinne och dels för att de kunna användas att färga med. — ... Växtens vackra färger locka oss människor att odla den i våra trädgårdar. Skogar och fält få genom växternas färger ett lummigt och vackert utseende.

Av svaren på frågan 6 har jag icke antecknat ett enda och på frågan 7 endast följande: I de norra delarna av vårt land är kornet det mest härjande sädeslaget.

Ett försök med geometriundervisningen enligt arbetsprincipen.

Av ERIK CASTEGREN.

Även den lärare, som icke ställer sig vidare förstående gent emot den s. k. arbetsskolan, torde medgiva, att vid undervisningen i geometri å barndomsstadiet satsen »lära genom att göra» bör följas. Nya upplagor av läroböcker i ämnet visa, att en dylik uppfattning allt mera vinner terräng. Ofta nog torde man emellertid nöja sig med att låta barnen utföra en del geometriska konstruktioner samt några mätningar inne i lärorummet.

I syfte att vinna erfarenhet om dels huru mycket som på ett läsår kan medhinnas, och dels om vad barnen kunna vinna i fråga om kunskaper, genom att arbetet anordnas efter arbetsprincipen, har undertecknad läsåret 1913—1914 på uppmaning av folkskoleinspektören dr L. Levander och till en del efter hans anvisning undervisat i geometri enligt denna princip.

I skolan (Tumba bruks folkskola) begagnas Bergs lärobok 2:o. Utom denna har varje barn ett räknehäfte, ritpapper (utskottspapper från bruket), blyerts, en enkel passare, linjal med centimeter- och millimetermätt samt en gradskiva av papp. De senare höra till skolans materialsamling.

Samtidigt med behandlingen av stoffet ha barnen fått rita linjer, vinklar, ytor och kroppars ytnät. Bergs lärobok i linearritning lämnar goda uppslag för denna ritning. Vid

behandlingen av ytor ha barnen fått klippa ut dessa i rött glanspapper, sedan uppkonstruerandet av dem skett å papperets vita sida. Sax har medförts från hemmet till lektionerna. Dessa ytmönster ha sedan uppklistrats med gummi i ett häfte, hopsytt av två blad mörkgrönt ritpapper (från Magn. Bergvall å 1 kr. pr 100 st.). Uppklistrandet har skett för att arbetena lättare skulle kunna förvaras, varjämte vunnits den fördelen att barnen lätt kunnat få en översikt över olika ytor och lätt kunnat jämföra dem med varandra. Rött och grönt papper har valts, för att genom färgernas kontrastverkan ytornas former ännu bättre skulle framträda. För några ytmönster har även ljusgrönt glanspapper begagnats. Så ha t. ex. tvenne regelbundna sexhörningar förfärdigats, en röd och en grön. Dessa ha delats i sina grundtrianglar, och vid uppklistringen ha tre av varje färg, varannan röd, varannan grön, medtagits. Cirkelns sektor och segment framträda tydligare, om dessa göras av grönt papper och cirkeln av rött o. s. v. Vid behandlingen av längd- och ytmåtten ha dylika av de mindre förfärdigats.

Till utförandet av modeller utav kroppar begagnades vanligt ritpapper till några, överblivna papp-plattor efter ritblock till andra. Ritning av dessas ytmönster skedde å lärorummet, men utförandet har skett i hemmet, sedan anvisningar lämnats om vikning och hopklistring (eller också hopsättning med slejfer). En »hemläxa», bestående av uppgiften att förfärdiga exempelvis ett tresidigt prisma 8 cm. högt, vars bas är en liksidig triangel med 5 cm:s sida, samt att beräkna ytinnehållet och rymden ha barnen med glädje »lärt» sig. Vid sedermera å lärorummet givna räkneuppgifter har det visat sig, att dessa med lätthet lösas utan preparation. Några av hemuppgifterna under läsårets senare del ha varit frivilliga men blivit lösta av de flesta barnen.

Mätning och beräkning av skolsalen och dess delar, lådor, cylindrar, gångar och rabatter i skolträdgården samt

uppmätning av ar och hektar å ett åkerfält ha också förekommit.

Försöksårets erfarenhet har styrkt mig i min uppfattning, att barnens intresse för ämnet stegras, när de själva få göra mätningar och utföra modeller, varjämte jag tyckt mig finna, att kunskapen i ämnet blir klarare och fastare. Alldeles på köpet vinna barnen en viss händighet, även den av betydelse. Om också läraren då och då får litet mera omtanke och arbete, så underlättas detta senare å andra sidan, då det gäller inlärandet av kursen i dess helhet. För min del tvekar jag icke att förorda, att undervisningen i geometri i folkskolan anordnas efter receptet »rita, utföra, räkna».

Ålems pedagogi.

Några blad ur dess 250-åriga historia

av

Gideon Sandahl.

I. Allmän historik.

(Forts.)

I början av år 1857 blev det ånyo oro i lägret. Enligt protokoll vid skolstyrelsens sammanträde den 13/1 1857 anfördes nämligen klagomål rörande undervisningen i skytteanska skolan. Dessa innehöllo, att barnen i densamma »icke hemta den nytta af läsningen, som man skulle vänta, att Läraren Pastor Rundqvist ofta förändrar method och läroböcker m. m.» Till följd härav sökte styrelsen förmå Rundqvist att vid undervisningen antaga ett kompetent biträde, »hvarigenom lif och ordning kunde uppkomma». Rundqvist vägrade emellertid alldeles bestämt att gå in härpå. Såsom skäl till sin vägran betonade han, »att icke något vid undervisningen kunde honom till last läggas, att han ville, så länge hälsa och krafter sådant tilläte, ensam bestrida läsningen i skolan till nytta och bättnad för Socknens barn, — — — samt att orsaken, hvarföre så få barn bevista Skolan, endast borde tillskrifvas Rudensköldska methoden». Resultatet av sammanträdet blev det beslutet, »att Församlingen skulle till Sockenstämma sammankallas och på den samma höras om orsakerna, hvarföre föräldrar och målsmän icke skicka sina barn och myndlingar till den Schytteanska Skolan, hvarefter de åtgärder skulle vidtagas, som för en ordnad undervisning kunna anses nödige».

14—140480. Tidskr. för folkundervisning 1914.

Den sålunda beslutna extra sockenstämman hölls den 15/2 1857. På densamma erkände man, att skolan föga besöktes, men anförde såsom skäl härtill, att barnen ingenting lärde, som kunde anses rimligen motsvara den tid, som de uppförde på sin skolgång, samt att skolan visat en oförneklig tendens till förfall. Och då detta enligt allmänna meningen vore lärarens fel, borde denne »ovillkorligen antaga en medhjälpare, som är skicklig och med tillräckliga kunskaper försedd, för att sköta Skolan till Församlingens bästa». Dessutom påyrkades, att i den fasta skolan samma lärometod skulle användas, som vore i den ambulatoriska införd.

Över detta sockenstämmans beslut anförde Rundqvist besvär den 21/3 1857. Däri förnekar han allt, som lagts honom till last. Enligt hans mening berodde oegentligheterna i skolan på den Rudenschöldska metodens införande i densamma, vilket ägt rum höstterminen 1855, efter det greve R. besökt Ålem i syfte att göra sin »mycket lofordade method» känd och få den även därstädes införd. — Beträffande kravet på »duglige och med tillräcklige kunskaper försedde Medhjälpare» hänvisar han därpå, att han haft sådana »iffrån och med Terminens början i Februari månad 1853 till den 13 Maji 1856». Vad åter angår det i sockenstämmans protokoll uttalade påståendet, att Rundqvist ej förmådde sköta skolan, som sig borde, försvarar han sig däremot genom att framhålla sin förmedelst teologiska examina vunna och genom praktiskt undervisningsprov ådaga-lagda lärarkompetens. Dessutom betonar han, att han ägde god hälsa och tillräckliga krafter att nöjaktigt sköta sin tjänst. — Sedan han så erinrat om att det med hänsyn till undervisningsmetod i skytteanska skolan var »alldeles lika med hvad det slutligen öfvergick till och var den 12 Maji 1856», anhallar han till sist, att domkapitlet måtte upphäva skolstyrelsens och församlingens åläggande för honom att anskaffa och hålla sig med kompetent biträde.

Över dessa Rundqvists besvär avgav den 30/4 1857 Ålems

dåvarande kyrkoherde, prosten d:r Johan Wittbom, av domkapitlet infordrat yrkande. Såsom skäl till det missnöje med skolan, som han redan från sin ankomst till Ålem funnit vara för handen, framhåller han, »att Rundqvist — — — ofta var sjuklig och under detta tillstånd ofta förändrade den undervisningsplan, som borde vidhållas, att han repeterade, hvad som flere gånger blifvit sagdt, — — —, att hans förklaring af Christendomens sanningar icke kunde fattas af de yngre, — — — att de Gymnastiska öfningar, hvilka i Folkskolan på Landet både böra och kunna förekomma, icke fingo anställas, då de af honom ansågos onyttige och skadlige, samt sluteligen, att Rundqvist med ovilja emottog den rättelse, som af andra lemnades». Det biträde, han i församlingens kontor haft, hade visserligen varit skolan till gagn men blev av kort varaktighet. Skolstyrelsen hade då skaffat Rundqvist en annan dugande medhjälpare. Men det dröjde icke länge, förrän Rundqvist ånyo började »efter sin method — — — ensam styra och ordna». Detta hade till följd, att hans medhjälpare avgick. Skolstyrelsen fann därför nödigt att ånyo anställa en person, som »på egen hand — — — skulle bestrida undervisningen i de ämnen, hvilka anvisades», och beslöt att avlöna honom, »om Rundqvist ville lemna honom föda». Häremot opponerade Rundqvist emellertid kraftigt under förklaring, att han ägde »både hälsa och krafter att utan biträde förrätta sin tjänst». Sedan styrelsen i följd härav skaffat sig kännedom om resultatet av Rundqvists arbete i skolan och funnit detta underhålligt, sökte den ännu en gång förmå honom att antaga en medlärare, »men Styrelsen bemöttes af Rundqvist med ovilja och bitterhet». Denna hans omedgörlighet resulterade i det beslut, som skolstyrelsens protokoll av den 13/1 1857 innehåller. Rundqvists förklaring av orsaken till skolbar-nens fåtalighet kunde Wittbom ej godkänna. Enligt prostens uppfattning ägde Rundqvist visserligen »ganska goda insigter i de ämnen, som i en Folk-Skola böra föredragas», och styrelsen hade »icke något skäl att klandra honom för

försumlighet», men han vore oduglig som lärare, och därför anhölle Wittbom, »att, oaktadt Rundqvists nekande, Skolstyrelsen måtte få förordna en skicklig person» att biträda Rundqvist för den lön, som domkapitlet kunde finna för gott att bestämma. Som så ofta fallet är, stod alltså även här part mot part, vardera obevekligt hållande på *sin* åsikt såsom den enda rätta. Och vi må ej förundra oss däröver. Ty klart är, att skolstyrelsen och dess ordförande sin plikt likmätigt måste se denna fråga helt och hållet ur synpunkten av *läroanstaltens* bästa. Men lika klart är, att Rundqvist ansåg sig böra huvudsakligen tänka på *sin* och sin *familjs* ekonomiska välfärd. Nekas kan emellertid ej, att Rundqvist av allt att döma *överskattade* sin förmåga ungefärisamma grad, som hans motpart *underskattade* densamma. Utan tvivel har man alltså även här ett bevis på sanningen av det bekanta ordspråket: »Det är ej *ens* fel, om två träta.» Något utlåtande från domkapitlet med anledning av prostens Wittboms klagomål har jag, underligt nog, ej i dess brevbok för 1857 påträffat. Vikarie torde Rundqvist dock haft under sitt återstående liv. Den 4/12 1871 gick han ur tiden.

Denna omständighet hade till följd, att en för den skytteanska skolans framtid betydelsefull fråga bragtes på tal. Dittills hade nämligen domkapitlet utnämnt lärare vid skolan. Men enligt vad skolrådets protokoll för den 17/12 1871 upplyser, hade vid ifrågasvarande tidpunkt »önskan blifvit uttalad, att församlingen måtte komma i åtnjutande af rättighet att tillsätta lärare» vid bemälda skola. På grund härav säger sig skolrådet vilja föreslå, »att kyrkostämman hos Högvärldiga domkapitlet anhåller: dels att erhålla upplysning om de föreskrifter, som berättiga domkapitlet att utnämna lärare, dels att domkapitlet ville till församlingen öfverlemna denna rättighet.» Emot detta beslut reserverade sig visserligen Ålems dåvarande kyrkoherde, d:r Johan Rydén, som höll före, »att församlingen borde uppskjuta frågan om lärares till-

sättning, till dess upplyst blifvit, på hvad grund domkapitlet denna rättighet innehar». Men utan att akta på nämnda reservation beslöt Ålems kyrkostämma den 27/12 s. å. att genom sin ordförande göra den hemställan till domkapitlet, som skolrådet föreslagit. Så skedde visserligen ock, men det resultat, församlingen åsyftade, vanns därmed ej. Den enda verkan, kyrkostämmans inlaga synes hava medfört, var nämligen den, att domkapitlet ombesörjde undervisningens uppehållande tills vidare genom vikarie. Därmed hade den egentliga frågan dock ej kommit sin slutgiltiga lösning närmare, men det var en sådan, ålemsborna ville framdriva. I detta syfte ingingo de till K. M:t med en skrivelse, som efter en historik över skolans föregående öden utmynnade i en underdånig anhållan, att med hänsyn till »tidsförhållandena, som lemnat åt kommunerna närmaste tillsyn och ansvarighet för skolväsendet inom var sitt område, äfvensom för ernående af den enhet i anordning och ledning af skolundervisningen inom församlingen, som derigenom kunde vinnas, skolläraretjänsten vid ifrågasvarande skola likasom vid öfriga folkskolor i riket och inom socknen måtte få af församlingen tillsättas.» Men då denna skrivelse i vederbörlig ordning remitterades till Kalmar domkapitel, fick den ett kraftigt mothugg. Ty visserligen hade församlingen inför K. M:t betygat, att den »icke kände någon i Skytteanska skolans stiftelsehandlingar eller i lag grundad rätt för Consistorium att — — — tillsätta lärarebefattningen», men detta imponerade icke alls på domkapitlet, utan det vindicerade med all makt sin rättighet att framgent såsom dittills vara utnämmande myndighet. Dess resonemang därvid är följande. Enär i äldre tider — dvs. under åren 1654—1803 (se ovan!) — lärarna vid Ålems pedagogi varit präster och på samma gång komministrar i församlingen, så framginge därav, »att deras tillsättning hufvudsakligen måst bero af stiftsstyrelsen». Då man vidare av donationshandlingarna kunde sluta sig till att de hemman, som vore pedagogen såsom boställe till-

erkända, blivit av K. M:t åt skolan överlätna och läraren dessutom uppbure anslag av allmänna medel, så vore den åsyftade skolan att betrakta såsom »en af staten underhållen pedagogi». Men därmed följde då jämväl, att utnämning av lärare vid densamma skulle såsom vid andra pedagogier tillkomma vederbörande domkapitel. Skulle åter den uppfattningen, att avlöningshemmanen egentligen vore kronans jord, kunna bevisas vara oriktig, så kvarstode likväl tvenne fakta såsom oemotsägliga, nämligen dels det, att läraren åtnjöte statsanslag, dels ock det, att befattningen under en lång tid blivit av Kalmar domkapitel tillsatt. Härtill komme, att, om tillsättningsrätten överlämnades åt församlingen, man ej hade någon garanti för att en dylik ändring av det bestående skulle bliva skolan till fördel. Snarare hade man skäl att frukta motsatsen, enär ju församlingen ägde mindre kompetens än domkapitlet att »bedöma de sökandes lämplighet för platsen». I ett avseende ville domkapitlet emellertid vara med om en förändring. Dittills hade nämligen skolans lärare uteslutande varit präster. Detta vore dock enligt domkapitlets mening icke längre nödvändigt, utan till pedagogbefattningen borde jämväl andra, »som erhållit Akademisk bildning», kunna förklaras berättigade och efter avlagt godkänt undervisningsprov utnämnas. För övrigt befarade domkapitlet, att om pedagogien i Ålem neddroges till »en vanlig folkskola», församlingen inom kort skulle mista det företråde i fråga om allmän bildning, som stiftaren av skolan velat skänka församlingen, och som den dittills ansetts äga. Slutligen förklarade sig domkapitlet anse, att Ålems församling varken behövde eller borde för ordnandet av sitt skolväsende i övrigt lägga beslag på tillgångar, som uttryckligen givits till den skytteanska skolans underhåll. På grund av nu refererade sakförhållanden ansåg sig kapitlet ej kunna tillstyrka nådigt bifall till församlingens begäran. Däremot gjorde det sig till tolk för den ovan berörda uppfattningen, att även väl meriterade lekman borde tillerkännas rätt att söka och innehava lärar-

befattningen i fråga. Med anledning av detta domkapitlets utlåtande resolverade K. M:t ock i brev av den 28/6 1872, att K. M:t med avslag på församlingens ansökan funnit gott gilla den av domkapitlet gjorda hemställan, och att lärartjänsten vid skytteanska skolan, som alltsedan Rundqvists död stått obesatt, skulle i vederbörlig ordning kungöras till ansökan ledig. Ålems församling vann alltså icke denna gång sitt mål. I det avseendet är emellertid nämnda kungabrev av betydelse, att alla, »som ägde akademisk bildning», därigenom erhöilo rätt att söka och innehava beställningen såsom ordinarie lärare vid Ålems pedagogi, även om de icke voro präster. Omständigheterna fogade det likväl så, att den till pedagog först utnämnde var präst. Han kom dock aldrig att i denna befattning tjänstgöra, enär han före tillträdet begärde avsked. Den, som efter honom utnämndes till pedagog i Ålem, var däremot lekman. Denne man, vars namn var August Joakim Dahlberg (se nedan!), blev emellertid icke blott den förste utan ock den ende icke prästvigde läraren vid skytteanska skolan i dess ursprungliga gestaltning. För orsaken härtill skall jag längre fram i korthet redogöra. Dessförinnan må uppmärksamheten i någon mån riktas på skolans inre förhållanden under det skede, som nu är i fråga.

(Forts.)

Litteratur.

Stockholms folkskolors organisation och förvaltning åren 1842—1861. *Studier i den svenska folkskolans historia* av Karl Linge. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag. Pris 2 kr. 75 öre.

I de arbeten, som utkommit och behandla den svenska folkskolans historia, har framställningen åtminstone mestadels rört sig om folkundervisningens allmänna utveckling i landet utan att göra dess utveckling å en viss punkt till sitt speciella föremål och därtill huvudsakligen fäst sig vid förhållandena å landsbygden. De i städerna skilde sig ej heller på ett märkligare sätt från dem i landets övriga delar. Det dröjde dock ej länge efter tillkomsten av vår första folkskolestadga, innan uti rikets största städer, som omfattade flera kyrkoförsamlingar, olägenheten av brist på gemensamt folkskoleväsen framträdde och önsknings om särskilda anordningar yppade sig. Också medgav Kungl. Majestät genom brev av den 8 april 1851, att Malmö stad finge i avseende på folkundervisningen utgöra ett enda skolområde med ett för staden gemensamt skolråd, och stadfästade genom resolution den 11 december 1857 ett av Göteborgs invånare vid allmän rådstuga antaget och av dess magistrat framlämnat förslag till förändrat ordnande av folkskoleväsendet därstädes, efter vilket förslag stadens folkskoleväsende skulle skötas såsom en detta samhälles gemensamma angelägenhet, oberoende av den kyrkliga församlingsindelningen.

De förhållanden, som i dessa städer hade påkallat en dylik

sammanslutning, voro naturligtvis för handen i ännu påtagligare grad uti det i församlingshänseende långt mera månghövadade Stockholm. Behovet av en omgestaltning av dess folkskoleorganisation var ock insett lika klart av därvarande framstegsmän å folkskolans område som av dem, vilka i de bägge andra omnämnda städerna arbetat för enhetlighet i folkskoleorganisationen. I Stockholm hindrade dock en del motiga omständigheter reformvännerna att lika snart nå fram till målet, som det lyckats dem i Malmö och Göteborg att vinna önskad ändring. Huru dock omsider huvudstaden förvärvade en särskild författning för sitt folkskoleväsen, förmäles i K. Linges här berörda skrift. Såsom en bakgrund för sin framställning har författaren trots sig böra förutskicka en orienterande översikt av det svenska folkskoleväsendets utveckling i allmänhet och särskilt av det i Stockholm intill tiden för vår första folkskolestadgas tillkomst.

I den historiska överblicken av folkundervisningen i landet under äldre tid giver författaren med allt skäl sitt erkännande åt de förtjänster därom, som tillkomma L. Paulinus i Strängnäs och Uppsala och J. Rudbeckius i Västerås, men fog hade ock funnits för att erinra om dem, som måste tillerkännas Linköpingsbiskopen J. Botvidi. Denne deras samtida var fylld av samma nit som dessa att främja den andliga odlingen. Vid sina visitationer i församlingarna nöjde han sig icke med att ivra för en förbättrad kristendomskunskap utan påyrkade, att de måtte förse sig med klockare, som vore i stånd att lära socknens barn ej blott att läsa innantill utan ock att skriva och sjunga. Som hans grundsatser i detta hänseende följdes av hans efterträdare på biskopsstolen J. Petri och Prytz, är antagligt, att resultaten av deras strävanden icke voro just torftigare än de, som de bägge förutnämnda stiftscheferna uppnått inom sina stift.

Väl har författaren i viss mån rätt, när han antager, att de skolor, vilka under biskop Laurelius' tid existerade i Västerås stift, »till stor del fått göra tjänst åt de gossar, som skulle fortsätta sina studier i stiftsskolorna», men härvid är

dock att anmärka, att meningen med de förra icke var, att de skulle tjäna som preparandanstalter åt de senare. Vad deras ändamål var, framgår av stiftskonstitutionerna från 1648. I dessa bestämdes, att barnskolor skulle upprättas vid klockaregårdarna, på det ungdomen dess bättre framsteg göra kan och prästerskapet med information bliva lisat.

Den framställning, som författaren giver av folkskoleväsendet i Stockholm under de återstående åren av det decennium, under vilket vår första folkskolestadga såg dagen, giver vid handen, att dess utveckling gick synnerligen trögt, vilket kan tyckas vara överraskande, då staden väl må anses som landets främsta kulturcentrum. Denna folkskolestadga fastställde en period av fem år, inom vilken rikets församlingar efter dess grunder skulle ordna sitt folkskoleväsen, och man hade väl kunnat vänta, att huvudstaden skulle hunnit bringa sitt i tillbörligt skick, innan nämnda frist utlöpte, men församlingarna voro senfärdiga. Författaren påpekar, att ingen av dessa hade 1846 »tagit något initiativ till folkskoleväsendets ordnande efter föreskrift i K. S. F.» (d. v. s. Kungl. Majestäts nådiga stadga om folkundervisningen i riket den 18 juni 1842), och att år 1847 »folkskolor ännu icke organiserats i alla församlingar i Stockholm». Flera voro de omständigheter, som hållit utvecklingen tillbaka. Författaren erinrar om, att ännu 1852 endast omkring hälften av stadens barn mellan 7—14 år var inskriven i skolor, och att endast vid pass 40 procent dagligen mottog skolundervisning; att således mer än hälften av barnantalet saknade undervisning i offentliga eller enskilda skolor. Som folkskolestadgan tillerkände varje församling i viss mån rätt att självständigt ordna sitt folkskoleväsen, kom dess utveckling att gå isär, vilket naturligtvis medförde åtskilliga olägenheter, ej minst vid lärjungarnas flyttning ur en församling till en annan i staden. Ett annat missförhållande låg däri, att någon central myndighet för ledning av det hela saknades. Flera myndigheter sutto till doms över folkskolornas angelägenheter. Ej nog med att skolstyrelserna och sockenstämmorna inom sina

områden övade bestämningsrätt däröver, stadsnämnden ägde att bestämma om folkskoleavgiftens fördelning. I följd av de anmärkningar, som framställdes av de revisorer, som granskade användningen av de genom folkskoleavgiften inlevererade medlen, och av deras hemställan om ett mera enhetligt och ändamålsenligt ordnande av folkskoleväsendet kom till stånd i november 1853 en kommitté med uppdrag att avgiva ett betänkande, huru detta på ett lämpligare och förmånligare sätt måtte kunna organiseras. Kommitterade uttalade sig för att folkskoleväsendet måtte komma att ombesörjas såsom en gemensam angelägenhet för stadens alla församlingar och för att en inspektör måtte förordnas med uppdrag att i närmaste hand leda det hela efter en fastställd plan. De ville dock åt de särskilda territorialförsamlingarna bevara bestämningsrätt i vissa mera lokala angelägenheter. Betänkandet inlämnades i december 1855 till Kungl. Majestät, inför vilken ärendet först efter lång tidsutdräkt föredrogs i april 1859. Sedan flera myndigheter fått tillfälle att yttra sig över det framställda förslaget, lät Kungl. Majestät tillsätta för ärendets ytterligare behandling en ny kommitté, som omsider avgav ett nytt förslag, vilket dock nära anslöt sig till det förra. Efter prövning av detta lät Kungl. Majestät äntligen den 27 september 1861 utfärda en stadga för att reglera folkskoleundervisningen i Stockholm.

Många år hade således hunnit gå till ända, innan stadens folkskolefråga nådde en tillfredsställande lösning. Författaren framhåller några skäl därtill. Stadens konsistorium hade ställt sig betänksamt inför en tillämnad reform, som avsåg att sekularisera folkskolan och ställa den under en icke ecklesiastisk överstyrelse och en lekmannainspektör. En del av stadsborna ställde sig tveågsen av farhåga för att församlingarnas självbestämningsrätt skulle komma att obehörigt kringskäras, och för att den tillämnade folkskoleinspektörsinstitutionen skulle komma att otillbörligt inblanda sig i församlingarnas folkskolefrågor. Bland de fattigare folklagren i staden saknades intresse för folkskolans angelägenheter, och

från det hållet utgingo inga eggelser till en mera effektiv folkundervisning.

Emellertid visade reformen snart lyckliga verkningar, och icke minst gagneligt var inrättandet av inspektörssysslan, liksom för hela riket den nu ungefär vid samma tid för första gången organiserade statsinspektionen av landets folkskolor och visade sig vara.

När författaren å sid. 115 säger, att »Frågan om en verkställare kontroll över rikets folkskolor kom till stånd ungefär samtidigt som folkundervisningen i Stockholm ordnades genom en särskild stadga», tarvar detta påstående en avsevärd jämkning, enär under 1850-talet frågan därom flera gånger bragtes å bane. Domkapitlet i Härnösand fäste både 1853, 1856 och 1858 Kungl. Majestäts uppmärksamhet på behovet av inspektörer över folkundervisningen. Vid riksdagen 1851 fördes tal därom av A. Ribbing och prostén Wallin. Vid den, som hölls 1853—1854, väcktes i bondeståndet motion om folkskoleinspektörers tillsättande av Per Sahlström och Anders Jonsson, och, innan Kungl. Majestät vid 1859—1860-års riksdag framlade proposition därom, hade frågan om berörda behov dryftats vid riksdagen 1857. Dessutom hade den behandlats i den offentliga diskussionen vid sidan av riksdagarnas förhandlingar.

I den svenska folkskolans historia utgör K. Linges här omförmälda skrift ett intressant kapitel, värt att beaktas av alla, som önska en intimare kännedom om vår folkskolas öden på särskilt viktigare punkter i landet. Det vore helt visst önskvärt, om vår pedagogisk-historiska litteratur rikades med flera arbeten av liknande slag som det, vilket här ovan berörts.

—g.

Urkunder till uppfostrans historia utgivna av Rektor *Sven Lundqvist* och Rektor *N. H. Nyman*. I. *Antiken*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1914. Pris 2 kr. 50 öre.

Man har i våra dagar börjat begagna sig av källskrifter

vid undervisningen i olika slag av historia och så även i pedagogikens historia. Så ha vi utdrag ur källorna i Schorn och Reineckes Pedagogikens historia, och förra året utkom dr Rud. Halls arbete »Källor till uppfostrans historia». Anledningen till att förf. så snart efteråt utgivit en samling urkunder av samma art angiva de vara, dels att arbetet sedan flera år tillbaka varit planlagt, dels att urkundernas innehåll återgives ordagrant i svensk dräkt, sådant det i samma urkunder möter en läsare, således ej som referat i andra eller tredje hand. Åtskilligt har ej heller varit tillgängligt för svenska läsare. Arbetet är mera omfattande anlagt än dr Halls, vilket man kan finna därav, att »Antiken» upptager 189 s. mot 59 i den senare.

Förf., som själva i många år sysselsatt sig med ped. studier, ha även anlitat andra sakkunniga personer och fackmän vid arbetet. Så har prof. Martin P:n Nilsson i Lund författat en inledning om uppfostran och undervisning i antiken och flertalet av de belysande notiserna samt översatt bl. a. inskrifterna. Även prof. Herrlin, lektor av Sillén, lektor Risberg och dr C. Theander ha varit behjälpliga vid arbetet, som sålunda beträffande planläggning och sakkunskap bör vara mycket väl tillgodosett.

Den nationella enhetsskolan i fråga om dess yttre uppbyggande belyst av *Vilhelm Rein*, Jena. Bemyndigad översättning genomsedd av Dr *Gösta Setterberg*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1914. Pris 90 öre.

Prof. Rein är utan fråga en av vår tids främste pedagoger. Han är ock den, som praktiskt framställt och tillämpat de Herbart-Zillerska idéerna.

Nu vill prof. Rein, att de olika skolornas system enl. den bild, han använder, ej skola stå bredvid varandra liksom träden i en trädskola utan bilda ett enda väldigt träd. Grundläggningen skall utgöras av den 6-åriga folkskolan (tyska bottenskolan). Men här förekommer en gruppindelning så till vida, att de, som skola övergå till högre skolor, från 4:de

skolåret erhålla undervisning i engelska eller franska. Med 7:de skolåret begynner lärjungarnas uppdelning sålunda: 1. De, som åtnöja sig med 8-åriga kursen, besöka folkskolans två eller tre högre klasser (mellanskolan) och sedan antingen fortsättningsskola eller lägre fackskola. 2. En annan del besöker den 4-klassiga realskolan och sedan mellan-fackskolan. 3. Den tredje gruppen övergår till de högre 6-klassiga skolorna — högre realläroverk eller gymnasier, varifrån inträde vinnes vid det högre fackskoleväsendet (universitet, tekniska högskolor, akademier, seminarier). Den översiktstabell, som bifogats, tager sig bra ut på papperet, men i verkligheten torde den ej bli så lätt att genomföra. Tanken om en nationell enhetsskola är i och för sig vacker, men mot dess realiserande resa sig både psykologiska, organisatoriska och sociala hinder. Prof. Hammer antyder i sitt förord särskilt ett par svårigheter, beroende dels därpå, att utvecklingen av individernas anlag ibland gäcker alla beräkningar, dels därpå, att ståndscirkulationen uppåt, som botten-skolan så förtjänstfullt främjar, kräver som komplement en cirkulation nedåt, för så vitt samhället ej skall bli översvämmat av ett litterärt proletariat. Vad vårt land beträffar, ha förhållandena gestaltat sig så, att folkskolan faktiskt är bottenskola. Ämnet utgör tyska lärareföreningens diskussionsämne för 1914, och utan tvivel tål ämnet vid diskussion och behöver mogna.

Ebba Heckscher. *Några drag ur den svenska Flickskolans historia*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1914. Pris 3 kr.

Förf., som tycker, att det, under förutsättning av tillräcklig tid, skulle vara en både stor och tacksam uppgift att skriva den svenska flickskolans historia, har under loppet av 8 veckor för årets stora Malmö-utställning utarbetat sin bok. Till följd härav, säger förf., är det troligt, att mycket, som bort vara med, utelämnats. Ej heller ha de inkomna uppgifterna alltid kunnat kontrolleras. Det som förf. åstadkom-

mit är dock ett ganska intressant och jämförelsevis fullständigt arbete. Man får här följa flickskolans utveckling från de gamla pensionerna, som vid början av 1800-talet torde ha funnits i de flesta städer och även här och där på landsbygden, ända till våra dagar. Några av de äldsta flickskolorna nämnas. En sådan var Askersunds flickskola, som stiftades 1813 och ägde bestånd ända till 1906. Program för dess verksamhet angives i »Idéer till en flickskola», som här i sin helhet meddelas.

Utom »de nuvarande skolornas historia» talas även om »upphörda skolor» och lämnas »livsbilder» av mera bemärkta personligheter å den kvinnliga uppfostrans område. I tvenne bilagor gives en översikt av de högre kvinnliga läroanstalternas utveckling och uppräknas läroanstalterna i kronologisk ordning.

En av de gamla pensionerna, som på sin tid hade stor betydelse för västra Sverige, nämligen den i Partille, ha vi ej funnit omnämnd i detta arbete. Till sist blott en liten anmärkning. Varför använda ett så ovanligt ord som »enquête», vilket förekommer på ett par ställen i förordet, då man lika bra torde reda sig med ett tydligare svenskt uttryck för samma sak?

Arbetet har sitt intresse icke blott för dem, som direkt ha att göra med flickskolorna, utan även för andra. Det utgör också ett gott förarbete för dem, som vilja skriva en fullständigare »Svenska flickskolans historia».

Gamla testamentet i anslutning till Bibelkommissionens normalupplaga — av år 1903 —. Reviderad översättning av J. N. Serner, kyrkoherde. Stockholm, Evang. Fosterlandsstiftelsens förlagsexpedition, 1914. Pris 2 kr. 25 öre.

»Syftet med denna översättning är», säger utgivaren, »att med anslutning till nya översättningen söka komma grundtextens bokstav och andemening så nära som det är möjligt vid återgivandet i svenska språkets dräkt».

Vid en jämförelse mellan denna och bibelkommissionens

översättning finner man, att de i huvudsak äro varandra lika. Dock förekomma här och där olikheter. Ett språk, som vi av nära liggande skäl först fäst oss vid, är det omtvistade Silostället 1 Mose bok 49:10, som hos bibelkommissionen lyder: till dess han kommer till Silo, en översättning, som väckt mycken gensaga. Kyrkoherde Serner översätter: »till dess Silo kommer» och bifogar därvid en förklarande not. Oaktat allt som blivit anfört som stöd för bibelkommissionens tolkning av Silo, tro vi dock, att kyrkoh. Serners översättning kommer den riktiga meningen närmare.

Man har med rätta gent emot bibelkommissionens översättning anmärkt, att en myckenhet småord borde bortrensas. Till en del gör sig kyrkoh. Serner skyldig till samma fel, särskilt beträffande ett ord, nämligen *nu*, som man i de historiska och profetiska böckerna finner på nästan varje sida och ofta flera gånger på samma sida. Vi anse överflödigt att hänvisa till några särskilda ställen, ty man kan slå upp nästan var som helst och finna det ordet. Det tonlösa »nu» är som bekant i svenskan ett överflödsord, som isynnerhet nybörjare ha benägenhet att använda.

Översättningen synes oss vara omsorgsfullt utarbetad, och trycket är mycket tydligt. Vi motse med intresse översättningen av nya testamentet, då meningarna rörande bibelkommissionens översättning därav varit mest delade.

Erik Stave. *Handledning för undervisare i Gamla testamentet*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1914. Pris 5 kr. 75 öre.

Ifrågavarande »Handledning» framställer, enl. förf., »vad som f. n. från en moderat ståndpunkt måste betraktas som de enklaste och mest påtagliga resultaten av den nyare bibelforskningen rörande den gammaltestamentliga isagogiken samt Israels politiska och religiösa utveckling». Den åsyftar att lämna »en jämförelsevis utförlig redogörelse för de stycken av Israels religionsurkunder, där detta folks religiösa tro och etiska åskådning fått sina klassiska uttryck — såsom ur- och patriarkhistoriens viktigaste partier, berättelserna om Elia

och Elisa samt de betydelsefullaste delarna av de stora profeternas tal». Översiktligheten befrämjas därigenom, att *Källorna* i regel äro skilda från den följande framställningen.

Förf. angiver sin ståndpunkt såsom »moderat», och i jämförelse med åtskilliga radikalare bibelkritici måste den betraktas såsom sådan. Men från den äldre kristna åskådningens synpunkt kan man ej tycka annat, än att förf. är rätt långt avancerad i fråga om behandlingen av gamla testamentets heliga skrifter. Så betraktas många av berättelserna eller delar därav såsom legender, och om en inspiration i avgjort kristen mening är knappast tal. Förf. har förutsett dessa invändningar och upptager dem även till bemötande. Så yttrar han i förordet: »Vissa fromma kretsar torde måhända med någon oro se den källkritiska behandling, som de bibliska texterna undergå i denna »Handledning». Men här må man besinna, att vi förmå intet mot sanningen, och att sanningen här såsom överallt verkar befriande. Att få läsa de olika lydande berättelserna — Jahvistens och Prästkodex' — t. ex. om syndaflo den eller de lika bestämt skilda berättelserna om Israels val av sin förste konung befriar från en osann harmonistik och skänker en rikare inblick i de, ofta med varandra kämpande, andliga krafterna i Israels liv. Och ett närmare studium av religionshistoriska paralleller till de bibliska berättelserna är ägnat att låta oss bättre förstå den israel. religionens egendomligheter och enastående höghet; endast genom ett sådant jämf. studium kunna ock de unga rustas att möta ovederhäftiga framställningar i religions- eller kristendomsfientligt syfte.»

I alla händelser — vilken ståndpunkt man än intager — är förf:s utförliga »Handledning» av värde, särskilt för lärare i ämnet. Man bör vara författaren tacksam, att han ägnat så mycken uppmärksamhet åt skildringen av judarnas yttre och inre liv efter den babyloniska fångenskapen jämte dit hörande litteratur, något som ofta alltför knapphändigt behandlas i isagogiska läroböcker.

Opad. En bok för gutter og piger av *pastor Ole Iversen. Luthersk Bokmissions jubileumsutgave. Bergen 1914.*

Vi ha förut varit i tillfälle att nämna några skrifter av Luthersk Bokmission, som arbetar för ett mycket behjärtansvärt syfte, nämligen att utdela korta, lättlästa andaktsböcker, fickbiblar och andra böcker, som kunna tjäna till skriftlig vägledning. I det nu omnämnda häftet vänder sig förf. särskilt till de unga med maning att bedja, att höra och läsa Guds ord samt att i livet visa, att de mottagit Guds ord i hjärtat.

Medlemsavgiften i Luthersk Bokmission är blott 50 öre för vuxna, 10 öre för barn för år. Medlemmar erhålla sällskaps böcker gratis.

Läsebok för folkskolan. *Särskild parallellupplaga* till tionde upplagan. Tredje avdelningen. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1914. Pris bunden 1 kr. 75 öre, (för skolråd m. fl. 1 kr. 20 öre).

Denna del, som huvudsakligen omfattar berättelser och skildringar ur svenska historien, har utarbetats av samma redaktionskommitté som den föregående, nämligen d:r Carl Grimberg, adjunkterna Marie Louise Gagner och Anna Sörensen, överläraren vid Göteborgs folkskolor Per Holmén och läraren därstädes Per Thomée.

Över den nu utkomna avdelningen kunna vi avgiva samma fördelaktiga omdöme som över de två föregående (se h. 3 1912, sid. 156). Av särskilt intresse äro skildringarna i slutet av läseboken: Järnvägarnas betydelse för vårt näringsliv, Emigrationsäventyr (ifrån Kiruna till Brasilien), Är Sverige ett framtidsland? (med grafisk framställning rörande jordbrukets, boskapsskötselns, trävaruexportens och industriens utveckling under de senare årtiondena).

Sveriges officiella statistik. *Folkskolorna år 1911* av Kungl. Ecklesiastik-departementet.

På grund av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 29 sept. 1911

fastställde k. statist. tabellkommissionen vid sammanträde den 2 dec. 1911 vissa bestämmelser med avseende på det officiella statistiska tryckets yttre anordning, bland annat förändring av formatet från kvart till oktav.

Med anledning härav har det ansetts lämpligt att i denna första berättelse med nytt format intaga vissa återblickar över den tidrymd, under vilken årliga berättelser om folkskolorna utgivits, och hava dessa i allmänhet sträckt sig tillbaka till år 1881. Onekligen är det nya formatet mycket bekvämare än det förutvarande. Här meddelas med ledning av 37 tabeller fullständig statistisk redogörelse för *högre folkskolor, folkskolor, mindre folkskolor och småskolor*. Även lämnas uppgifter rörande *abnorma barn*.

Det har sitt stora intresse att se de förändringar i olika avseenden, som skolväsendet undergått under den nämnda perioden 1881—1911.

Axel Lannér. *Ur växtlivet. Läsebok för de unga*. Med 46 avbildningar. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1914. Pris 1 krona.

Här beskrivas mest i form av samtal och berättelser växters olika delar, olika slag av växter m. m. Samtalen för siggå mellan olika växter, som personifieras. På detta sätt meddelas på ett underhållande sätt och utan tröttnande enformighet väsentliga delar av växtlärans innehåll.

Sveriges natur. Svenska Naturskyddsföreningens årsskrift 1914 (5:te årg.). Redaktör och utgivare *Thor Högdahl*. Wahlström & Widstrand i kommission.

»Sveriges Natur» för 1914, som i dagarna utkommit, erbjuder såväl i fråga om text som illustrationer, ett ännu rikhaltigare och intressantare innehåll än de fyra tidigare årgångarna.

Bland de vackra och väl utförda försättsplanschererna lägger man särskilt märke till tre stycken fotografiska bilder från fågellivet på Källskären i Södermanlands skärgård, tagna av

dr *Paul Rosenius*, samt en d:o med spelande orrar av skogvaktare *W. Gustafsson*, Fredriksberg. Övergår man så till textbidragen, finner man först en av årsskriftens redaktör skriven uppsats, vari dels redogöres för det svenska naturskyddsarbetets resultat under senare år, dels formuleras några viktigare programpunkter och önskemål för framtiden. Som illustrationer till uppsatsen ha använts avbildningar av en del imponerande flyttblock i huvudstadens närmaste omgivningar. Härpå följer en utförligare beskrivning över Peljekaise nationalpark, författad av professor *Einar Lönnberg*, som även bidrar med en mindre uppsats rörande en på hans initiativ fridlyst hängök i Östergötland. Båda uppsatserna illustreras av reproduktioner efter författarens egna fotografier. I en längre, rikt illustrerad uppsats, »Naturskydd och hembygdsvård», behandlar byråchefen *Th. Örtenblad* den viktiga frågan om skyddande av naturen kring våra hem, varvid han framlägger många beaktansvärda synpunkter och giver många goda uppslag till naturskyddets popularisering. Naturen inom den till nationalpark för västkusten föreslagna Västerskogen på Särö skildras på ett livfullt och medryckande sätt av skriftställaren *Thor Högdahl* och professor *Rutger Sernander*. Skildringens värde förhöjes genom ett dussin vackra illustrationer, av vilka en återfinnes bland försättsplanschererna. Föreningens korresponderande ledamot geheimerådet professor *H. Conwentz* i Berlin bidrar med en för oss svenskar särdeles lärorik uppsats om naturskyddsarbetet i Tyskland; doktor *Carl Forsstrand* ristar en vacker minnesruna över den bortgångne forskaren och naturvännen, konservator *Gustaf Kolt-hoff*; doktor *Torsten Lagerberg* offentliggör några charmanta fotografier av fjällblommor, åtföljda av beskrivande text; doktor *Hjalmar Östergren*, Fiskebäckskil, skriver en intressant, rikt illustrerad uppsats om Bohuslänska naturskyddsfrågor; fröken *Anna Lindhagen* lämnar i ord och bild en koncentrerad redogörelse för frågan om byggnadssättet på landet i förhållande till naturskyddet, och lektor *Nils Sylvén* meddelar i en längre uppsats sina iakttagelser rörande den

s. k. ruderafloran inom Abisko nationalpark. Vidare märkas intressanta och väl skrivna uppsatser av handlanden *Albert Gräslund*, Nyköping, om fågellivet på Källskären, illustrerad medelst de förutnämnda fågelfotografierna av *Paul Rosenius* jämte några andra bilder, av skriftställaren *Sigurd Hallberg* om Kullabergsfrågans utveckling (med en karta och fem illustrationer, därav en försättsplansch), av statsgeologen dr *Henr. Munthe* om »Gullstainen», ett fridlyst flyttblock på Gottland, samt av professor *Henr. Hesselman* om det nyligen utkomna arbetet »Stockholmstraktens växter». Av särskilt intresse är även en av årsskriftens redaktör utarbetad »naturskyddskarta» över Sverige, upptagande alla hittills naturskyddade områden och föremål, samt några prov på naturskyddspoesi, utgörande en efterskörd från Naturskyddsföreningens verspristävlan.

Avdelningen »Meddelanden och notiser», som år ifrån år blir allt mera omfattande och intresseväckande, innehåller denna gång ej mindre än 52 smärre uppsatser och notiser med 27 illustrationer. Bland dessa sistnämnda förtjäna i främsta rummet framhållas det av ingenjör *Anders Rydin*, Stockholm, tagna fotografiet av en levande bardval, skogvaktare *W. Gustafssons* knappast mindre märkliga bilder av älgar samt spelande orrar och tjädrar samt A.-B. Sveafilms kinematografiska upptagningar av svanar vid Ekolsund. Även på denna avdelning förekommer en hel del intressanta originaluppsatser, såsom exempelvis »*Orchis palustris* på Gottland» av fil. kand. *L. G. Romell*, »Telegraf-, telefon- och stängseltrådar — en stor fara för fågellivet» av arkitekten *Wilh. Klemming*, »Ett exemplar av trädformig benved» av prof. *Henr. Hesselman*, »Skydd åt havsörnen» av *Thor Högdahl* o. s. v. Under avdelningen »Litteratur» finner man bl. a. en av amanuensen *Fr. E. Ahlander* sammanställd svensk naturskyddsbibliografi för 1913.

Årsskriften utdelas gratis till föreningens medlemmar och betingar i bokhandeln ett pris av 3 kr. För naturskyddssaken intresserade kunna anmäla sig som medlemmar under

adress: Svenska Naturskyddsföreningen, *Stockholm 14*. Årsavgiften är endast 2 kr., ständig ledamotsavgift 50 kr.

P. A. Norstedt & Söner, Förlagskatalog Nr 4 1911—1913.

Om denna katalog gäller samma omdöme, som vi uttalat rörande firmans föregående kataloger, nämligen att den är mycket praktiskt uppställd. I synnerhet är det bifogade registret till god hjälp för dem, som vilja ha reda på något arbete eller någon artikel i de på firmans förlag utgivna tidsskrifterna.

Läsning för svenska folket, Häft. 2 1914. Pris 30 öre.

Jönköpings folkskolor. Berättelse för år 1913 med åtskilliga uppgifter jämväl rörande vårterminen 1914 av *Stadens folkskoleinspektör*.

Innehåller fullständig redogörelse för stadens skolor, för skollovskolonierna och feriebarnsverksamheten och därjämte rese- och studieberättelser. »Pappslöjd i Norra skolan», »Skolköket i Östra skolan» och »Gossskolonien i Björkelund» belysas genom illustrationer.

Berättelse om folkskoleväsendet i Linköping under år 1913 utgiven av *Alfr. Fridén*, stadens folkskoleinspektör. XIV:e årgången.

Utom fullständig redogörelse för vad som direkt rör folkskolan meddelas här socialpedagogiska anordningar för ungdomens bästa, såsom hygien, skollovskolonier, bispisning och beklädnad, livränteböcker och skolsparkassar, barn gudstjänster m. m. I bilagorna äro några reseberättelser införda.

25 Fosterlandssånger för unison kör utgivna av *Olof Holmberg*, musiklärare vid Göteborgs folkskoleseminarier. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1914. Pris 25 öre.

Innehåller både text och melodi i vacker utstyrsel.

Föreningen. Tidskrift för Sveriges Allmänna folkskollära-

reförening utgiven av *Centralstyrelsen*. *Första häftet: Årsmeddelanden*. Innehåller bland annat Katalog över föreningens medlemmar, Alfabetiskt register över kretsföreningarna samt Pedagogiska litteratursällskapets medlemsförteckning.

Andra häftet: Föreningsärenden.

Fysisk fostran. Organ för Förbundet Fysisk fostran H. 15—34. 1914.

Den Danske Realskole. H. 5—13 1914.

Pedagogisk Tidskrift. H. 5—8. 1914.

Illustrerad tidskrift, redigerad av *Oscar Mannström*. H. 9—16. 1914.

Redogörelse för folkskoleseminarier. *Landskrona Folkskoleläraresseseminarium 1912—1914*. Redogörelse för verksamheten av Nils Torpson, seminariets rektor. Innehåller även berättelser över exkursioner och skolresor.

Redogörelse för verksamheten vid Folkskollärareseminarier i Växjö under läsåren 1912—1913 och 1913—1914 av *C. O. Arcadius*, seminariets rektor. Innehåller därjämte *Redogörelse för fortbildningskurs för lärare och lärarinnor å folkskoleseminariet i Växjö 7 juli—2 augusti 1913* (den första kursen i sitt slag).

Folkskoleseminariet i Luleå. Redogörelse för verksamheten, läsåren 1912—1914 av *Gunnar Norrby*, seminariets rektor.

Seminariet hade den 12 mars 1914 besök av Hans Maj:t Konungen samt av Kronprinsen och Kronprinsessan.

Folkskolans ritkurs n:o 9 och 10, 4 häften à 20 öre, samt *Handbok för läraren till kurserna 9 och 10*, pris 1 krona 25 öre, av *G. Notini*, teckningslärare, *A. Cederberg*, seminarielärare,

och *P. Ekstrand*, folkskollärare. Stockholm P. A. Norstedt & Söners förlag, 1914.

År 1912 utkommo de 8 första häftena av förestående fullständiga och förtjänstfulla ritkurs. De nu utkomna häftena, varmed Folkskolans ritkurs avslutas, äro avsedda för gossar och flickor i kl. III och IV jämte överbyggnader. Häftena innehålla *Föremålsserie* och *Övningar: Penselteckning* samt *Mönsterritning: Svensk Allmogestil*. »Handbok för läraren» bör bli av särskilt värde, då däri lämnas noggrann ledning för tillvägagångssättet vid undervisningen enligt kursen.

För övrigt gäller om dessa häften samma fördelaktiga omdöme, som vi avgivit rörande h. 1—8, nämligen att förevärande ritkurs, som bör väcka barnens synnerliga intresse, synes oss mycket beaktansvärd, varföre den livligt anbefalles till prövning och begagnande (se årg. 1912 av denna tidskrift, sid. 179).

Åskådnings-undervisningen under de två första skolåren av *Frans v. Schéele* och *Hedvig Rinander*. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1914. Pris 40 öre.

Utgör nr 1 av »Handledning för undervisningen i barn-domsskolor» av Frans v. Schéele. Inom ett begränsat område redogöres här på ett enkelt och praktiskt sätt för *Åskådningsundervisningens mål och medel* och *Ämnen för åskådningsundervisningen*, varjämte *Tekniska anvisningar* lämnas. Dessa röra modelleringsövningar, silhuettklippning, teckning, övningar för sinnenas rätta användning. Till sist nämnes något om en del enkla experiment, som ingå i åskådningsundervisningen.

Tysk språklära för folkskoleseminarierna av *Artur Korlén*, lektor vid h. allm. läroverket i Falun. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1914. Pris bunden 2 kr. 30 öre.

Främmande språk (tyska eller engelska) är ett nytt ämne å folkskoleseminariernas läroplan. Undervisningens mål i detta ämne »bör, enligt stadgan, vara att sätta eleverna i stånd att med

såvitt möjligt riktigt uttal läsa enklare text och att riktigt uppfatta innehållet av det lästa». Erfarenheten har emellertid visat, att man ej kan undvara en grammatisk grundläggning, om det skall bli något bevänt med studiet av språket. Då enligt nämnda stadga »grammatik bör förekomma i undervisningen, blott i den mån den är nödvändig för och direkt kan främja färdigheten att läsa och för övrigt förstå det främmande språket», så kan man göra den invändningen mot förf:s språklära, att den är väl vidlyftig (170 sidor) för seminarierna. Och utan tvivel kunde den förkortas och i vissa fall förenklas. Förf. synes själv ha förutsett en sådan invändning och bemöter den. Han anser, att det är fördelaktigast för eleverna, om boken göres sådan, att de, som vilja fortsätta sina studier, ej behöva övergå till en ny grammatik. Den enskilde läraren har ock tillfälle att göra en gallring och hänvisa till vad som är nödvändigt att inhämta.

Tysk övningsbok för nybörjare av *Gösta Kock*, fil. kand., folkskollärare och *Emil Stumpp*, Kand. des höh. Schulamts. Med 7 bilder i texten av Signe Kock. Stockholm, P. A. Norstedt & Söner, 1914. Pris bunden 1 kr. 25 öre.

En liten nätt bok, som närmast är avsedd för folkskolans överbyggnader. Styckena äro väl valda, både enkla och underhållande. För omväxlings skull ha några sånger, t. ex. »Die Wacht am Rhein», medtagits. En ordlista till de särskilda styckena samt ett kort utdrag, huvudsakligen paradigm, ur språkläran ha bifogats.

Grundlinjer till undervisning i hembygds-kunskap vid Växjö folkskoleseminarium. I. Historisk hembygds-kunskap av *C. O. Arcadius*. Växjö 1914. Pris 30 öre.

Hembygds-kunskap har enligt nya Seminariestadgan blivit ett grundläggande ämne för undervisningen både i historia och i geografi. För det ändamålet är det ej nog med ett muntligt meddelande av läraren utan det är även önskvärt, att eleverna ha en kort skriftlig framställning av hembygden

såväl i historiskt som geografiskt hänseende. Korta landskapsbeskrivningar finnas visserligen förut utgivna, men de äro ej särskilt lämpade för den ort och trakt, där seminarierna äro belägna. För Växjö seminarium har rektor Arcadius på ett lyckligt sätt löst uppgiften och tillgodosett behovet av en ledtråd i ämnet, till en början beträffande den historiska hembygdskunskapen.

Vi få här göra bekantskap med grunddragen av Växjö stads, särskilt domkyrkans, historia samt de viktigaste historiska minnesmärkena i trakten, nämligen Bergkvara hus, Kronobergs slott, Lybeck vid Södra Bergundasjön, Råppe och Öjaby, Sjöudden, Araby och Hov, Skir, Nöbbela och Ingelstad samt medeltidskyrkor i trakten av Växjö. Vi motse med intresse den geografiska hembygdskunskapen.

Naturlära för folkskolan av *S. Almqvist* och *L. Bolin*. 2. *Kemi och Fysik*, Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1914. Pris bunden 1 kr. 50 öre.

Övningar i Satslösning och skiljetecknens användning av *E. Granath*, folkskollärare, fil. kand. Stockholm P. A. Norstedt & Söner, 1914. Pris 50 öre.

Folkundervisningskommitténs betänkande angående folkskolan och fortsättningsskolan. (Bet. IV och V, avgivna den 1 augusti 1914.)

Med dessa båda betänkanden har kommittén, som förut avgivit betänkande och förslag rörande folkskoleseminarierna (Bet. I, 1911), rörande överstyrelse för folkundervisningsväsendet (Bet. II, 1912) och rörande folkskoleinspektionen (Bet. III, 1913), avslutat sitt arbete.

B. Estlander. *Nya Tidens historia. Illustrerad upplaga*. 608 sidor. Stockholm, P. A. Norstedt & Söners förlag, 1914. Pris bunden 6 kr. 75 öre.

Den läsebok i allmän historia, som vi funnit vara den lämpligaste och även hänvisat seminarieeleverna till att an-

vända vid sidan av läroboken, är Estlanders »Nya tidens historia». Också eleverna ha tyckt, att den varit på samma gång den mest underhållande och mest givande av de läseböcker i ämnet, som varit tillgängliga för dem. Nu har en rikt illustrerad upplaga utkommit, och härigenom har bokens värde och intresset för densamma ytterligare ökats. Berättelserna ansluta sig i avseende på texten till andra oillustrerade upplagan av år 1908. Dock behandlas i korthet även de senaste världshändelserna ända till det stora kriget på Balkanhalvön 1913. Även en *förkortad* oillustrerad upplaga har samtidigt utgivits. Illustrationerna, vilkas antal ej är mindre än 154, äro belysande för den tid, vartill de höra, och äro till stor del andra än de, som förekomma i förut utgivna läseböcker.

Estlanders läseböcker, särskilt den över »Nya Tidens historia», äro så väl och fördelaktigt kända av lärare i ämnet, att någon vidare rekommendation ej är behövlig.